

ELALUDT LÁMPÁSOK

Tanítják az iskolákban, hogyan kötötte meg az ember a futóhomokot. Hozott bele akácfát, nyárfát, erdőt, eperfát, gyümölcsfát és szőlőt. Rászorította a szelet, hogy úgy tegyen, mint a gátfutó: mire nekiszaladna igazán, át kell ugrania az eléje rakott akadályt. Ha meg nem is állítja a fa, a homokot nem viheti magával, mert az ereje gyöngül. És a gyökér nemcsak megkapaszkodik a homokban, magához is köti.

Akármilyen banális a hasonlat, elsütöm mégis. Az emberi fejekben is meg kellett kötni valahogy a sivatagot, és termőre kellett fordítani. Iskolákat ültettek a tanyák közé.

Elöttem édestestvérként áll egymás mellett a faültetés és az iskolatelepítés. Nem törődtek bele az emberek, hogy elvetik a gabonát, és egy szélvihar arrébb viszi, és nem nyugodtak bele abba se, hogy értékes koponyák maradjanak parlagon.

Nem akarok pörújrafölvételt, de nem is kerülhetem meg, hogy legalább szóba ne hozzam. Alkalmanként szokás fintorogva értékelni a tanyai iskolák hajdani szaporodását, mert hamis ideológiák terjesztésére hozták létre őket. Azért, hogy az antiszociális és reakciós államgépzet számára idomítsanak embereket. Nem tartom komoly vállalkozásnak most belebonyolódni ebbe, mert úgyse tudnám mérni, hogy a számolás és olvasás tudományát mennyire árnyékolta be a Magyarország föltámadásába és az egész Magyarország mennyországiságába vetett hit, de ha a tanyai iskolaépítés buzgalmaikat megkérdőjelezzük, akkor ugyanakkora erővel vádolható akár a székesfővárosi iskolarendszer kiépítése is. Abban ugyanazt az ideológiát hirdették, mégse fordul meg senkinek a fejében, hogy egy gimnázium centenáriumát meg ne ünnepeljük a televízió nyilvánossága előtt is. Sajnálám, ha bizonygatnom kellene, az irástudatlanságnál mennyivel ér többet az olvasni tudás számtannal, mértannal, földrajzzal, a fizika alapjaival és

történelemmel is kiegészítve. Igaz, benne volt Trianon is, de Negyvennyolc is. Itt tanulták az „Itt élned, halnod kell” vallással fölérő hazafiságát is. Ha iskoláról van szó, énbennem Csokonai jövendölése a somogyi oskoláról ide is áthallatszik. Első értékelési szempontnak ezt tartom, és az iskolákat nyitó tanítókat többre becsülöm, mint az iskolákat bezáró hivatalnokokat. Megbízhatatlanul elfogult vagyok a tanyai iskolák mellett, se tagadni, se álcázni nem akarom ezt a rossz tulajdonságomat. Azért ért eddig legtöbb támadás, mert védtem őket.

Fölnőtt fejjel, egyetemet végzett tanárként ismertem meg sok tanyai tanítót. Riszálhattam volna magamat, nézhettem volna őket akár fölülről lefelé is, ha képes lennék fölsőbbégi aljasságokra. Ha megmaradt volna gyerekkorom versírói csorgadozása, himnuszt írnék most róluk. Osztályozhatnám őket képességeik szerint. Ahogy a vízvezeték-szerelő meg tudja állapítani a másik vízvezeték-szerelőről, hogy mestere vagy hóhéra a szakmájának, a gyanúsítás szintjén én is megtehetném ugyanezt. Rangjarejtett professzor ritkán adódik közöttük, de sok olyat ismerek, akivel tételes tanokból se mernék versenyre kelni. Ami viszont a hivatás vállalását és megtartását illeti, sok nagy hírű pedagógus mellé odaállítanám őket. Tudom, baklövés, hogy a hivatást különválasztom a tudástól, noha a pedagógusi mesterségekben ez a kettő össze van hegesztve. Bálint Sándor mondta egyszer Kiskutyanyak felé kutyagolva, az iskola előtt: ha most választhatnék, most is vagy a professzorságot vagy a tanyai tanítóságot választanám legszívesebben. Szeged szellemi óriása volt Bálint Sándor, szerénységbe csomagolva. Miféle rokonságot találhatott a két pálya között?

Tanyai betegségként annyiszor emlegetik a szellemi sötétséget, ha nem vigyázunk, könnyen megszokhatjuk, és el is hihetjük, hogy van. Lenne is sötétség valóban, ha sötétkergetőnek nem lenne ott az iskola, és nem világítana benne a tanító. Irigyelni lehet azért a fönntartás nélküli bizalomért, ami legtöbbször körülveszi. Fölösleges irigyelni mégis, mert egyedül neki van rá jussa. Az alapját is maga vetette meg. Lámpás a vaksötétben.

Ha a tanya távol esik a világtól, távol van a tanítója is. Csakhogy a tanyai ember nem érzi távolinak, mert beleszületett. Neki legföljebb a világ van messze. A tanyai tanító viszont igen sokszor máshonnan jön. Tudományt a városban szívott magába, és észcsiszoló társakra is ott talált. A mennyországból pottyant vissza a földre avval a parancsral, hogy világítson. Nehéz küldetés. Legnagyobb veszedelme a be-

tokosodás, az elszürkülés, a társtalanságból fakadó meghasonlás. Aki-be belefészkelte magát ez a kór, nehezen megy ki belőle.

A jelenkori emberáldozatok sorába teszem a tanyai tanítót. Gazdagabb lehetne ő maga, járhatna-kelhetne a világban, és életrevalóságot adhatna gyermekeinek. Álmatlan éjszakáin sokszor gondolhatta: elfutni innen, amíg futni lehet! És mire megvirradt, visszaszállt bele a régi elhatározás.

Szüleinket akkor kezdjük megérteni igazán, amikor mi is szülők leszünk. Tanítóm, tanárom útmutatása is akkor fényesedett ki előttem, amikor tanítani kezdtem. Tanyai tapasztalatom eredeti szakmámban csak annyi van, hogy helyettesítettem Késő Vince iskolájában Mérgesen. Mit lehet megtudni helyettesítés közben? Kollégánk eszének minden fordulata szinte kitapintható. Van annak már több mint húsz éve, de mostani fölfogásom is innen táplálkozik.

Áldassék a tanyák tanítója!

MINDEN ÉVBEN DON QUIJOTE

Kovács Álmos a Wesselényi iskolában tanít Zsombón. Csak a zsülipet kell fölhúzni, bölcsesség és keserűség összekeveredve árad belőle.

– Egész eddigi életemben nekem mindig azt mondták, élhetetlen vagyok. Aki itt se tud meggazdagodni, nem való erre a világra. A tanyai tanító kertészkedhet, barackozhat, disznót is hizlalhat, és ez mind hozza a pénzt. El tudnám mondani én is a gyarapodás litániáját, de gyarapodni nem tudtam. Úgy vagyok vele, mint a borral. Bordalt talán tudnék írni, egy ültő helyemben kettőt is, de a bort meginni nem tudnám. Mindenkinek igaza van, élhetetlen vagyok.

A köpött barack legendája erről a vidékről indult. Valami idekódorgott ember evett egy-két őszibarackot, elköpte a magját. Sarkával nyomta-e bele a homokba, vagy eke fordította bele, azt már nem tudni, de fa lett belőle. Ejha! – mondták rá a népek az átokverte homokon. Ez az eltévedt szegény fa szeret bennünket? Még gyümölcsöt is ad? Tovább ültették a magját, szemet hoztak rá, és kivirult a vidék. Távoli országokban receptre is fölírták a nevét, a faluéval együtt. Sági István tanító vergődött vele először, vagy a Frankok, azt

legföljebb Kamenszky Béla bácsi tudná megmondani, ha élne. Gazdasági iskolát szervezett, hogy tudjanak bánni a gyümölcszel. Amikor ő meghalt, már autón ment a temetésére a hálás utókor. Akkor autó? Nagyobb szó volt, mint most az ötös a lottón. Hosszú sor állt mégis a temető előtt.

Jól emlékszem, járt itt egy pesti újságíró. Akkor láthatott közléről először tanyát, mert nagyon csodálkozott. Végigkérdezte a listát. Hányan járatnak újságot? Fölírta. Hány rádió van? Minden házban. Rábotlott a nyelve: hát autója van-e valakinek? Akik körülállták, mindnek volt. Az élheterlen tanító ott állt a kör közepén, neki csak gyereke van.

Tanító úrnak szólítják, pedig Kiváló tanár címmel is kitüntették már. Maholnap három évtizede, hogy tanárként szolgál.

– Miért nem tanárnak hívnak?

– Aki tanít, az tanító. Nem így mondja a magyar nyelv?

– Akkor miért lettél tanár?

– Amit elérhet az ember, fogja meg két kézzel.

Más a földi javakra érti ugyanezt, ő a tudományra. Beszélünk öt percig, bizonyítani akar valamit, ugrik a Zrínyi-kötetért, belelapoz, idéz. Megint mondunk valamit, másik könyvre mutat bizonyítéknak. Jehova tanúi között járva láttam, tudta a biblia, most éppen hol kell kinyitnia. Minden mondatra szinte a bibliát idézték. Jehova tanúi ismerhetik úgy a bibliát, ahogy a tanító-tanár ismeri a maga könyveit.

– Már az elején eltévedtél. Miért mentél matematikára, fizikára, ha Zrínyivel társalogsz, és filozófusokat idézgetsz?

– Minek tanulgassam iskolában, amit anélkül is tudhatok? Szerezzek róla írást, mert az a könnyebb? Akkor azt gondoltam, ha jól akarom tanítani a fizikát, előbb meg kell tanulnom. Itt mindent kell tanítanunk, de csak jól szabad. Bizonyítani is akartam, hogy érzésem ugyan nincsen hozzá, de meg tudom tanulni.

– Ki előtt bizonyítottál?

– Nagy az én számonkérő bíróságom. Magam előtt.

Visszakanyarodunk az őszibarackhoz. Én erőltetem. Ha barackot ültetett volna, élne, mint Marci Hevesen.

– Mindig tanító akartam lenni. Tanyai tanító.

– Az is maradhattál volna. Ha csak a kertetet ültetted volna tele, meg az illetményföldedet, minden évben kigurult volna belőle egy autó.

– A tisztességes ember előtt én akkor is leveszem a kalapomat, ha csoda történik velem, és szerezni tud valamit. Ritkán fordul elő, de megesik az ilyen is. De ha én fél lábbal paraszt vagyok, a másik féllal meg tanító, akkor vagy a kertemet veri föl a gaz, vagy az iskolámat. Én az iskolához szegődtem, gyomot nem tűrhetek meg benne.

– Mi köt a tanyához?

– Városlakónak születtem, oda is megyek vissza, ha letelik a szolgálat. Hegyek között indult a pályám, Alsóóránán, Rónaszéken, de a hegyek megfeküdtek a lelkemet. Jó a hegy egy-két hétig, de négy évig? Vagy egy életem át?

Alföldi tanyán tanít negyvennégy óta. Áthelyezési kérelmet egyszer se adott be, meg se próbálta, hogy szülővárosában taníthasson.

– Meg akartam váltani a szegény népet. Amikor én kezdtem, még élt bennünk ilyen ambíció. A falukutatók írásain nőttem fel, embertelen elmaradásról, pörölni való nyomorról olvastam. Nekem más választásom nem volt, a tanító arra való, hogy fölemelje népet. Adjon észet és tudást a fölemelkedéshez.

– És az észhez irodát. Mert aki iskolát végzett, nem marad meg a kapanyélnél.

– Az irodásra azt mondták, úr lett belőle. Mi nem irodában penészedő, nagyot hajlongó, fölülről lefelé taposó, fajtáját megtagadó, urat játszó értelmiségit akartunk az eszebbjéből, hanem egyenlőséget. Én most is azt mondom, amikor látom, hogy munkája vagy inkább helyezkedése szerint megint rétegződik a társadalom, hogy igazi egyenlőség csak egyformán művelt emberek között lehet.

– Családi gyökerei vannak ennek a fölfogásnak?

– Apám hivatalnok volt, azt szerette volna, ha én is az leszek. Azt mondta, nincs ki a négy kereke annak, aki városi létére tanyára akar menni.

– Ki tartotta benned a lelket?

– Ketten tanítottunk a feleségemmel. Ketten, de egy fölfogás szerint.

– Milyen iskolát álmodtatok az egyenlőséghez?

– Szakiskolát, ami érettségit ad, de a földnél marad, aki elvégzi. És minden dolgát maga intézi, mert tudja intézni.

– Úgy is eljutott volna az autóig?

– Biztosan el. Az ész nem ellensége a földi javaknak. Talán hamarabb is eljutott volna, és talán tovább is.

– Benn a városban nehéz megkülönböztetni a piacos autót a tanácselnökétől. Az öltözetük is egyforma. Közel vagyunk az egyenlőséghez?

– Igen messze. A paraszt még mindig nem mer bemenni oda, ahová a tanácselnök. A legkisebb hivatalnokot is maga fölöttinek érzi, és meghajol előtte. Eszes, tehát elles mindent. Elvisz egy darab vasat a kovácshoz, hogy itt vágja le, és ott tegyen rá menetet, hazaviszi, és szerkeszt belőle motoros kapát vagy permetezőgépet. Kifogja a lovat a gumikerekű kocsi elől, mert kifogatták vele adóval és tilalmakkal, de rajta nem fogtak ki, mert motort szerkesztett az ülés alá, és kormányt markol a gyeplő helyett. Jobban dolgozik vele, mint a lóval. Ésszel él a nap huszonnégy órájában, de közgyűlésen nem mer fölszólalni, csak ha nagyon mérges. Akkor már biztosra lehet venni, valakire ráborítja az asztalt. Miért nem szól rendesen? Azt hiszi, nincs szótehetsége hozzá. Végigülük az elnökségi asztalt a városból jött főnökök, azok előtt nem mer megszólalni. Mit is mondjon nekik? Ezért mondom, egyenlőség csak művelt emberek között van. Lehet deklarálni a jogot az egyenlőségre, de fejben kell azt megteremtteni.

Erre tette föl életét a tanító. Láttam egyszer az iskolában, még a petróleumlámpás időben. Akkor még könyveket hordott a művelődési autó, és előadókat. Kirakták a padokra a kétpolcos ládákat, készen volt a könyvtár. Egy este százötvenen vittek könyvet, két hétre valót. Csakhogy itt minden kötet átment a tanító kezén is. Felét visszatette a polcra, és mást vett le helyette. A pillanatemberek könyvei mehettek vissza. Neked inkább ezt ajánlom, mondta az apává-anyává nőtt tanítványának. Mindenki hallgatott rá. Ezt az egyet nem tudta utánacsínnálni a vándorkönyvtáros: lélekre szabni a kínálatot. Kapott viszont listát, mit hozzon legközelebb.

Két lámpás égett akkor az iskolában, egyiknél a könyves ember adminisztrált, a másiknál a tanító dolgozott. Beszélt mindenkivel, és tele volt jó tanáccsal.

Hány vegyértéke van egy tanítónak? – ezt számolgattam akkor. Ahány embert magához tud kötni. Nem hatalommal, csak sokdioptriás szemüvegével, és három szóval: neked ezt ajánlom.

– Tanítási elveid?

– A nevelés a legfontosabb. Kezdetben sok szabadságot engedtem meg magamnak, jóval többet tettem bele a tananyagba, mint amennyit az akkori kincstári módszer megkövetelt vagy elviselt.

- Túlterhelte a diákat?
- Taposómalommal lehet túlterhelni, élménnyel nem. Akkoriban se tanterv, se tanmenet nem volt, mi, ketten a feleségemmel szigetet csináltunk az iskolából. Tanítottuk a művészettörténetet is. Tanyán! Tekerős gramofonról Juhász Gyula verseit hallgattuk a gyerekekkel.
- Nehéz stúdium ekkora gyerekeknek.
- Áhitattal hallgatták. Akkor még több volt a fogékonyság bennük. Most a legszebb verset odaadnák egy tévébeli rossz krimiért.
- Meg is értették? A képeket, a szobrokat és Juhász Gyulát?
- Különben nem csináltuk volna.
- Mást jelent Juhász Gyula a kisiskolásnak, és mást a fölnőttnek.
- Igaz, de a jó vers mindig nyomot hagy az emberben. Akit rá lehet szoktatni az olvasásra, az majd elolvassa újra.
- Könnyű innen átlépni a saját könyvtárra. A tanító-tanár mit olvas el újra meg újra?
- A *Don Quijoté*-t. Minden évben, nyári szünetben.
- Arisztotelészre, Spinozára vagy Einsteinre gondoltam.
- Minden évben mást fedezek föl benne, de magamat mindig beleérezem.
- A pedagógus szélmalmaid?
- A pedagógusét, de nem a pedagógiáét. Bemegyek az osztályba, ott az én kezemben van minden nevelési eszköz. Ha a kovács nem tud ráverni az üllőre, akkor menjen el más pályára. Ha a pedagógus nem tudja emberré kalapálni a gyereket, akkor ne siránkozzon, hogy ilyen a világ, és rossz a gyerek, hanem adja vissza a diplomáját.
- Minden gyerek sikerült?
- Tanár, óvónő, orvos, mérnök, mindenféle van köztük, de olyan is, aki egészen a lacibetyárságig vitte.
- Ilyenkor szokta mondani a tanár, pedig mindegyikért egyformán harcoltam.
- Nem szeretem, ha ezt mondják. Harcoltam azért, hogy legyen irka, kréta, ceruza, szén a kályhába, és vigye el már végre a MÉH azt a sok ócskavasat, amit két éve összegyűjtetett velünk, mert baleset lehet belőle. A rozsdás kasza, a répadaráló meg a csorbult eke nem való az iskola árnyékába. De a pedagógus, amikor tanít, nem harcol, hanem dolgozik. Ha bírja, végig egy életen.
- Elved tehát a nevelés. De mire?
- Önállóságra, gondolkodásra és emberségre. A mi iskolánkban már

akkor volt önkormányzat, amikor a politikában az egyoldalú szigor és fenyegetés uralkodott. Volt iskoláújság is, kézzel írva. Minden gyerek irt bele.

– Tanyán?

– Iskolában! Ez a fontos, nem az, hol van az iskola.

– Csináljunk számvetést! Képes a pedagógia és a pedagógus arra, hogy fölemelje az embereket?

– Hatalmas lehetőség van a kezünkben, de egyedül nem tudjuk betölteni hivatásunkat. Igen sokszor magunkra hagynak bennünket. Nem a célok megszabásában, mert avval a világot el tudnánk látni, annyi van, hanem a megvalósításban. Csináljuk, ahogy tudjuk. A pedagógus a társadalomnak dolgozik minden szavával, minden intésével, de maga sokszor kerül a társadalom peremére.

– Ezt hogyan kell érteni?

– Gondolod, hogy másként annyian elhagyták volna ezt a pályát? A legszebb pályát! Férfi már alig van, nő is csak akkor jön, ha jobbat nem talál.

– Oka? A fizetés?

– Benne a fizetés is meg a csekély társadalmi megbecsülés.

– Példád is van rá?

– Ha az esztergályosnak odaadnak egy darab vasat, nem mondják neki, hogy megfenyítik, ha rosszul esztergálja. Én kapom a hivatalos leveleket, mindig ilyen záradékkal: „Fegyelmi felelősség mellett...” Rám merik bízni a jövő generációt, de abban nem bíznak, hogy az igazat írom be a jelentésbe? Tőlem félnek, hogy lakkozom? Vagy attól félnek, hogy nem lakkozom eléggé, és úgy írom le, ahogy van? Bizalom nélkül nem lehet nevelni. Létezni se lehet. Nekem biznom kell a gyerekekben, erre épül minden munkám, közben mindig azt érzem, hogy engem gyanúsítanak. Fegyelmi felelősség mellett. A jelentést senki meg nem nézi, mert látni lehet rajta, hogy nem használatra való, és teljesen fölösleges, de a tüskét belém szúrják, és bennem is hagyják. Jön a másik levél, még beljebb verik. Aki írja, soha nem volt pedagógus?

– Ez a szél hajtja minden évben a szélmalmodat?

– Ez is.

Tele van könyvvel a ház. Az egyik polcon nagy palack, gyógyvíz van benne. Észreveszi, hogy kérdezni akarom, megelőz.

– Pályánk bére. Mást nem ihatom.

– Mennyi vasat gyűjtöttetek?

– Igen sokat, de nem jól kérdezed. Mennyit ástunk el? Biztosan drágább a fuvar, mint amennyit ér, azért nem jönnek érte. Tíz éve kiírták az újságba is, hogy elsők lettünk, és röplabdát nyertünk, de se labda, se háló nem jött érte.

– Tízéves sérelem! Más már régen elfelejtette. Nem a gyógyviz teszi?

– Miért nem fordítva kérdezed? Nem a tíz-, húsz- vagy harmincéves nyavalyák fekszik meg úgy a gyomromat, hogy gyógyvizzel kell öblögetnem?

– Közel a nyugdíj. Mit vársz tőle?

– Színházat, hangversenyt. Vissza a városba! Bejártunk azelőtt is, vonattal, ha jó előadás volt. Éjfélkor érkeztünk vissza, de már nem bírjuk.

Az éjszaka másik fele arra kellett, hogy az állomásról eljussanak a Wesselényi iskoláig.

– Van már házatok?

– Az a baj, hogy nincsen. Bosszú az élhetetlen emberen. Régen megtermelhettem volna két ház árát is, de ha maradt egy-két forintom a sok gyerek mellett, a könyvesboltnak adtam.

– Építési kölcsön?

– Nekem nincs időm építkezni. Most egy ajtóért szaladjak, mert most azt lehet kapni, most meg két ablakért? Nem is értek hozzá. A legügyefogyottabb kereskedő úgy becsapna, hogy észre se venném. És ki tanít addig helyettem? Azt se értem, ha építésre kaphatok kölcsönt, pályám végén vásárlásra miért nem kaphatok? Nem kell nekem palota, soha nem vágytam rá, csak annyi, hogy elférjünk benne. Adósom az élet színházzal, könyvesbolttal, hangversennyel, azt szeretném bevasalni rajta. Tudod, honnan fúj a szél? Akibe beleivódott, hogy a tanyai tanítót minden levél végén meg lehet fenyegetni, és aki meg is fenyegeti, az nyilván nem szól semmit az érdekében. Mi lesz vele, ha kiadják neki az obsitot? Az már nem az ő gondja, mert nem az ő állományába tartozik.

– A szokványkérdés: ha újrakezdenéd?

– Elmennék tanítónak, aztán tanár lennék, és eljönnék ide, ahol tanítottam. Szebb pályát tudsz mondani? Tanító voltam.

– Megint tanító, és nem tanár.

– Nem a rang kell nekem, hanem a logika. Legszívesebben azt mondanám, iskolamester.

Az alsó tagozatban most szerelik a magnetofont. Az iskolamester azt mondja, ő már nem változtat a módszerein a felsőben, ámbar elismeri, sok haszon származhat a technikából. Ha áhitattal hallgatták Juhász Gyulát hanglemezről, talán elfogadják ezt is.

Nála is nyolckor kezdődik a tanítás reggel, mint máshol, de az iskola fél órával hamarabb. Első a torna.

– Én is avval kezdem a napot, sokszor a gyerekekkel együtt. Sportmániás nem vagyok, az üdvös testgyakorlásnak vagyok a híve. Benn a teremben soha, mert nem egészséges. Veszedelmes is az olajos padló. Megcsúszik a gyerek, meglódul, beüti a fejét, azt nem szabad csinálni. Tele tüdővel a friss levegőn, az igen! Utána számtan jön, vagy fizika. Mindig gondolkodtató föladatok. Szakkör is csak kezdés előtt lehet, máskor nincs rá idő. A tantermet tanítás után azonnal át kell adni az alsósoknak, mert ha mi elhúzzuk az időt, este ők sötétben mehetnek csak haza.

– Helyesírás?

– Mindennap. Ráfér a tanyai gyerekre. Tollbamondás, válogatott nevekkal. Földrajzi névnek is kell lennie a példában. A nyelvtani elemzés se maradhat el. Vagy költői idézetet mondok, vagy a gyerek mond összetett mondatot.

– Utána?

– Nyolc óra, csöngetünk, kezdődik a nap.

SZINKÓPA, MAGNÓVAL

Ahonnét gyerekricsajt várunk, fáj ott a csönd. Az iskola padjaiban gyerekek kellene lennie, ha üres, nézni is rossz. Akkora a kapitánysági iskola tanterme Balástyán, hogy a gyermekáldásos régi világban hetvenen-nyolcvan is járhattak bele. Tizennégy hosszú padjában negyvenketten férnének most, de csak tizen vannak. Üres padok – mint a kabát üres ujja, ha levágták valakinek a karját. Megborzad, aki ránéz. Mielőtt messzire vinné hasonlatainkat a látvány, álljunk eleje józan gondolattal. Ez az iskola azért csöndes, mert tanyai. Egy darabig

még ilyen, aztán megszűnik. Szívódnak befelé a gyerekek a faluba, a nagyobb iskolába, mert annak nagyobb ablaka nyílik a világra.

És addig? Van olyan iskola is, ahol az egyik félórán azt mutatja meg a tanítónő, hogyan rajzolunk pontot és vesszőcskét, a másikban pedig az atomokat magyarázza. Visszafelé léptünk, jó nagy lépéssel.

Tanyára ez is jó? Dehogy jó! Nem igaz, hogy a tanyai ember nem akarja taníttatni fiát-lányát. Sorolhatnám, hányan hordják naponta óvodába gyereküket öt-tíz kilométerekre, hogy az iskolába se hátránnyal induljon majd. Mikor fordult meg a szél? Nem egyszerre, de teljesen. Egyik-másik családban most fordul, mert most lett akkora a gyerek. Mi hajtja őket? Az is elhangzik, hogy tanulj, fiam, légy okosabb apádnál, meg az is, ne ríjon le rólad, hogy tanyáról jöttél.

Mostani eszünkkel el se nagyon tudjuk gondolni, hogyan boldogul ötven év múlva, aki csak morzsánsként szedegeti most a tudományt. Ki tudja, mi lesz akkor? Az iskolának mégis föl kell készítenie rá a mostani gyereket. Kemény fejét olyan rugalmasra akarja gyúrni, hogy új ismeretek is tapadhassanak majd bele.

Milyen a tanyai gyűrás? Úgynevezett közvetlen órája van annak az osztálynak, amelyikkel a tanító éppen közvetlenül foglalkozik. A többinek leckét ad addig, nekik csendes vagy önálló órájuk van. A legnagyobb kérdőjelet az önálló óra rajzolja föl. Kitűnő észcsiszoló, az igaz, és az önállóság senkinek meg nem árt, ha bírja. Azért jó a magnetofon, hogy a nagy kérdőjelet kisebbre aszalja. Negyedik éve, hogy ketten tanítanak a kapitánysági iskolában: Horváth Andrásné és a magnetofon.

Megfeleződött a terem, egyik felében beszél a fülhallgató, a másikban nem. Átül ide a hat elsős – régóta nem volt ennyi egyszerre, vagy az egyetlen másodikos, máskor az egy szem harmadikos, alkalmanként a két negyedikes, fülére akasztja a kagylót, fogja a ceruzát, és dolgozik. Most az elsősökön a sor, velük tartok én is. A második hét ötödik önálló órájának az anyaga a viszonyítás. Viszonyítok én is.

Órajáték hangjával indul a szalag. Otromba csöngő helyett kedves kezdés, és kedves a folytatás is: – Szeretettel köszöntelek benneteket. Szerettek-e iskolába járni?

A kérdés nem úgy hangzik, hogy válasz nélkül lehetne hagyni. Élő és meleg, a második hete iskolás elsősök hangosan éneklük hozzá az igent. Ha kérdezett a magnetofonos tanító néni, felelni kell rá.

– Örülök, hogy taníthatlak benneteket. Jól figyeljétek, vegyétek elő a munkalapot. Megtaláltátok?

– Igen!

– Rajzoljatok annyi golyót a karikába, ahány pálcikát láttok alatta. Csönd van, mindenki dolgozik.

– Készen vagytok?

– Igen!

– Számoljátok meg, mennyit rajzoltatok!

– Egy, kettő.

– Kettő, ugye? Ügyesek voltatok. És a másikba?

Azt is hangosan számolják.

– Négyet? Annyi kereke van a kocsinak is.

Megint vár a Hang, időt kell hagyni az örömnek, hogy a kocsinak is négy kereke van. A nagy fölfedezéshez mindig idő kell.

– Figyeljétek meg, hol több, hol kevesebb a golyó. Tegyetek a két karika közé viszonyító jelet. Merre néz a hegyes vége?

Csőnd van, ezt nem lehet elhamarkodni. Olyan is van, aki a másik papírját lesi, hátha lát használhatót rajta. Föl is írom magamnak, hogy sérelem érte a pedagógiát. A Hang föladott valamit, nem oldották meg, mégis tovább mennek. Pedig segíteni akar, sugallja, merre nézzen a viszonyító jel, de nem mozdulnak a ceruzák.

Lazítom a munkafegyelmet, fél fülelről félrecsúsztatom a hallgatót, hogy a másik három osztály négy gyerekének a munkáját is figyelhessem. Számol a második, ír a harmadik, és hangos órája van a negyediknek. Ára van az ilyen kikapcsolódásnak, mert elszalasztom, hogyan kerül be számtan- és mértanórába buzditásképpen a főzélékevés és a tejivás. Pedig jó, hogy benne van, azt látom, mert vidulnak a gyerekek, mint az előbb a kocsikeréken.

Most a magnetofon is lazít egyet a munkafegyelmen, mesélni kezd. Verses mese a törpéről. Jó érzékkel tette, aki ezt a mesét ide tette. Valóban kell a pihentető, mert feszültség van itt bőven. Egy hullámos vonal alá egy rövidebb, föléje egy hosszabb hullámos vonalat kell húzniok. Beharapja a szája szélét Bálint Györgyike, és nem tudja, honnan kezdje. Megfordítja a papirost, és visszafelé húzza. De csak egyet, mert az is nagy munka, és közben elfelejtette a fősöt. Jön a kérdés megint: – Sikerült? – Most se felel rá senki. Nagy fölfedezés nekem: a magnetofonos tanító néninek se lehet hazudni. Kedves hangjával belénk táplálja az őszinteséget. Hanem amikor a rajzolt

házak közül kell kiválasztaniok a legnagyobbat, és zászlóval illik azt megjelölni, akkor nincsen szájharapdálás. Minden gyerek házat szeret rajzolni, és arra zászlót, nem pedig viszonyító jelet.

Hozzá is gondolom, hogy ezt a jelet most nem jól találták ki. A viszonyítás szót a hat gyerek közül egy se ismeri. Itt nem viszonyítanak, hanem hasonlítanak. Tűnődöm óra végéig, lehetne-e a neve hasonlító jel, de fölöslegesen töröm a fejemet, mert óra végén jön az igazi tanító néni, és kérdez, mintha mindent látott és mindent hallott volna. Rögtön belekérdez a legnehezebbe:

– Merre néz a csibe csőre?

Ez az! Most kapcsol mindenki, ugrik vissza a föladatahoz, és megrajzolja a csibe csőre képében a viszonyító jelet. Mégsem mindenki, mert egyiknek a táblához is ki kell mennie, de ott se boldogul vele. Segítségnek mellé áll az egész osztály.

Idejövet az aggályokról olvastam, és a rájuk adott okos feleletekről. Nekem nem támadtak aggályaim, vagy ha igen, itt, az iskolában eloszlottak. Ha a tanítónő odadobná a gyerekeket a magnónak, kinlódjon velük, ahogy tud, akkor az emeletes aggályra is föltehetnénk a zászlót. De nem dobja oda.

A legszebb gépi hang se pótolhatja az igazit, de segítheti. Ültem másik órán is, fülelmen kagylóval, tudom azt is, hogyan tanította meg a magnetofon, mi fán terem a szinkópa, de aggályra akkor se tanított meg, amikor látván láttam, hogy néhány gyerek kiesett a kerékvágásból. Megtanultam az első órán, hogy nekem most viszonyítanom kell. Melyik jobb? Az eleven tanítónő vagy a magnetofonos? Merre mutat a csibe csőre? Az eleven felé. De melyik jobb: a csendes óra, amikor néha nem kizökken, de bele se rázódik a gyerek a kerékvágásba, vagy a magnetofonos? Most Gizi néni vagy Erzsike néni szalagra rögzített hangja felé fordul a csibe. Mindig ez a jobb? Bűn lenne minden órát magnóra kapcsolni. Akkor jobb, ha többet tud adni. Mindenféle pedagógiának és módszertannak ez a lényege.

Kecskeméten van a magnetofonos segédletek központja, onnan kapják a szalagokat a tanyai iskolák. Biztosan megvan a Bács-Kiskun megyeieknek is a maguk gondja vele, hiszen állandó és pontos munkát követel a hálózat, és sok iskolában szól a magnetofon, de Csongrád megye sok tanyai iskolájában sokkal nagyobb a gond. Négy év után csupán három iskola nevelőjét küldték el tanfolyamra. Horváth And-

rásné azt mondja, jött egyszer tapasztalatcserére húsz igazgató, megnézték, és drágának találták.

Nincs bátorságom húsz igazgatóval távollétükben tengelyt akasztani, főleg akkor nem, ha a bukszába se látok bele, de az az érzésem, ha nem húszasával jönnek, és beülnének a gyerek mellé, fülükön a hallgatóval, és megfigyelnék, hogyan szól a szinkópa magnóval, másképpen számolnának. Balástyán kettőezerért vették a magnetofont, a fülhallgatók darabját pedig hatszázért, de amit nyertek vele, azt számítógép se tudná kiszámítani. Ha igazán viszonyítani akarunk, akkor arra néz a csibe csőre.

– Sok előnye közül azt tartom a legnagyobbnak – mondja Horváth Andrásné –, hogy többen tanítunk egyszerre. Minden magnós nevelő más, egyénisége a szalagrol is érződik, tehát hatni tud.

– Ilyen módszerrel át tudjuk menteni a tanyai iskolát a holnapba?

– Nem ez a cél. Nagyon szeretek itt tanítani, sőt az oktatás legnagyobb lehetőségének a kiscsoportot tartom, de egy lépést se tennék azért, hogy ez az iskola fönmaradjon. A fejlődés megállíthatatlan, megszűnnek a tanyai iskolák. Addig is kötelességünk azonban úgy oktatni, hogy a sokat emlegetett hátrányos helyzet hamarabb szűnjön meg. A szülőktől minden segítséget megkapok, mindent elkövetnek, hogy gyermekük lépést tartson az iskolával.

– És a tanító hátránya?

– Egyre ritkábban érzem magam hátrányban. Nehéz a munka, nem is mutató, de szép. Harmincöt éve vagyok a pályán, ezt vállaltam. Szép harmincöt év volt.

Egy gondolatot mindenképpen tovább kell vinnünk, hogy később elővehessük. A balástyai tanítónő az oktatás legjobb lehetőségének a kiscsoportot tartja. A falusi iskolákban viszont annyi a gyerek, alig férnek.

VILMASZÁLLÁS

Szatymaz határában van a vilmaszállási iskola. Tepsitábla van most rajta, akkora, egy iskolának való lepény megsülhetne benne. Táblán az írás: „Tanyai kultúrcentrum.”

Végre egy olyan iskola, amelyik megszűnt ugyan, de megmaradt a szellemi kincsek tárházának. A tepszi szövegéből, ha lefordítom, ilyesmi olvasható ki, de ha meg is rágom az eredeti szöveget, nem tudom lenyelni. Kultúr szavunk nincsen, aki beéri vele, annak a nyelve sántít. A centrum se magyar, aki kiíratta ide, annak a magyar nyelv hétközetes szótára is kevés. Egy új központnak, még ha tanyai is, legalább centrumnak kell lennie. Művelődési központ nem lehet, mert az egészen más intézet neve: a kultúrát terjesztő megszállottak székhelyének a legnagyobbikát jelenti. Lefordították a művelődésit kultúrra, a központot centrumra, mindjárt egészen más lett. Lehetne a táblán ez is: „A kultúra tanyája”. Szépen is hangzik, igaz is, de póriás, vidéki. Most legalább, ha erre autózik a sok külföldi, azonnal látja, nálunk ilyen is van. Hadd tudja meg azt is, mi milyen jól tudunk idegenül, ha a saját kultúránkról van szó.

Kár lenne rágódnunk rajta, van annyi kifecamodott cégtáblánk a SZEBISZ-től a CSOMEGÁ-ig, azokkal se vergődik senki, pedig nyelvi környezetünket rondítják. A kultúra táblája azonban a kultúra hirdetője is, én nem tettem volna föl. Házi használatra szívesebben mondom Gyömbér István iskolájának.

– Te is szegedi vagy. Hogyan lettél tanyai tanár?

– Nehezen.

– Ehhez is protekció kellett?

– Mégpedig nagy. A szegedi kenderben dolgoztak a szüleim. Elvégeztem a hat elemi, a polgári, és felsőipari iskolába akartam menni. Oda egy év gyakorlat kellett, mentem én is a kenderbe gépeket megismerni. Milyen világ volt ott? Majdnem élőhalottak voltak, akik ott dolgoztak. Innen akartam én gyerekfejjel messzire jutni. Repülő akartam lenni. Kilencszázan jelentkeztünk az ipari iskolába, de tudni lehetett, csak hetvenet vesznek föl. Na, én ebbe biztosan nem esem bele, elkezdtem tanulni a gimnázium anyagát. Mit ád Isten, fölvettek, és negyvenhétben el is végeztem. Nagyobbnak számított, mint a középiskola, de érettségit nem adott. Letettem mellé a gépipari középiskolai érettségit.

– Mi lehetett volna belőled?

– Osztálytársaim zöme mérnök. Én beiratkoztam az egyetemre, földrajzot és történelmet hallgattam négy félévig. Apámat kikészítette a kendergyár, kereső kellett, de én tanulni akartam. Gyerünk a tanítóképzőbe, érettségivel ott egy év alatt képesítést lehet szerezni. Lehet,

ha a minisztérium engedi. Miért ne engedné? Nagy az én szerencsém, apám zenedébe is járatott három évig, hegedűn cincogtam. Akkor még nem hittem volna, hogy ennek is hasznát veszem. Csakhogy a miniszter egymás után négyszer elutasított.

– Oka?

– Indoklás nincs. Jó emlékü Katona Miklós, a képző igazgatója megengedte, föltételelesen járhatok az órákra, hogy időt ne veszítsek. Már tanítottam is, de beiratkozva még nem voltam. Hallom egyszer, késő ősszel, hogy kiszagabál lesz a Tisza-szállóban, és a miniszter nyitja meg. Anyja is a Boros József utcában lakott, meg mi is, biztosan hazaugrik, vártam a házuk előtt. Délről vártam, de csak estefelé jött, zöld kocsival. Futás! Mire odaértem, bement. Sokáig vártam, amikor jött lefelé, gyorsan elébe álltam: „Miniszter úr, bocsásson meg, nagyon szeretnék tanítani. Itt a kérvényem.” – Meg se állt. Adjam a kérvényt a titkárnőjének. Januárban jött a válasz, amikor fél év már elment: elutasítom.

– Vége a képezdének?

– Hivat magához Katona Miklós: kérem, holnap mennem kell a minisztériumba, ha gondolja, most a szünetben írjon egy kérvényt, én fogom személyesen elvinni. Még egy kérvény? Újabb izgalom. Bejön az igazgató lélektanórára: fiam, sikerült! Az évet már beiratkozott tanulóként fejezhettem be.

– Állás?

– Mórahalom, szőlőhegyi iskola. A falutól nyolc kilométerre, a szomszéd iskolától hatra. Nyugalom szempontjából ideális hely, szívesen megvenném most is a fiannak.

– Ha szeretted, miért hagytad ott?

– Még nem mondhatom meg.

– Mikor volt?

– 1950-ben. Három évet tanítottam ott.

– Harminc év! Hány bűn elévült azóta!

– Nem volt bűnöm.

– Akkor miért nem mondod meg?

– Azért, mert az el nem követett bűnök nem évülnek el.

– Káosz, nem értem.

– Nem baj. Csak tanítani akartam, semmi olyat el nem vállaltam, ami meggyőződésemmel ellenkezett.

– Ha most visszanézel?

- Ezerszeresen magamnak adok igazat.
- Zaklattak?
- Nem beszélek róla. Ne is kérdezd.
- Jó, csak magadról beszélj.
- Életemben egy pohár bort meg nem ittam, egy szál cigarettát el nem szívtam. Úgy készültem a pedagóguspályára, ha egy szót kimondok, én legyek az első, aki betartja.
- A tanítás?
- Szakma.
- Nevelni?
- Művészet. A legszebb művészet, mert eleven emberből kell igazi embert faragni. Iszonyatos felelősség.
- Számolgotok magamban. Két éve szűnt meg az iskolád, tehát huszonnyolc évet tanítottál benne.
- Egyetlen napot nem mulasztottam, egyszer se kellett helyettesíteni.
- Szívgyógyszer?
- Hat év óta. Akkor rosszul lettem, szóban végrendelkeztem is.
- A baj?
- Orvos se tudja megmondani.
- Pedig nyugodt élete van tanyán a tanítónak.
- Leírták ezt már előtted, de nem árt, ha te is leírod még egyszer: a nemzet használatában hamarabb kopnak az emberek.
- Összesen hány diplomád van?
- Mondtam már, anyagi kényszer vitt rá, hogy félbeszakítsam az egyetemem, és különbözetivel tanító legyek. Tanári képesítést szereztem később a főiskolán, még később a műszaki tanári oklevelet is, és újra beiratkoztam az egyetemre. A négy félévet már nem számították be, előlről kellett kezdenem, de befejeztem.
- Tanítás közben melyik diploma van érvényben?
- Egyszerre mind. Készültem az általános iskola tankönyvéből, minden órára mellétem a középiskolás anyagot, és hozzáolvastam a főiskola és az egyetem jegyzeteit is.
- Szegény, szerencsétlen, tanyai diákok!
- Ne sajnálkozz, nem terheltem meg őket. Csak arra szoktattam rá tanítványaimat, amit megtanulnak, azt ne körülbelül, hanem hajszálpontosan tudják, és megmagyarázni is képesek legyenek.
- Háztáji?

– Se növénytermesztéssel, se állattenyésztéssel nem foglalkozom, csak tanítok. Sokszor reggeltől estig egyfolytában. Ipari tanulók, középiskolások ha bent nem értenek valamit, most is hozzám jönnek. Elkezdünk számolni, se vége, se hossza. Futball, asztalitenisz mindig van, egy időben turuloztunk is, és a bokszesztyűk most is ott lógnak a szekrény ajtaján.

– Mire vitték tanítványaid?

– Öt mérnök. Fűz Ferenc, Báló Bertalan, Ábrahám Ferenc, Róvó István, Kreininger János. Egy főgyógyyszerész: Kovács István.

– Érettségi?

– Lehetetlen összeszámolni. Akiről láttam, hogy bírja, mindig elintéztem, hogy fölvegyék.

– Protekcióval?

– Soha nem kértem mást, csak azt, hogy beszélgessenek velük tovább, mint ahogy szokták.

– A fiad?

– Erdészetire akartam adni, de nem vették föl.

– Neki nem tudtad elintézni?

– Saját gyereket nem ajánlhattam külön. Amikor megjött a papíros, hogy nem vették föl, bementem az igazgatóhoz. Megkérdezték, mit akarok. Szeretném megnézni a dolgozatot. Azt a gyereket én készítettem föl, tudnom kell, mit irt. Azt nem lehet, mert be van zárva a páncélszekrénybe. Minden páncélszekrénynek kulcsa van, ki is lehet azt nyitni. Ezt nem lehet, mert az igazgató nincsen itthon. Az se baj, egy ekkora iskolában legalább két igazgatóhelyettes van, legyen szíves, hívja ide az egyiket, vagy vezessen hozzá. Hát így, hát úgy, máig se tudom, miért nem vették föl a fiamat. Ha én egy jegyet leírok, vagy szóban minősítek valakit, holtomig vállalom érte a felelősséget. Sajnálom, hogy a pedagógusok egymás között se tudnak őszinték lenni. Ha énhozzám bejön valaki, legyen az a társadalmi ranglétra akármelyik fokán, az a legtermészetesebb, hogy kedvesen fogadom. De egy tanyai tanító a városi iskolában? Könnyebb hétpecsétetes titkot csinálni valamiből. Sokszor ki tudnék repedni a méregtől, de nem mondhatok rosszat benti kollégáimra, hiszen nem is beszéltem velük.

– Mi lett a gyerekekkel?

– Most érettségizik a gimnáziumban. Pedagógus akar lenni. Nem engedtem vakon beleugrani, kíváncsi voltam, szabad-e gyerekek közé

engedni. A kezem alatt tanított tíz-tizenöt órát. Nem hiszem, hogy lesz valaha szigorúbb bírálója, mint az apja volt.

– Megszűnt az iskolád. Sajnálod?

– Minisztériumi főosztályvezető tartott előadást egyszer Kisteleken a tanyai pedagógusoknak. Elég röviden és határozottan kimondta, törődjünk bele, ha fájdalmas is nekünk, hogy idejét múlta intézmény a tanyai iskola. Fölálltam azonnal, és hozzászóltam: igen fölületes és elhamarkodott véleményt hallottunk, sajnáljuk, hogy fölülről jött. Lehet, hogy többet tudnak adni a benti iskolák, de nevelés szempontjából nem vehetik föl a versenyt a tanyaival. Hadd maradjon meg nekem az az érzésem, ha egy iskolát bezárnak, mintha virágot törnének le otromba kezek. Természetesen nem adtak igazat, mert igen erősen dolgozott bennük a lendület, hogy meg kell szüntetni. Azóta mást se hallok bent, ahol napközis vagyok, csak azt, hogy nevelésközpontúvá kell tenni az iskolát. Amikor én mondtam ugyanazt, nem hitték el. Sőt elrontották, ami az volt.

– A szülők?

– Ellenezték a körzetesítést. Mondtam nekik, jó helyen vagyunk, könnyű bejárni, a szakrendszerű oktatás mindenképpen előnyös. Hallgattak rám, simán ment az átállás. Megmondtam nekik, ne féljenek, én is velük megyek, nem lehet baj.

(Megint eszembe jut egy párhuzam. A bekerített tanyákról szólva említettem, hogy a tanya lakója ültette a fákat, pedig tudta, hogy magát keríti be vele. Haleszban Boldog Kálmán maga kötötte a fákra a kötelet, pedig szerette volna, ha meghagyták volna a fáit. A tanyai tanító is maga agitált az iskola megszüntetése érdekében, pedig úgy fáj neki, mintha virágot törtek volna le otromba kezek. A tanyára hozott ítéletet mindig tanyaiak hajtják végre?)

– Ha te ennyi diplomával napközis vagy, akkor a többi tanárnak nyilván még több van.

– Kicsinek tartod a napközi értékét? Ott lehet a legtöbbet segíteni. Olyan vagyok, mint a foltozó varga. Ahol hézagot találok, befoltozom.

– Szépen mondod, de másfelé beszélsz. Aki új csizmát is tudna csinálni, nem szívesen vállalja a foltozást. És az újat úgy is meg lehet csinálni, hogy ne kelljen mindjárt foltozni.

– Ne erőltesd, nem tudok mást mondani. Jól érzem magam ebben a beosztásban. Beteg a szívem, úgy kell élnem, hogy megéljek. Mindig délutános vagyok, és ez nekem nagyon jó. Reggel zsúfoltak a buszok,

engem idegesít. És ha én idegesen megyek be az osztályba, annyi hatásom még van, hogy tőlem lesz ideges minden gyerek. Ez az, amit nem szabad csinálni. Délben kényelmesen bemegyek, és felelősséggel dolgozom. Ennél többet nem is kívánhatok magam megnyugtatósára.

– A fizetés?

– Lényegesen kevesebb, de a munka is kisebb.

– Kinn a tábla. Hogyan lett belőle tanyai kultúrcentrum?

– Ne nekem ródd föl. Ilyen fontos munkát, hogy mi legyen a táblára írva, természetesen nem biznak rá tanyai pedagógusra. Fontos ügyek felsőbb szinten dőlnek el.

– A történet?

– Láttam a többi iskola sorsát, sajnáltam volna, ha pocokfészek lett volna ebből is. Vagyont nem gyűjtöttem, öregségünkre is laknunk kell valahol, kértem tehát, hadd vegyem meg. Részletre gondoltam. Vizes az épület, rossz a padló, huszonnyolc év alatt semmit nem javítottak rajta, méltányossági szempont se nagyon kell, hogy túl drágán ne adják. Mi ellaknánk a feleségemmel ezután is a lakásban, a tantermet pedig, az előszobával együtt, apránként, ahogy bírnánk, átalakítanánk a gyerekeknek. Mire végezne, földél lenne a feje fölött. Mentem a tanácsra, jó, adjak be folyamodványt, indokoljam meg. Beadtam, az igazgató támogatta, a tanács hozzájárult, küldték tovább. Bent vagyok egyszer Szegeden, jövök ki a moziból, összetalálkozom a járási vezetővel. Kérdezi, miért akarom megvenni az iskolát. Ha ott van a kezében a papiros, olvasd el. Azért akarom megvenni, ami bele van írva. Azt mondja, élő szóval akarja hallani. Él az a szó is, amit leírok, de kérdezz, ha kíváncsi valamire. Mit akarok a tanteremmel csinálni? Amíg egészségem engedi, azt szeretném, ha hetenként legalább egyszer filmet vetíthetnénk benne. A könyvtárat is szeretném kezelni ezután is. Ami mozgolódás van a sportban, jó lenne, ha az is maradhatna. Szegedről is járnak hozzánk pingpongozni, az asztal is kellene ezután is. A falitáblát mindenképpen hagyjátok meg, mert ingyen segíteném a rászorulókat, mint eddig. Jól is esik nekem odaállni a táblához. Na, látod, éppen ezért nem adjuk el neked az iskolát. Rossz az épület, amit te csinálni akarsz benne, arra nem jó. Megjavítjuk, átalakítjuk, kulturált körülmények között csinálhatod ugyanazt.

– Főnyeremény! Gondolom, örültél.

– Áldás és pofon egyszerre.

– Mi ebben a pofon?

- Előbb az áldást vegyük. Bízunk bennem, áldoznak az épületre.
- Teljes bizalom.
- Nagy baj, ha az én eszem másként jár? Öregszem, beteg vagyok, kellene egy biztos hely, amire mondhatom, ez az enyém, innen nem tehetnek ki.
- Nem is akar kitenni senki.
- Ne felejtse el, én hegedültem, tudom, hogy két hang között mi a különbség. Ha jön hozzám valaki akár sportra, akár filmre, könyvtárba vagy korrepetálásra, tudom, hogy hozzám jött, és nekem kell segítenem. Ami erőm van, beleadom. De ha előírják, hogy most ez a szerv veszi igénybe, most pedig az, egyszer erre készüljek, máskor arra, akkor én azonnal megszűntem az embereknek vonzó lenni. Kiszolgálója leszek egy intézménynek, ha tetszik, ha nem.
- Meglátod, jóra fordul.
- Te nem érzed, mekkora terhet raktak rám?
- Nem is érzem, nem is értem. Semmi más nem történt, csak megteremtették szívesen vállalt munkád föltételeit.
- Ha az egészségből ennyi következtetést vontál csak le, kár volt itt töltened fél napot.
- Békülünk. Nem bíró vagyok, csak kíváncsi.
- Járd végig a művelődés palotáit, konganak az ürességtől.
- Régóta járom. Olyan is van közöttük, amelyiket legszívesebben kiadnám laskagomba-termesztésre.
- Helyben vagyunk! Miért nem azokban akarnak először kulturális életet szervezni?
- Mert nincs hozzá Gyömbérük.
- Értem és köszönöm. Sokszor voltál itt, ha nyitva tartottad a szemedet, mindig láthattál valamit. Nem akar ez dicsekvés lenni, csak megkérdezem, elhiszed-e, hogy többnyire miattam járnak ide az emberek?
- Elhiszem. Nemcsak a pedagógiához kell egyéniség, de a népműveléshez is. Erős, alkotó egyéniség.
- Egy húron jászunk, fél hang különbség nincsen közöttünk. Ha a népművelő eljätssza a maga becsületét, ha bebizonyítja, hogy sok mindenhez nem ért, az emberekhez pedig különösen nem, akkor a bolond se megy be a házába. Itt kezdődik az én bajom.
- Mi?
- Telik az idő. Öt év múlva biztosan nem bírom úgy a munkát, mint

most. Hat év múlva még kevesebbet, hét év múlva tovább csökken a hasznom. Ahogy az én erőm fogy, ennek a háznak a haszna is úgy fogy.

– Okos embernek számolnia kell vele. Ide nem jöhet más, hogy majd átveszi és folytatja, itt minden mozdulat hozzád kötődik.

– De akkor öt év múlva kiderül, hogy kár volt beleölni háromszázötvenezer forintot!

– Sok fejbe öntesz te addig világosságot. Megéri.

– Megint szépet mondtál, de a nyomást nem veszed le rólam.

– Ne vergődjünk vele, nem tudhatjuk, mi lesz velünk öt év múlva. Ahogy vigyázni tudsz az egészségedre, bízni lehet benne, sokáig élsz. Munka nélkül viszont te meg nem élhetsz, tehát sokáig dolgozol kedved szerint.

– Más baj is van.

– Nagy?

– A „tanyai kultúrcentrumra” ráköltötték a sok pénzt, pedig az ide járó kőműves, ács, lakatos, vízszelő és nem tudom még hányféle ipari tanulóval összefogva, társadalmi munkában megcsinálhattunk volna mindent. Új cserépléceket is tettek föl, újrarakták a cserepet is.

– Csak örülhetsz neki. Legalább fölötted se esik be az eső.

– Látom rajtad, akármennyit is beszélünk, te se érted.

– Eddig minden szavad világos.

– Jól figyelj rám! A lakásra nem költenek többet, csak parkettáztatni akarja a tanács.

– Látod, avval is jól jársz.

– A parkettás azt mondja, ilyen vizes padlóra nem szabad parkettát rakni.

– Pedzem már.

– Én nem segítséget kértem, csak azt, hogy megvehessem saját pénzemen, és rendbe hozhassam öregségünkre, szintén a saját pénzünkön. Ezt nem lehet, mert más érdekek mást kívánnak, maradjak benne tehát a vizes, egészségtelen, hetvenöt éves lakásban. A tanácsnak nincs több pénze rá, én meg nem csináltathatom, mert nem az enyém.

– Magyarra fordítva: olyan jól dolgoztál, hogy benne kell maradnod a vizes lakásban.

– Tehát világos, amit mondtam? Elhiszed, hogy más is megértette volna?

– Biztosra veszem.

– Én is. Ez a hiba.

– Az, hogy értelmes emberek döntöttek benne?

– Az a hiba, hogy moziból kijövet az értelmes ember hajlandó megkérdezni, mit akarok én, de nem hajlandó megbeszélni velem, hogy ők mit akarnak. Hogyan szólhatna bele Gyömbér István abba, amit fönt kitalálnak? Egy tanyai pedagógus? Nem is lehet engedni, hogy beleszóljon, mert ott lakik, tehát elfogult. Ha két fogaskerék egymás mellett forog, pedig kapaszkodniok kellene egymásba, adhatod a gázt, nem megy a kocsi. Egész tanyaügyünkben ez a legnagyobb baj, a fogaskerék.

RIPORTFILM AZ ISKOLÁKRÓL

A televízió szegedi stúdiója félórás riportot mutatott be 1979-ben a szegedi járás megszűnt tanyai iskoláiról. *Elaludt lámpások* a film címe. Gárdonyi óta a tanító, az iskola a lámpás, a címet magyarázni talán senkinek nem kell. Engem kértek a forgatókönyvre, és csetlő-botló riporterként a mikrofont is én tartottam. Szerzői jogot tehát nem sértek vele, ha ide írom a film szövegét. Csakhogy a filmnek csupán egyik lába a szöveg, kép nélkül vagy sántít, vagy lépni se tud. Néha utalnom kell a képre is.

A köröséri iskola mellett boszorkányt találtak az újságírók 1969-ben. Nem is boszorkányt, hanem boszorkányüldözést. Belefutott a hír a televízióba is: zaklattak egy szerencsétlen asszonyt, mert állítólag boszorkány. Eltelt tíz év, biztos, hogy az iskola környékén ilyen otrombaság többet nem fordulhat elő. Ennyit mentünk volna előbbre? Dehogy! Bezárták a tanyai iskolát. Akármilyen történik, nem az iskola környékén lesz az.

Ahová a legjobban kellett volna a fölvilágosító, okos szó, még a lehetőségét is elvesztük. Ha egy kertész kivágja a fát, amikor látja, hogy hernyó van a levelén, csak ő tehet ehhez foghatót. Ilyen fölkiáltással indul a film.

Hivatalosan úgy mondják, elnéptelenednek a tanyai iskolák, azért szűnnek meg. Környékük azonban nem néptelenedett el, legföljebb gyerekből van kevés.

Bemutattuk elárvult pusztulásában Üllésen a Galambosi iskolát. Villanyt is vezettek bele, amikor óriási nagy fölbuzdulással mindenki segíteni akarta a tanyai iskolákat, aztán megszűnt. Minden pusztulás belemarkol az emberbe, de a környéken gazdagodó tanyák vannak. Az élet virul, csak az iskola omlik. Elmondta a szöveget, itt tanították, hogyan kell az i-re pontot tenni, itt magyarázták meg, hogy kicsike atomokból áll a nagy világ, és itt, a homoktenger közepén próbálta elképzelni sok gyerek, milyen lehet az igazi tenger. Itt tanított Fontos Sándor, és festette vászonra az őszibarackost tavasszal, nyáron, ősszel és télen. Belevágtuk a festett képeket, és rájuk úsztattuk a tönkrement fák mai képét. Nyüzsitő az ellentét.

Rúzsán, a Lapos dülön, az iskola mellett kergette a birkáit Daka József. Megkérdeztük:

- Amikor ez az iskola dolgozott még, járt benne?
- Hú, sokszor! A tanítóval mi jóban voltunk.
- Amikor mozit játszottak, eljött?
- El, el.
- Ha most játszanának?
- Elgyünnék én. Hát! Most éppen ráérek.
- Akármikor játszanának?
- Akármikor.
- Akármit játszanának?
- Hát, ugye, én nem értök hozzá, hogy mit játsszanak.
- Ha előadással jönne valaki?

Daka József azt felelte, avval is jöhetne.

Visszaugrottunk Körösérre, az ottani iskola mellé, beszélgettünk Rutai Mátyással és feleségével.

- Matyi bácsi! Úgy hallottuk, építette is ezt az iskolát. Mikor?
- Huszonnyolcban.
- Miből?
- Téglából.
- Ha most le kéne bontani?
- Hát, én nem tudom.

Látszik, meglepte a kérdés.

- Mire lenne jó használni ezt az iskolát?
- Oktatásra.
- De gyerekek már nincsenek.
- Hát, nincsenek. Előadásra inkább.

– Öregeknek?

– Hát! Öregeknek is.

– Laknak itt fiatalok?

– Csak!

A felesége kiegészíti, hogy körül vagyunk véve velük.

– Olga néni! Eljönne előadást hallgatni?

– Ó, nagyon. Itt van közel, miért ne!

– Mit hallgatna? Mit kéne, hogy hozzanak ide? Milyen előadást?

– Mit hozzanak ide? Azt már tudják, hogy mi kő itten, a tanyán.

– Azt hiszi, mindenki tudja, hogy mi köllene Rutai Mátyáséknak a köröséri iskola mellett?

– Nem nekünk, hanem az összes népeknek.

– Sokan laknak itt?

– Hát! Laknak sokan.

– Fiatalok, öregek?

– Öregek, fiatalok. Vannak öregök is, de többnyire fiatal. Az is eljönne, akinek autója van, és az is, akinek nincsen.

Új iskola következik. Rúzsán vagyunk, a falu közepén. Nézni is jó. Amit a gyerek érdekében a mai iskola adni tud, itt megtalálható.

– Tartsa föl a kezét, aki tanyáról jár be. Majdnem mindenki? Te mivel jársz be?

– Biciklivel.

– Mióta?

– Elsős korom óta.

– Milyen biciklid van?

– Női.

– De jól fut?

– Igen.

– És ha megázol?

– Akkor megszáritkozom.

Nevetik a többiek, mert nehezen tudta eldönteni, mit lehet ilyen idétlen kérdésre felelni. Azt talán csak mi gondoltuk hozzá, hogy nem lehet jó a gyereknek, ha rajta szárad meg a ruha.

– Hiányoztál már eső miatt?

– Nem. Egyszer se.

Arrébb lép a kamera.

- Sánta Gizella is tanyáról jár be. Honnan?
- A Ruki II. iskola mellől.
- Milyen messze laksz a régi iskolától?
- Körülbelül két kilométerre.
- A mostanítól?
- Hat-hét kilométerre.
- Te még emlékezhetsz rá jól, csak délelőtt lehetett oda menni?
- Nem. Az alsósok egyik héten délelőtt, a másikon délután jártak.
- Főlnöttek soha?
- De igen. Voltak este mozielőadások, vagy volt, amikor este az állatorvos kint volt, előadást tartott. És voltak a kiszeseknek ilyen kiszes bulik.
- Táncos?
- Igen.
- Kiugrottunk a szülőkhöz is. Gizi édesanyja is elmondta, mikor mire volt érdemes bemenni az iskolába.
- Mostanában merre?
- Hát ... mostanában ... semerre se.
- Szomszédba, farsangolni?
- (A farsangolás itt szomszédolást, beszélgetős időtöltést jelent.)
- Arra se érünk rá. A jószággal eltelik az idő, és van munka kinn a földben is.
- Üllés van ide legközelebb. Moziba Üllésre?
- Nem, soha nem is voltunk ottan.
- Rúzsába?
- Nem.
- Előadásra?
- Messze van, nem is tudunk hogy menni. A gyereket is vinni, mög hát nem tudnánk mindnyájan elmenni.
- Ha idejönne valaki, ha kinyitná az iskola ajtaját, ha előadást tartana... Ha kitalálna valami olyasmit, ami magukat érdekli?
- Ide közelebb van, ide már csak elmennénk. Ha olyan érdekesebb volna, rászorítanánk azt az időt.
- Mi lenne érdekes?
- Akár mozi, akár valami érdemesebb előadás, mondjuk, amit az állatorvos tartott, vagy máskor a gyerekekpszichológus vagy micsoda volt kinn Szegedről, azt is mögnéztük. Ha ilyen volna, mögnéznénk.
- A gyereknevelésről azóta se beszélt senki?

– Nem, sönki, sose azóta. Csak akkor egyszer volt, de azt tudom, az olyan hasznos vót, hogy rettenetös. Olyan sokat tanultunk.

Visszakanyarodtunk Lapos dülöbe, ahol az előbb Daka Jánossal beszélünk birkaörzés közben. Most Pap János tanácselnököt, Sárközy Zoltán iskolaigazgatót és Rakonczi János igazgatóhelyettesét kérjük meg a magára maradt iskola udvarán, segítsen áttekinteni Rúzsa tanyavilágának mostani gondjait.

– Mekkora is ez a tanyavilág?

– Községünk átmérője tizennyolc kilométer, lakóinak száma belterületen körülbelül nyolcszázötven-kilencszáz, a külterületen pedig kétezeröttszáz ember él.

– Művelődési lehetőségeik?

– A belterületen van egy kétszázötven személyes művelődési ház, és a külterületen található nyolc, illetve hat becsukott külterületi iskola.

Magyarán: az a hat külterületi iskola, ami be van csukva, művelődési lehetőségként semmi. És más sincs helyette.

– Tanyáról szólva gyakran csak az öregekről beszélünk. Valóban csak az öregek gondjairól van szó?

– Ha csak az öregek problémája volna, akkor is foglalkoznunk kellene ezekkel a dolgokkal, de él itt a tanyavilágban nagyon sok fiatal is. Tanulóink több mint hetvenöt százalékának a neve mellé oda van írva: Rúzsa, Tanya – öttől egészen ezerig.

– Voltunk az új központi iskolában. Korszerűnek találtuk, modernnek. Ott tanul a gyerek, egészen nyolc éven át, de napközben ha hazajön, hová jön haza?

– Ahonnan eljött az iskolába: tanyára. Olyan tanyára, ahol a környezete továbbra se tudja inspirálni, a korszerű, a modern eszközökről szinte meg kell feledkeznie, hiszen szülei nem látták, nem hallották azokat a filmeket, előadásokat, amikhez jó lenne otthon egy kis segítség adniok.

– Ide jönne segítségnek a közművelés a maga apparátusával, ha jönne. Úgy tudom, tanár úr valamikor mozit játszott a tanyai iskolákban.

– A külterületi iskoláknál volt ilyen gócpont, kulturális központ, amellett, hogy ott folyt a mindennapos oktatás. Több nevelő dolgozott, élt ott, amellett esténként összejöttek a környékbeli lakók is.

Minden iskolánál szerveztünk könyvtárat is, népművelési ügyvezetővel.

– Bezárt tanyai iskolákat említett az előbb a tanácselnök, ez a lehetőség tehát megszűnt. Nincs mozi, nincs hely, ahol összejöhethének az emberek.

– Sajnos, ez így van.

– Mi lesz a sorsa a megszűnt iskoláknak?

– Öregcsorván egyelőre a fölösleges bútorokat és eszközöket raktározzuk, hogy vissza tudjuk hozni, ha szükség lesz rájuk. A Ruki II. közigazgatási múzeum raktáraként fog a megyetanács rendelkezésére állni.

– Négy út csomópontjában van az az iskola, központnak tekinthetnénk. Sokan laknak ott. Az aktamúzeumi raktárnak kisugárzó hatása nincsen. Erre az iskolára, ahol most vagyunk, milyen jövő vár?

– Van olyan elképzelés, hogy esetleg lebontanánk, vagy közművelődési célt szolgál, talán öregek napközi otthona is lehetne, de szociális otthon bővítésénél is fel lehet használni az építési anyagot.

– Valamikor három-négy népművelési ügyvezető működött Rúzsán.

– Jelenleg nincsen népművelési ügyvezetőnk.

– Tehát nyitott iskolánk sincs, és emberünk sincs, aki a kultúrának apostola lenne. Miért nincs?

– A becsukott iskola is gondot okoz. Száz forintunk van a költségvetésben erre a célra. Nemigen található ember, aki ennyi pénzért 10–15 kilométert vándorolna belterületről.

(Havi száz forint!)

Egy iskolával arrébb járunk, a Ruki I.-ben. Ott tanított, onnan is ment nyugdíjba, de még ott lakik Egri Zoltán.

– Most mire használják az iskolát?

– A tantermet leginkább a termelőszövetkezet használja.

– Mire?

– Időközönként tárol benne, különösen tavasszal, vetőburgonyát. Betakarításkor vetőmagot szoktak áthozni, vagy takarmányt, amit raktárba kell zárni. Amíg azt ki nem takarítják, ott van.

– Egy kis szekrényt láttam a folyosón, könyvek vannak benne. Nyilván egy kicsike könyvtár. Olvasnak is az emberek?

– A felnőttek között fokozatosan csökken a kereslet a könyv iránt.

– Ha megkérné valaki tanító urat, hogy szervezzen ismét előadásokat, vállalná?

– Kérem, én készséggel. Nem zárkózom el előle.

– Közönség is lenne?

– Én bizok hozzá. Amikor volt egy-egy szindarab – 961-ben, 63-ban, 64-ben –, megismételtük négyszer is. Volt közönség, még kint, a padkán is ültek.

Változik a kép, mise van Domaszéken, közönséges tanyai házban. „... és áldott a te méhednek gyümölcse, Jézus. Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, imádkozzál érettünk...”

A következő kép a tanya udvarán mutatja a papot, de már miseruha nélkül.

– Szokatlan helyen, tanyán találkoztunk Varga Ferenc plébános úrral.

– Itt, a mellettünk lévő Csala iskolában volt előzőleg a szentmise, az iskolák megszűntével azonban gondoskodnunk kellett arról, hogy a környék miseigényét valahol kielégítsük. Egy nagyon kedves és hívő ember, Kiri Balázs, lehetővé tette, hogy az ő tanyáján mondjuk a szentmisét.

– Mindig elnéptelenedő iskolákról hallunk. Azért szüntek meg, mint mondják, mert a környéken nincsenek emberek. Ha misén vannak, akkor nyilván laknak az iskola környékén.

– Az iskola környékén is vannak emberek. Igaz, hogy az elnéptelenedés valóban igazság, mert csökken a létszám gyerekekben is és itt lakó felnőttekben is.

– Hányféle föladata volt régen a tanyai iskolának?

– Megvolt az iskola küldetése a gyerekekkel kapcsolatban, délután pedig ügyes-bajos dolgaikkal keresték föl a helybeli tanyai emberek. Ügyirat miatt vagy tanácsot kérni. Az esti órákban pedig kulturális rendezvényeket tartottak. Az lehetett szőlő- vagy gyümölcsstermesztési tanfolyam vagy más. Jómagam is szereztem egyszer egy mikroszkópot, hogy megnézhesék az emberek, mennyi élőlény van egy csepp sárban. Az iskola itt volt közöttük, és a pedagógus is, aki mindig rendelkezésükre állott.

A vágó jóvoltából ismét Rúzsán vagyunk, és folytatjuk a beszélgetést Lapos dülön, az iskola udvarán.

– Sajnos, az egész szegedi járás híres arról, hogy sok benne az öngyilkos. Úgy hallottam, Rúzsán is...

– Volt egy osztály, mire nyolcadikosok lettek a gyerekek, szüleik közül hat lett öngyilkos. A változás a mi községünkben a hatvanas évek elejére tehető, és a néhány éves szövetkezeti munka után fölborult a családok régi, tradicionális felépítettsége, ahol a kalapos ember a gazda volt. Ő volt az úr, a parancsoló, az asszony és a gyerekek mind rája hallgattak. Ez a változás, a családon belüli őrlődés valahogy nem tudta megnyugtatni ezeket a megöregedett vagy megfásult, vagy idegileg kifáradt embereket. Talán ez vihette abba a válságba őket, hogy először ittak, azután veszekedtek. Rettenetes brutalitások közepette éltek ezek a családok. Többnyire a férfi volt a szenvedő alany, és utána a család. Talán ez magyarázza, hogy öngyilkosságra vetemedtek.

– Nagy változások idején valami kapaszkodót mégiscsak adhat a népművelés. Az, ami itt most éppen megszűnt.

– Feltétlenül, mert az, hogy az ő családi miliójuk megváltozott, nem kellett volna mindenképpen kilátástalanságba torkollnia és tragédiához vezetnie. Ehhez a felismeréshez nem jutottak el a szerencsétlen családok.

Rúzsán tehát nincsen népművelési ügyvezető, mert száz forintot áldozhatna csak rá havonta a tanács, ennyiért pedig nem jár ki a faluból senki tíz-tizenöt kilométerre. Kiskunmajsán van ügyvezető, nem jár ki, hanem tanyán lakik.

– Soós János parasztember volt. Átjött Üllésről a majsai határba, a kigyósi iskolába, képesítés nélküli nevelőnek. Közben megszűnt az iskola, hazament parasztnak, de itt maradt népművelőnek. Mit lehet kezdeni egy elhagyott iskolával?

– Erre a célra nagyon megfelel, mivelhogy elég nagy tanyavilág tartozik ide, és az emberek szívesen eljönnek akármilyen előadást megnézni, mert a közelben nincsen kultúrközpont, ahová eljárnának.

– Hetenként hányszor nyitja ki az ajtót?

– Egyszer. Ezek az emberek korábban egyáltalán nem jártak szórakozóhelyre, ezért egy napot rászánnak, hogy eljöjjenek. Vasárnap, amikor nem dolgoznak.

– Milyen programmal várja őket?

– Ismeretterjesztő előadásokat tartunk, a vándormozi filmet hoz, de szoktunk olyan összetett műsorokat is tartani, amikor népzenei műsorral kiállítás vagy író-olvasó találkozót kapcsolunk össze.

– Hányan jönnek?

– A legkisebb létszám kilenc-tíz, a legnagyobb százharminc-száz-

negyven fő volt ezen a kis helyen. Tiszteletdíjért végzem a munkámat, havonta ötszáz forintért.

(A tanyaközpontokról szóló fejezetben találkoztunk már Soós Jánossal, de nem ebben az iskolában. Halmozza az állásokat, egyszerre két helyen is népművelési ügyvezető.)

– Az épület fönntartása, az üzemeltetés költségei mennyit visznek el?

– Ebben az esetben a kérdés igen furcsán jön ki, mert azóta, hogy egy-másfél éve elkezdtük, erre szinte nem került pénz. A főnököm sokszor botránkozik is miatta, vagy sajnálkozik, hogy korábban, amíg iskola volt, a fenntartásra volt pénz, jelenleg pedig nincs. Három évig senki nem használta ezt az iskolát, üresen állt, addig is rongálódott.

A következő helyszín Zákányszék határában van. Nem iskola, de a kultúrát szolgálja. Közönséges tanya, csak kerítése nincsen.

– Ha valaha megszerkesztenék a magyar népművelés képeskönyvét, azt hiszem, ez a zákányszéki tanya keretes helyet kapna benne, és vastag betűvel szednék az aláírást is. Frank Szilveszterné ennek a tanyának a ... bocsánat, de nem tudom, mije. Van művelődésiház-igazgatónk, van művelődésiközpont-igazgatónk, de művelődési tanya igazgatójával még nem találkoztam. Minek szólíthatom?

– Ezek szerint akkor én népművelési segéd vagyok.

– Végzettsége szerint?

– Végzettségem, az nincsen. A szakköri népművészeti vizsgám, az megvan.

– Mintha arra hagyatkoznánk néha, hogy talán nem is kell művelődnie a tanyai embernek, illetve úgyse jönne el, ha hívnák. Az ön tapasztalata?

– Azt hiszem, a jelenlegi ábra mutatja, hogy mennyire kell, és használják az emberek.

Rogyásig tömve a terem. Hosszú fapadokon ülnek.

– Kié ez a tanya?

– Egy magánember lakása. Azért kaptuk meg, hogy népművelés céljára használjuk.

– Pénzért?

– Nem fizetünk érte semmit.

– Akkor mi a jó benne – neki?

– Neki? Több lakása van, ha üresen maradna, tönkremenne. A szö-

vetkezet jóvoltából kaptunk a takarításra anyagiakat, és amit még kellett, azt elvégeztük rajta.

– Hol lakik?

– Egészen közel, a szomszédban.

– Miért vállalta ezt a munkát?

– Véletlen csöppentem bele. Amikor megalakult a szövetkezet, Tóth Szilveszterné, a tanácselnök kezdeményezésére összejöttünk itt ennél a nem messzi háznál, Kószóéknál, öten, asszonyok. Akkor avval indultunk, hogy mögalakitottuk a nőbizottságot. Az utána való napokban vettük az útirányt lefelé is, föfelé is, összegyűjtöttük az asszonyokat, így indultunk el 1961 őszén.

Idős nénire vált át a kamera.

– Szabó néni, a maguk házához a művelődési ház közelebb van, mint ez a tanya. Miért jobb ide jönni, mint oda menni?

– Azért jobb ide jönni, mert mink voltunk az alapító tagok, és akkor még nem volt máshol, még a faluban se ilyen mozgósítás. Ilyen asszonymozgósítás. Aztán szépen ideszoktunk. Azért is jó ide jönni, mert itt mindenki dolgozó parasztasszony, egyszerű ruhában elgyűvünk. Otthon bizony mink állatokkal foglalkozunk, nem nagyon adódik idő és lehetőség arra, hogy kicsipjük magunkat, hanem ránkveszszük az otthoni ruhát, az is megfelel a célnak.

Egy férfihoz fordul a riporter.

– Asszonyok kezdeményezték, asszonyok csinálták, de ahogy látom, férfiak is járnak ide.

– Én Szeged környékéről, Szentmihálytelekről jöttem ide. Pontosabban, ahogy ez a hetvenes év halad, avval haladok én is ezzel a környezettel. Nagyon szeretem az összejöveleteket, hasznos tanácsadások is vannak itt a mezőgazdasági munkával, a gyümölcsössel, a jószág tartással kapcsolatban. Jó filmeket is adnak. Talán még annyit, hogy szeretöm a szövetkezetet, ahol dolgozok, és ugyanúgy ezt a homokfödét is, amit a feketefődi embör szinte lenéz. Itt is mögtermelöm azt a mindönnömü portékát, és nem cserélnék hatvanhat feketefődi embörrel se.

Frankné mondja tovább.

– Tanyai embörök nagyon örülünk annak, amikor ide kigyűnnek, és vetitenek nekünk olyan diafilmeket, amit külföldről hoznak, mert az állatok miatt mi nem nagyon juthatunk el külföldre. Idehaza szok-

tunk egy-két-három napos kirándulásokra menni, de külföldre még nem jutunk el, mert nem tudjuk kire hagyni az állatokat.

– Mozi?

– Mozit is szoktunk nézni itt benn is, vagy pedig a szövetkezettől szoktunk buszt kapni csoportosan, és bent a belterületen szoktuk nézni a nagymozit is. Színházba is szoktunk járni, évente legalább háromszor-négyszer.

– Mennyi a fizetség ezért a munkáért?

– Neköm a legnagyobb, hogy látom magam körül ezt a sok asszonyt, akik nagy szeretettel és bizalommal vannak, úgy érzöm, irántam is. Ezt a kis közösséget egyformán szeretjük, és egyformán csináljuk. A fizetségöm? Most már egy kicsit annyiban változott, hogy a szövetkezet jóvoltából a szakköri munkáért kapok havonta négyszáz forintot.

– Bózsó István a zákányszéki Egyetértés Szakszövetkezet elnöke. Mennyit költ a szövetkezet erre a tanyára?

– Ez a tanya a szövetkezetnek közvetlenül nem sokba kerül. Az itt lévő nőbizottság tagjai általában társadalmi munkában látják el, azonban közvetetten tíz-tizenötezer forintot költünk különböző címeken. Azonban kulturális célokra még sokkal többet próbálunk fölhasználni.

– Ha egy gazdálkodó szövetkezet tíz-tizenötezer forintot kiad valamire, akkor előre számolgatja, mennyit fiadzik az a pénz. Amit a kultúrára adnak, hol térül meg?

– Amit mi a kultúrára adunk ki pénzt, azt lehet mondani, szinte teljesen megtérül, 100, 500, 600 százalékkal is, hiszen ennek politikai jelentősége is van. A rendelkezéseket, a szövetkezeti törvényeket TIT-előadások keretében tudjuk mögbeszélgetni. Itt tudjuk mozgósítani esetleg az embereket társadalmi munkára, ami nagyon nagy jelentőségű a szövetkezetnek. És a kulturális tőrön, ha az emberek műveltebbek, sokkal jobban szót tudunk érteni mindön vonatkozásban.

A riporter zárószavai:

– Amit eddig láttunk, mind egy kérdést mondat ki velünk: mit lehet itt tenni? Hallottuk az egyik véleményt, nincs elég pénzünk, azért nem tudjuk kinyitni a bezárt iskolákat. Zákányszék tanyája és Kigyós iskolája a példa rá, nem kell hozzá sok pénz. A másik ellenérv az, hogy nincs pedagógus a tanyai iskolában, nincs, aki hirdetné a kultúrát. Bizonyítékot találtunk rá, a tanyavilág eleven életével kitermeli erre is a megfelelő embert. Ha mindezek fényében idézzük vissza az elaludt

lámpásokat, csak egy válaszunk lehet. Azért építették a tanyai iskolákat, hogy embereket szolgáljanak, hogy embereknek világítsanak. Ne felejtjük a számot, negyvennégyezer ember, csak a szegedi járásban, tanyán. És 1972 óta megszűnt Csongrád megyében százhuszonnyolc iskola. Úgy tűnik, elsiették egy kicsit.

(A filmet 1979. szeptember 18-án, kedden délután 5-kor mutatta be a televízió. Szerkesztő Fülöp János, rendező Erdöss Pál, operatőr Rozsnyai Aladár.)

LAKAT AZ ISKOLÁN

Állj meg a Csorgó mellett! Ha a város felé nézel, a Dáli ugart látod. Ha megfordulsz, előtted a Dáli tanyák. Romló tanyák. Jövőjüket hónapokkal, legföljebb néhány évvel mérhetjük. Az idő mondja fölöttük az ítéletet, nem az erőszak. Nem is tiltakozik ellene senki. Aki még itt lakik, a városba – Makóra – készülődik, vagy a temetőbe. A fiatalabbja elment már szerencsét találni.

Nagyanyó, nagyapó meg a két unoka lakik az első házban. Nekem az első csak, mert ide jöttem először. Nagy munkában van nagyanyó, égre-földre takarít. Kutyaoltás lesz holnap. Nem a kutyaéknak szól a tisztesség, de ha rossz idő találna lenni, az eboltás irodája födelet kíván, akkor ide jönnek be a népek. Ne mondják, hogy hova jöttek. Azért én még ne siessek, holnapig még van idő, csak beszéljünk nyugodtan.

– Az iskoláról lenne szó.

– Nem baj, arról is beszélhetünk. Nem is iskola az már, hanem kultúr. Nem nagy, csak tanyai kultúr. Televízió van benne, biliárd, lemezjátszó, magnetofon, minden héten mozi. Hozza az autó, kinyitom neki a sorompót, mehet a gáton. Ha esik? Esőben nem járhat a töltésen, akkor segítünk neki. Megfogjuk a filmet meg a sört, és kézben visszük. Nyolcszáz-kilencszáz méter, nem a világ.

– Sör is?

– Nehezen jutnánk másképpen hozzá, kihozza azt is az autó. Nem

sokat, dorbézolásra tízszer annyi is kevés lenne. Annyit csak, hogy **mindenkinek** jusson egy üveggel. Ha rossz a film, sörrel jobban lecsúszik.

– Maradnak vagy költöznek?

– Ki így, ki úgy. Itt lakik még a Kiss Ferenc, a Bóka Sándor, a Joó Imrécék, a Bandula Jánosék, Füstös Péterék, Dékány Sándorék, Varga Imrécék, Kiss Jánosék, Szeges Mihályék, a Kádár István, és szavazás szempontjából ide jön a Böngyik is meg a Süket is. Mi maradunk. **Egyelőre!** Nincs tehetségünk hozzá, hogy házat vegyünk. A csinált út mentiben nem háborgatja a téesz az embereket, maradhatunk. Már beljebb se piszkálja, mert a hizó neki is hizik, és a tehén is tejel neki is.

– A mozi?

– Nagyon okos volt, aki kitalálta. Van, amikor huszonöten is eljönnek. Hogy mi volt legutoljára? Ha megkergetnének, akkor se tudnám megmondani. Pedig ott voltam, biztos, hogy ott voltam. Azt se tudnám megmondani, hogy szerdán mi lesz. Ami a sorban következik, az lesz. Várjon csak! Az lesz, hogy Jön! Jön! Jön!

Az előzetes kezdődik így mindig, és utána következik a film címe, de elfelejtődött.

– Azelőtt?

– Vacsora is volt régebben, de már nincsen. Birka, mindig birka volt, huszonöt forint, de ennyiből birkát kiállítani már nem lehet. Az élő birka is benne van annyiban. Vagy a birka drágul, vagy a forint „javul”, de vacsora mostanában nincsen.

– Előadás?

– Az is van. Szavazáskor is meg tanácsi beszámolókon is. Eljött az emberorvos, az is tartott beszámolót, itt volt az állatorvos, az is mondott beszámolót. Az ilyesmi nagyon érdeklí az embereket, többen jönnek, mint moziba. A tanácstagi beszámolókon is sokan vannak, mert akkor mindent meg lehet beszélni. Az állattartást is, a fűkaszálast is.

Legföljebb a népművelő időzzön el annál a gondolatnál, hogy itt nem előadást tartanak, hanem beszámolót. Egybefolynak a fogalmak? Bózsó István is azt mondta Zákányszéken, TIT-előadások keretében beszélnek meg a rendelkezéseket, nyilván itt sem tudományos fűkaszá-lásról van szó, inkább csak arról, ha valami van, akkor TIT-rendezvényként könyvelik el, hogy a közreműködőt valahogy fizetni tudják.

Gyanítom, azért is mondanak beszámolót az előadások helyett, mert aki ma valami komolyat mondani akar, elkezdi tömni számokkal és statisztikával a hallgatóit akkor is, ha a lépfenéről beszél, meg akkor is, ha pézsmapocok tenyésztésére buzdít. Azt vegyük inkább észre most, hogy többen jönnek, ha hozzájuk szólnak, mint amikor csak mozi van.

A két kis unoka tekintete egyszerre bújik el, ha rájuk nézek. Ketten is elférnek a nekem készített, kötény sarkával letörölt és kispárnával melegített hokedlin. Sanyikával elmondhatja a nagyanyai büszkeség, hogy hamarosan iskolába megy, be, Makóra, a kollégiumba. Addig nincs is semmi baja a világgal, csak az, hogy a mandulája nem szereti a torkát. Ennél jobb helyet ugyan nem adhatna neki, megbecsülhetné magát, a vége az lesz, hogy orvos kezére adja, de most megborzong tőle, hogy kórházban hozzák helyre, amit a természet elrontott. Amíg erről beszélünk, csöppke kis Angéla tetőtől talpig nevet. Kezdünk barátkozni? Ha csak ránézek, nevet. Pisszentek neki, nevet. Ha megsimogatom, bújik a tenyerembe, és ottfelejtja a fejét. Akkor nevet csak igazán! Hamar kitalálom, ennek a gyereknek nincs apja. Nagyanyja észreveszi a nagy barátkozást, mindjárt közbe is avatkozik: mondd meg a bácsinak...!

– Mondd meg a bácsinak, kicsi vérem, mit tett veled a te apád?

Most is nevet, mintha madarat mutatnának neki.

– Letagadott.

Nem értem még, de nem merem újra kérdezni. Malomkőnek nincs akkora súlya, mint a gyermeki szónak, ha szüleit vádolja. Nagyanyja dupla csövű puskájából azonban eldurran a másik kérdés is, hátha nem találta az első.

– Kicsoda?

– Az én apukám engem letagadott.

Most is nevet. Ahogy a lovat megtanítják, hányat kapáljon, ha kérdezik, úgy felel ő is. Idomított beszéd, hadd tudja meg idejében, hogy a világ tanyáról nézve is bonyolult. Nagyanyó elmondja, hogy elváltak a fiatalok, de a vagyoneosztás még nincsen meg, és az első gyereket elvállalja az apa, de a másodikat nem. Halasról hívott meg valakit a tárgyalásra – állítólag házassági hirdetésből nézte ki a címét, de erre rá kellene kérdezniem, mert a házassági hirdetések Halasról is jeligével jönnek, nem címmel –, és azt bizonygatta, hogy ő a gyerek apja. Meg is egyeztek szépen, de fuccsba ment minden, mert a bíró

megkérdezte: ismeri ezt az asszonyt? Azt mondta rá a halasi, egyszer se látta. Erre vége is lett a tárgyalásnak.

Hagyjuk a bíróságot, lehet annak elég baja ilyenkor, és hagyjuk a fiatalokat is. Annyi biztos, ha Angéla annyit tud csak az apjáról, hogy őt letagadta, és fülig szalad a szája, amikor kimondja, akkor ez előtt a ház előtt még sokáig nem csuknám be a tanyai iskolát. Inkább sok jó előadót hoznék bele a sör mellé. Olyat is, aki a gyereki lélek buckáiról tudna mondani valamit nagymamának.

Nagyapót kérdezem csak, mit tenne, ha valaki végleg be akarná csukni ezt az iskolát is. Nincsen róla szó, hogy most mindjárt becsukják, de ha lenne.

– Fölszólalna?

– Én? Egyedül? Kicsi vagyok én ahhoz. Ha akarják, megszüntetik, ha akarják, meghagyják.

– Ha nagyon megkérdeznék?

– Akkor talán fölszólalnék.

Tulipános kiskapuja van az iskolának. Elöl is egy, hátul is egy, ámbar a tanyai iskolánál nehéz eldönteni, melyik vége az eleje, ha két oldalról is lehet bejárni. Zöldre füstötték a léc szárát, piros a tulipán feje. Nyitva a kapu, de szél nem lóbálja, mert a fű körülötte. A legszébb dolog az benne, hogy van. Hogy még van. Nagy becsülete lehet ennek az iskolának, ha szépnek maradt kapuját még nem emelte le senki. Ki merne kezét emelni saját iskolájára? De az is lehet, csak azért nem vitték el, mert mindenki ráismerne.

Két cédulás hirdetőt ragasztottak az ablakba. A városi tanács élelmiszergazdasági, ipari és kereskedelmi osztálya adja hírül, hogy az utak és árvízvédelmi töltések fűtermő területeit kaszálásra ingyen adják a szarvasmarhatartóknak. A másik azt mondja, haszonbérbe adnak mezőgazdaságilag hasznos földeket.

Pumpálós kút van az iskola udvarán, a harmadik nyomásra már adja a vizet. Gondolom, a csatorna szintje alá nyúlik a csöve, azért jó, és azért hordják innen a környékeliek.

Vizet és kultúrát.

A szomszédban kis asszonyka van itthon, apró gyermekével. Szívesen szól.

– Ez a klub, az az őszinteség, minden szerdán mozifilmet vetít. Az

az őszinteség, hogy én itthon vagyok a gyerek miatt, és vannak libáink is. Én még ástam, az az őszinteség, az árkot, amikor a villanyt hozták. Akkor voltam nyolcadikos. Úgy volna jó, az az őszinteség, ha továbbra is iskola volna, mert itt lakunk mi is a szomszédba, a nagyobbik fiam mégis bent jár iskolába a városban. Most elsős. De nem maradhatott meg iskolának, mert kevés a gyerek. Nem is tudom, mi lesz a tanyából, senki nem akar tanyán lakni. Pedig amikor én jártam, az az őszinteség, hatvan-valahányan voltunk. Alsó is, felső is volt. Az öregek maradtak hátul, a fiatalok mind mennek befelé.

– A benti iskola?

– Hétfőn visszük a gyereket, hétre benn kell vele lennünk. Ha hosszú hetes, akkor szombat délután jön haza, ha rövid hetes, akkor pénteken. Nem tehettem mást, be kellett adnom, mert a palotai busz is négy kilométerre van ide, meg a rákosi úti is. Biciklivel nem hordhatom, mert itt van a kicsi is. Augusztusban fölveszem a munkát, őszől végképp nem tudnék mit kezdeni vele. Nehéz szegénykémnek, az az őszinteség, persze hogy nehéz. Kicsi még, csak elsős, és mindent neki kell csinálni egyedül. Mosakodni is, öltözködni is. Az a jó, hogy itt tanított a Puskás tanár bácsi, és ismeri. A gyerek akkor volt hároméves, de mindig átjárt, van bizalma hozzá. Nekünk is, mert ismerjük. Ha beteg, a gátörnek jár telefon, és az uram gátör, csak kiszólnak rajta, és mehetünk érte. Szerdán mindig mehetünk látogatni, kimenőre is kihozhatjuk. Ott a rétesbolt, beviszem mindig, megeszik egy-két rétest, megiszik hozzá egy üveg kólát, addig is együtt vagyunk. Más nem nagyon kell, mert mindene megvan a kollégiumban. Hozhatom haza a szennyest is, ha váltani kell, de be is adhatja mosatni. Úgy találták ki azt az iskolát, hogy jó legyen.

Nem kerestem új kérdéseket, elővettem a régieket.

– A szomszéd iskola?

– Én csak moziba megyek, ha megyek. Nálunk van villany, a gátörnek az is jár, amíg el nem romlott a televíziónk, itthon nézhettük, minek mentünk volna máshová? Ahogy elromlott, nem csináltattuk meg. Kicsi a gyerek, korán lefekszünk.

– Előadás?

– Volt itt már a tanácselnök is, és a nőgyógyász is volt. Ha beszámoló van, mindig elmegyünk. Ha a város fejlődéséről beszélnek, azt is meghallgatjuk, mert mindenki készül befelé. Egy év alatt négy-öt előadás biztosan van. Nyáron, ugye, nincsen, mert akkor dolog van.

A moziba akkor is eljönnek, legjobban a sör kedvéért. Beszélték már azt is, hogy a klub megszűnik, azt is mondják, hogy eladják az iskolát, de sok mindent beszélnek az emberek, nem lehet elhinni mindet. Állítólag maszeknak nem is adhatják el.

- Ha adhatnák, megvenné?
- Dehogyan venném!
- Pedig jó iskola.
- Jónak jó, de nem jó semmire.
- Mi az a semmi?
- A tehen nem tud fölmenni a lépcsőn.

Akkorát nevettem most, mint az előbb kicsi Angéla. Annyit kerülgettem már a tanyai iskolákat, azon se csodálkoznék, ha valamelyikben leltárba vennének, de homlokon csókoltam volna örömben a tehenet, ha ez a szempont csak egyszer is eszembe jutott volna. Ha a tehen föl tudna menni a tudományok épített lépcsőjén, mindjárt többet érne. A régi iskolaépítők nem gondoltak rá, minden lehet tehát az iskolából, de istálló nem.

- Fölszólalna, ha el akarnák adni?
- Ha egyedül vagyunk, akkor nem szólnék semmit.
- Megbeszélhetnék előre.
- Akkor se. Annak idején az én uram volt az első, hogy maradjon, de elmennek a jó szomszédok, nem szólnánk már semmit.

Nem jó ilyen helyen gátörnek lenni. Mindenki készül elmenni, ő meg marad.

Traktor veti a kukoricát. Azét, aki nézi. Két forduló között mindig beszélgethetünk.

- A szomszédokat kereste? Hazamentek a városra, mert jugó vendégeik vannak. Az asszony kezeli az iskola kulcsát, takarít is, szivességből. Van úgy, hogy tovább beszélgetünk, a megbízhatónak odaadja a kulcsot, hogy zárja be az ajtót, de legtöbbször megvárja az utolsót is. Ha ők elmennek, nem is tudom, kire lehet rábizni. Ki vállalja?

Annyira más nekem ez a vidék, nehezen tájékozodom benne. Pedig csak annyi a különbség, hogy ez az úgynevezett feketeföldi tanya, én meg inkább a homokit járom. Csakhogy ennek az egy különbségnek ijafia annyi van, számba se lehet venni. Az ember alakítja a vidéket, a vidék meg az embert. Megütötte azonban a fületem, hogy aki a

városba megy, itt is hazamegy. A homoki tanyákon is ezt mondják, ha Szegedet emlegetik. Bizonyíték ez is, hogy úgy rajzoltak ki a tanyaiak a városból. Nem is olyan régen, ha a hazakötő szálak még nem koptak el.

– Ha eladnák az iskolát, megvenné?

– Minek?

– Akárminek. Drága?

– Nem tudom. Volt rá egy vevő, nem tudom, mennyiért.

– Fölszólalna, ha megint árulnák?

– Szólalna a kórság!

– Hová menne akkor beszélgetni?

– Ezt ne írja meg, de lecsirkefogózt engem valaki. Azt gondoltam éppen, bemegyek, följelentem.

– Hagyja rá! Amit egyszer kimondtak, senki bírósága le nem mossa.

– De énnekem akkor se mondja senki, hogy piszkos csirkefogó!

Ebben teljesen egyetértünk, így aztán gondolhatom tovább a magamét. Múlik az idő, vakarhatja a fejét a bíróság. Aki legtovább marad, a végén egymást marja. Ahogy fogynak a tanyák, úgy lesz több baja a bíróságnak? Én azt mondom, minél több iskolát zárunk be, annál többen járnak bíróságra. Nem mindig a maguk akaratából. Persze, ezt csak gondolom, bizonyítani is kellene. Analógiákkal tudok bizonyítani. Minél butább egy ember, annál nehezebben igazodik bele a világba. A csirkefogót ugyan nem most találták ki, legfőljebb azelőtt kocsilőccsel fizettek érte. Elfogyott a kocsilőcs, maradt a bíróság. Ahhoz képest ez már lovagias tett. Egy kicsi lépés előre.

A postást várja egy néni. Megszólítsuk, ne szólítsuk? Sokkal beszéltem már, aki fél napig várja jeges szélben, beteg öregen a nyugdíjat, a posta új találmányánál, a kézbesítési támpontnál – nyakatekeretlen szóval postaládánál. Ne álljunk meg! De ha már itt vagyunk, és olyan kevesen maradtak itt, miért éppen őt hagynánk ki? A fekete földön igen hirtelen fogynak a tanyák. Álljunk meg mégis!

– Mikor volt az iskolában?

– Igen régen. Nekünk televíziónk is van, mert a villanyt ide vezették a teheneknek az istállóba, onnan mi is kaphattunk, így aztán moziba én csak akkor megyek, ha nagyon jó filmet vetítenek.

– Holnap elmegy?

- El.
 - Mit játszanak?
 - Nem tudom.
 - De biztos, hogy jó lesz?
 - Talán.
 - Messze van ide az iskola.
 - Nem baj, jön az autó, nagyon jó gyerek a Sanyi, mindig megáll, megkérdezi, megyek vagy nem megyek. Ha akarom, el is visz, és vissza is hoz.
 - Hányszor ment el?
 - Talán kétszer.
 - Vacsorára se szokott?
 - Nem szeretem a birkát. Öregasszony vagyok, nem is szeretek mászkálni. Nem is idevalósi vagyok, nem is nagyon ismerem az embereket.
 - Mióta lakik itt?
 - Tizenhat éve.
- Ahhoz elég hosszú idő, hogy nem ismeri az embereket.
- Fölszólalna iskolaügyben?
 - Föl.
 - Végre! Van egy ember, aki szólna.
 - Meg is mondanám, ha hagynák, hogy kell az iskola.
 - Kelleni kell, csak éppen nem megy oda.
 - Nem is nekem kell, hanem a tanyai népnek. Mi marad neki, ha ezt is eljuttassák előle? Ne felejtse el, fiam, az a törvény, hogy mindig az tegye be az ajtót, aki utoljára marad.
 - Értem ám.
 - Amíg ember lesz itt, addig iskola is legyen.
 - Mert ha iskola nincsen, akkor sötétség van. De maga feléje se megy.
 - Mondtam, nem rólam van szó, hanem a tanyai emberekről. Én nem megyek, mert itt van a televízió. Nem olyan jaj de jó filmeket mutat az se, de az iskolaiak még annál is gyöngébbek. Hagyjam itt a jobbat? Tudja, miért csinálják ezt?
 - Nem tudom, csak azt tudom, százszor elkopik a film, mire tanyára kerül. Se lát, se hall, aki nézi.
 - Le akarják szoktatni róla az embereket, aztán bebizonyítják szépen, hogy nincs rá igény, meg lehet szüntetni. Ha én rámbizná, én

ide a legjobbakat hoznám. Aki elgyalogol érte öt-hat kilométert, az megérdemli. A városi válogathat, ebbe a moziba én nem megyek, mert nem tetszik a film, ott a másik, inkább oda veszek jegyet. Mit mondjon, aki itt lakik? Káromkodik legföljebb, de arra is rájön, hogy fölösleges, mert azt se hallja meg senki. Ha rossz a film, én nem megyek.

– A holnapi tehát jó lesz?

– Azt beszélük.

Megint meg kell állnom. Ez az asszony se magának kéri, hanem amazoknak. Messziről nézi ő is a tanyaiakat, mint a magunkfajta jótét lélek. A szegény nép érdekében akármikor hajlandó lenne még fölszólalni is. Azoknak kell hagyni valamit, mert azokra ráfér, de nekem nincsen rá szükségem, mert én nem is vagyok tanyai, nem is vagyok olyan sötét, és nekem televízióm is van. De miért nem szól az, akinek kellene? Annak mindegy?

Azért is éri a pénzt ez az asszony, mert lélekben édestestvére a Tarhosra vivő sofőrnek. Az azt mondta, sokan örülnek a víznek, mert beszoríthatták a tanyai népet, ez meg azt mondja, csak azért hozzák a százesztendő, agyonkoptatott filmeket, hogy azt a kis művelődési jó szándékot is kiirtsák az emberekből, ami még bennük maradt. Folytassuk tovább.

– Mi lesz a tanyával?

– Nagyon útjában vagyunk a kolhozoknak, alig várja, hogy elmenjünk. Első szóra megvenné, mert valósággal benne vagyunk az istálló szájában, de én azt mondom neki, egy kis házat szeretnék érte a városban. Sokallja. A vége az lesz, hogy megegyezünk valahogy, de nem szívesen.

– Mi lesz vele?

– Nekimennek, széjjelrontják.

– Megnézi?

– Elsírnám magamat.

– Gyerünk vissza az iskolához!

– Azt is beszélük, újságírók vagy valami művészek jönnek ide. Csöndben dolgozhatnak, nyáron szép a vidék, de télen akkor is kell a tanyának az iskola. Aki utoljára marad, az csukja be az ajtót.

Fájós lábú öregember áll a kertben, és az utat nézi. Görbül alatta a bot. Aki rátámaszkodik, most tölti a nyolcvanát, iskolaügyben mit mondhatna?

- Abban én még egyszer se voltam.

- Gyerekkorában?

- Emebbe jártam, ez volt közelebb.

- Mi lett veled?

- Megszűnt.

- Aztán?

- Beleköltözött a szerves trágya.

- Hogyan?

- Nem a trágya, hanem a trágyát igazító hivatal. De ne erről írjon maga, hanem arról, hogy túl az iskolán van egy fahid a csatornán. Mozog, ha kocsí megy át rajta. Csinálni kellene, de nem csinálja meg senki. Ezt írja meg, ne az iskolát.

- Se a trágyát?

- Maga nem paraszt, nem tudja, mennyire kell a trágya. Abban viszont magának van igaza, hogy a szegény iskola jobb sorsot érdemelt volna.

Most néz föl először az iskola felé, de fordulnia kell, hogy nézhessen. A botot föl kell emelnie, hogy fordulhasson. Ahhoz viszont lefelé kell néznie, hol van vakondtúrás, nehogy beleszaladjon a bot. Tehát lefelé kell néznie, hogy fölnézessen.

- Többet szolgált az az iskola, mint száz év. Nyugdíjba ment, vége. Valaki azt gondolta, annak már a trágya is jó.

- Hagyta volna eladni?

- Nem is kérdeztek, jussom sincsen hozzá, hogy szóljak. Csak azért, mert én is jártam bele? Hátaztán!

- Onnan mindenki elköltözött?

- Többen vannak, mint itt. Ennek úgy fordult a szerencse, hogy megmaradt, annak meg úgy, hogy nem maradt. Nem az számít itt, hogy hányan laknak mellette. Maguk honnan jöttek?

- Szegedről.

- Máskor is jönnek?

- Nem hiszem.

- Csak azért, mert azt mondták, valamilyen írószövetség akar itt nyáron működni. Hátha maguk oda húznak.

Tisztességen csorba ne essék, megkérdeztem még:

- Melyik a jobb? Ha az írószövetség jön, vagy ha a szerves trágya?
- Ne kérdezzessen engem, öreg vagyok én már erre. Meg van írva az iskolák sorsa, ellene maga nem tehet semmit.

MÉZESKALÁCS

Lényegbevágó hibát szándékozom most elkövetni, előre megfontolt szándékkal. Eddig minden átemelő szerkezetet elkerültem, a tanyáról mindig a tanyaiakat kérdeztem. A tanyai gyerekek kollégiumáról a tanyai gyerekeket kellene most is megfaggatnom. Úgy kellene tennem, ahogy az anekdota szerint Veres Péter apánk kérdezte a vele egy rangban lévő közkatonát honvédelmi miniszter korában. Úgy körülvették a fényes vállú tisztek, alig látszott ki közülük, mégis leült a lépcsőre: „Édes fiam, mit ettél? Mikor kaptál tisztát? Mikor voltál otthon? Hát édesanyád?”

Nem jó lenne belőle, ha így tennék én is. Kérdeztem ugyan, azt mondta, nagyon jól érzi magát, mert pingpongozni is lehet, az ebéd pedig kiváltképpen jó. A tegnapi nem ette meg, mert meg nem eszi a spenótot, a tegnapelőttire pedig nem emlékszik. Ha tovább faggatom, kiderül, bablevest szeret enni füstölt csülökkel, de úgy, ahogy az anyja főzi. Hatalmas lövés: hazavágyik a gyerek! De maga mondta, hogy szeret itt lenni. Értsem a szót, vagy értelmezzem?

Az is kiderül, azért hagyja ott sok gyerek az ebédet, mert valamelyik finnyás azt mondja, az is bolond, aki a tökfőzeléket szereti. Ki akar ebben a korban bolondnak látszani? Kamaszoknál előfordul, hogy az apa térdig járja a lábát, hogy gyöngelméjüvé nyilvánítsák a fiát, de ennek is előzménye van: nagykest vágott a barátja hasába, mert unatkozott. Itt van értelme, mert sok évet lehet nyerni vele, de egy tányér főzelékért nem szabad kockáztatni. A másik azt találja ki, hogy izzad a krumplítól a lába, és kiveri a salétrom a hátát. Minden gyereknek rögtön elkezd izzadni a lába.

A mi időnkben azt mondták erre, majd megeszi, ha éhes lesz. Csakhogy nem lesz éhes, mert jövet-menet útba esik a cukrászda. Jól érzi magát a kollégiumban, mert krémest ehett a cukrászdában. Bonyolult áttételek ezek. Semmit nem ér, hogy nyolc évet nyeltem le kollé-

gistaként. Ami akkor volt, az most nem érvényes. És én elsős gimnazistaként kezdtem. Micsoda különbség!

Kérdezni tehát kérdeztem a gyerekeket, de nem írom le, amit mondtak. Beszélgetek inkább a szülőkkel is. Leghamarabb az édesanya szólal meg, amíg el nem sirja magát, ha méhének idegenbe szakadt gyümölcsét juttatom eszébe. „Jó neki, mert mi soha meg nem tudtuk volna adni neki azt a lehetőséget, hogy benti iskolában tanulhasson.” Azért viszont nem jó, mert lefekvéskor az édesanyjának is könny szalad a szemébe. Mit csinálhat gyönyörű magzata? Mindig fájni szokott a torka, hideg a szél, most fáj-e neki? A gyerek lelke is hazafelé csipog lefekvéskor, és elnedvesedik a hazulról hozott kispárna. Ez köti most az anyjához, ezen álmodja hazajáró képeit. Hideg fej kellene ide, hogy a vitathatatlan célszerűség és az elvitatni tilos kötődés szálai össze ne gubancolódjanak, de nekem nincsen hideg fejem.

Pedagógusokkal beszélgetek inkább. Nem azért, mert az ő szavuk előttem szentírás, hanem azért, mert velük több oldalról vitathatom ugyanazt. Szándékom most sem a döntés, csak a gondolat ide-oda mozditása.

Tanyai tanítónő az első. Föltehetően az is marad, mert iskoláját nem fenyegeti a körzetesítés veszélye.

- A kollégium?
- Elhibázott lépés. Az alsó tagozatosokra gondolok.
- Mondjam az előnyeit?
- Ne. Tudom. Majd inkább én mondom a hátrányait.
- Tartok tőle, az én érveim súlyosabbak.
- Ne darabra mérjünk. Egy rosszat nem lehet kiegyensúlyozni egy jóval. Egy pohár mérget egy pohár tokajival. Szupertömör fémek is vannak, és azok igen nehezek.
- Érvei szupertömörök?
- Csak egy van. Elszakadnak az érzelmi szálak.
- Máshol is kopnak.
- Itt szakadnak, nem kopnak! Ami egyszer elszakadt, nem lehet összekötni.
- A következmény?
- Tengő-lengő, sehová nem tartozó gyerek, és magára maradt, tartalmatlan életű szülő.
- Nem mindig igaz, amit mond. Az iskola is nevelhet érzelmekre.
- Tud is, kötelessége is. De azok más érzelmek.

- A szülő megbecsülésére is nevel.
- Én is nevelem, de hazaengedem, hogy becsülhesse a szüleit. Szakítsa le az almát, és magyarázza meg neki, hogy ott fõnn lenni sokkal jobb. Ami egyszer elszakadt...
- Mikor volt utoljára kollégiumban?
- Két éve.
- Mit látott?
- Zsúfoltságot.
- Átmeneti állapot.
- A kollégiumnak átmeneti, de a gyereknek nem az. Aki zsúfoltságban nevelkedik benne, minden átka belegyökeresedik.
- Értse meg, nem gyõzik anyagiakkal.
- Ha nincs pénzem kocsira, veszek két év múlva, vagy öt évvel késõbb. Megsínylem? Semmi bajom nem lesz tõle. A gyerek azonban nem olyan, hogy két év múlva is jó neki, amire most van szüksége. A pelenkára se mondhatom, nem baj, kicsikém, most nincsen, de két év múlva lesz, és akkor majd duplán kapsz. Játszani akar? Rohanni? Fõlfedezni a világot? Mondjam neki, most ülj be a sarokba, mert most sokan vagyunk, és majd szaladhatsz nagypapa korodban? Nézze meg azt, aki valamilyen betegség miatt csak egy évet hagy ki az iskolában. Elméletileg semmi baj nincsen, folytatja jövõre, és lehet belõle akár professzor is, de a kihagyás miatt nyomorultnak érezheti magát akár haláláig, mert minden hatás késve éri. Csak a gyerekkora nem volt olyan, mint a többinek? A gyerekkorból életfa nõ. Ha a gyökere nem jó, milyen lesz a fa? Kötelességünk igazodni a gyerek biológiai és szellemi ééréséhez. Egyik se tûri a halasztásos átmeneti állapotot.
- Még mit látott?
- Abban a kollégiumban alig van képesített nevelõ.
- Ez is kényszerhelyzet lehet. Én olyat láttam, amelyik válogatottan jó nevelõtanárokkal dolgozhat.
- Elhiszem. Lehet jó is a kollégium. Amit én láttam, nem az volt.
- A szülõk többsége is képesítés nélkül nevel.
- Ha maga komolyan gondolja, amit most mond, akkor nincsen több beszélõnivalónk. A tehén megszojtatja borját, pedig azt se tudja, mibõl lesz a tej, és a belek mûködését se ismeri. Kezdje el mesterségesen táplálni, azonnal laboratórium kell, hogy meg ne ártson az eledel. A laboratóriumba pedig nem favágók, hanem válogatottan okos embe-

rek kellene. A kollégium nem természetes képződmény, hanem nevelési laboratórium. Pontosan kell dolgoznia.

– Ellenszenv nem dolgozik magában?

– De. A kollégium igazgatója azelőtt ennek a tanyai iskolának volt az igazgatója.

– Nagyszerű fogás. Tanyai pedagógusra bízták a tanyai gyerekeket, akinek legalább fogalma van róla, milyen a tanya, és milyen benne a gyerek.

– Látom, örül. Én nem. Maga elveket mond, én arcokat látok.

– Milyen az arc?

– Élő paragrafus. Minden benne van a fejében, csak az emberség hiányzik.

– Példát mondjon!

– Eltörött a gyerekem karja. Másfél éves volt akkor. Mit tehet a szülő ilyenkor? Rohan az orvoshoz. Nem engedett el.

– Nem hiszem.

– Az a légkönnyebb. Maga nem hisz, én meg tudom.

– Mit mondott?

– Kartársnő, én magát mint ember, megértem, de mint igazgató, nem engedhetem el. Tessék bemenni és megtartani az órát!

– Nem igaz!

– Hajszálla így volt.

– Hazudott. Mint ember nem értette meg.

– Most egyetértek magával.

– Erre maga?

– Hogyhogy én? Mentem tanítani.

– És a gyerek?

– Órabérbe fogadtam egy asszonyt, vigye kórházba, és tanítás után mentem utána.

– Szives elnézését kérem, de maga előtt se hajtom meg a fejemet.

– Pedig tudhatja, ha tanított, hogy belénk van gyökereztetve az alázatosság.

– Ha nem a magáé a gyerek?

– Akkor munkaköri kötelességem azonnal orvoshoz vinni.

– Menjünk vissza a kollégiumhoz. Maga nem szereti, pedig a gondolat, amely létrehozta, tisztelni való. Mit tenne a helyébe? Megszűntek a tanyai iskolák, a gyerekeknek tanulnia kell. Tud jobb megoldást?

– Várhatok a válasszal?

– Igen.

– Nem akarok jósolni, amit mondok, arra bizonyítékom nincs, mert még nem lehet. Csak sejtelem: ahány kollégiumot fölépítünk tanyai gyerekeknek, legalább annyi szociális otthon kell építenünk később a szüleiknek.

– Ez is meredek párhuzam.

– Lehet, hogy nem kell építenünk, mert ugyanaz a kollégium jó lesz tanyai öregek otthonának is. A lényeg azonban lényeg marad: a gyerek nem jön vissza, kapcsolata szakadozik szüleivel. Ha szavakkal tudja is, hogy apja-anyja mennyit dolgozott érte, átérezni nem tudja. Lelke legfenekéig hatol azonban a fölismerés, hogy az ő szülei szellemileg elmaradottabbak nála, és azoknál is, akikkel naponta találkozik. Az értelem tovább távolítja majd az érzelmeket.

– Kemény, amit mond, és nem biztos, hogy igaz. Nem lesz minden gyerekből hitehagyott.

– Én is bizom benne, hogy mind nem lesz az. De ha csak fele lesz, negyede, ha százból csak tiz, akkor örül? Most miért van annyi magára maradt öreg? Mert elmentek a gyerekek. Tud maga sakkozni?

– Lépegetek.

– Megtámadták a királyt. Maga sakkot kapott.

– Kilépek, elébe lépek vagy ütök.

– Miért nem mondja, nincsen semmi baj? Van tizenhat figurája, és csak egyiket támadják. Ha tizenöt érv szól a tanyai kollégium mellett, és csak egy támadja, akkor is sakk! És ha benne a pedagógia kapja a sakkot, az már matt. Új játékot kellene kezdeni, mert ezt folytatni nem lehet.

– A föloldás?

– A tanyai emberek gondját tanyán kell megoldani.

– Szépen hangzik, akár köbe is véshetnénk, de valóban kevés a gyerek.

– Én a bejárás mellett szavaznék, ha megkérdezne valaki. Nálunk is megszűnt a felső tagozat, maradt az alsó. Az üresen maradt termekbe óvodát szerveztünk.

– Tanyára?

– Busszal hozzák a gyerekeket, vagy autóval Üllésről is, Zsanáról is. A közelebb lakók legtöbbször biciklin. Ha van óvoda, lesz iskolás is.

– A fölsősöknek mégiscsak a kollégium marad.

– Az itteniek nem vállalják, bejárnak inkább Mérgesre vagy Ullésre, autóbusszal. Elhiszi, hogy ez a jobb?

– Több érve, remélem, nincsen.

– Egyet még nem mondtunk ki. Maga beadta volna csöpp gyerekeit?

– Nem tudom, nem vagyok tanyai. Azt hiszem, nem.

– Ez a lényeg! Én mindig elsősöket tanítottam, azt hittem, ennek a korsztálynak a lelkületéről mindent tudok. Amikor a saját lányom került oda, egy sor dolgot egészen másként kezdtem látni. És akkor vettem észre, mekkora változást hoz a gyerek életébe az iskola akkor is, ha mellette van az anyja.

– A végső tanulság?

– Könnyen beszélünk, a tanulságokat hamar le tudjuk vonni, de megvalósítani lehetetlen. Hetvenhét fórumon kipróbálnak minden gyógyszert, mielőtt patikába viszik. Az iskolában beszélünk is róla, hogy a régiek között olyan is volt, aki magán próbálta ki először az orvosságot. A társadalmi orvosságot miért lombikból mérjük azonnal az embereknek? Kikutatjuk, hogy ez a betegség, ez a gyógyszer, és nem vizsgáljuk a mellékhatásokat? Az allergiát se? A beteg tűrőképességét se? És az adagokat úgy mérjük, ahogy éppen gondoljuk?

Mézeskalácsos ház épült Szegeden a tanyai diákoknak. Külső fala olyan, mintha mézeskaláccsal rakták volna ki. Sokáig néztem kívülről. Minden érvet fősorakoztattam mellette még az utcán. A mesében nem lehet jobb íze a mézeskalácsnak, mint amilyen jó ízek bennem összegyűltek. A városnak van néhány nagyon erős iskolája. Ha ide hozzuk be a tehetséges gyerekeket, olyan tarisznyát akaszthatunk a nyakukba, amelyik soha ki nem ürül. Áldozatnak is szép ez a ház. Kezdtünk benne járni a gazdasági nehézségekben, amikor építeni kezdték, mégis elkészült. Igaz, a pedagógia nem szereti az áldozat szót hallani. Ha adunk valamit a gyerekeknek, a lehető legtökéletesebbet adjuk, különben visszafelé sülhet el a puska. Ha sokat költöttünk az épületre, ne rontsuk el gyöngé pedagógussal. Az is annyiba kerül, mint a jó.

Néhány nevelőt ismerek benne, nincsenek kételyeim. Az igazgatóval egy egyetemre jártunk, legmegátalkodottabb kérdéseimet is föladhatom, harag nem lesz belőle. Se a kérdés, se a felelet nem szépül meg

útközben. Többen vagyunk most együtt, az őszinteség ragadós portéka, a többiek se cifrázzák ki a szavukat.

– Egyszer azt hallani, hogy tanyai gyerekeké ez a kollégium, máskor meg azt, hogy a tehetségeseké. Melyik az igaz?

– Mindegyik. Kétszázhatvan gyerekünk van, körülbelül egyharmada tanyai.

– Fogynak benne a tanyaiak, vagy többen lesznek?

– Ahogy költöznek be a szülők a falvakba, egyre több középiskolást is beengedhetünk, mert van helyünk. Határozat írja elő 1977-től, hogy fizikai dolgozók tehetséges gyerekeinek adjunk otthont, és olyan értelmiségiek fiai-leányai is jöhetnek, akik szoros kapcsolatban vannak fizikai dolgozókkal.

– Meghirdetitek, hogy tehetséges gyerekek ide gyertek, kinyitjátok a kaput, és özönlenek befelé?

– Tanyáról tanyára járunk, és agítalunk. Ötvennégy tanyában voltam a nyáron.

– Az ötvennégyből hány jött be?

– Körülbelül a fele. Ha gyöngé az eredménye, nem is vesszük fel, mert nem tud felzárkózni a városi iskolák követelményeihez. Az is siralmas, ha látjuk, a kinti kitűnő hogyan változik át közepesre, kettesre vagy egyesre.

– Ilyen is van?

– Néha megkérdezik az iskolában, hát ez hogyan került ide?

– Mennyit számíthatunk szoktatási időre?

– Az első fél év biztosan rámeleg, hogy lelkileg akklimatizálódjanak. Ahhoz, hogy a városi gyerekek színvonalát megközelítsék, több év kell. Hogy teljesen elérjék? Olyan talán nincs is. A városi olvas, mi alig tudjuk megszerettetni gyerekeinkkel az olvasást. Mozgásigényük viszont akkor van, nem tudjuk kielégíteni. Estig a foci pályán lenne némelyik, és egyszer se jut eszébe, hogy tanulni kéne.

– Tehát szokatlan a hely, azért lesz a jelesből közepes.

– Olyan is van, aki eredetileg sem érdemelte meg a jelest.

– Gyöngé a tanyai pedagógus?

– Szakmán belül vagyunk, erről is beszélhetünk.

– Beszéljünk!

– Nehéz. Vannak gyengék is és jók is. Te is tudod, minden osztályzat egyben viszonyítás is. A jeles azt jelenti, hogy abban az iskolában a legjobbak közül való. Itt összetalálkozik a sok legjobb, és kiderül,

nagy a különbség köztük. Négyhatalmal jön be az egyik, és meg se szólal. Le a kalappal az előtt, aki tanyán marad, és ott tanít, de neki is tudnia kellene eredményt fölmutatni.

– Tehát szépít?

– Szépít.

– Földbe verő élmény lehet bejönni jelessel, a világ meghódításának vágyával, és elviselni a kettést.

– Volt olyan szülőnk is, aki azonnal hazavitte a gyermekét.

– Pedig tudta, hogy jobb iskolába került.

– Nyolcadikosoknál fordult elő. Azt mondta a szülő, hiába tanul itt többet, középiskolába az osztályzat szerint veszik fel. Félre ne értsük, a szegedi iskolák se mind egyformák. Az egyik szakfelügyelő végigcsinált egy igen kemény felmérést, hogy megtudja, mennyit ér a jeles az egyik iskolában és mennyit a másikban.

– Egzakt tudományok művelői is vallják, amilyen a mérleg, olyan a mérés.

– A mi mesterségünkben sokszorosán igaz. Az is lehet, hogy a maximumot adja az iskola, de az otthoni körülmények nehezítik a tanulást.

– Eszerint tehát jót cselekszünk, ha sok tanyai kollégiumot hozunk létre. Minél hamarabb, annál jobb.

– Ezt le ne ird, mert nem igaz.

– Mi az igaz?

– Nem jó, ha a kicsi gyereket kiemeljük a családi környezetből.

– Akkor miért agitáltál ötvennégy tanyában?

– Van olyan gyerekünk, akinek túrhetetlenek az otthoni körülményei. Ha nem segítünk, újratermeljük a lelki nyomort és a szellemi sivatagságot.

– Parcellázzunk!

– Létszámunknak körülbelül egyharmada súlyos szociális környezetből jött. A másik harmad kimondottan tehetséges. Otthon nem tanulhatna zenét, nem járhatna rajzolni, képességei tehát befülladnának. És körülbelül egyharmadra tehető azoknak a száma, akik nehezen zárkóznak fel.

– Példa előttetek a Cseresnyés kollégium?

– Az egyharmadra vonatkozhat, de itt vannak olyanok is, akik kést dobálnak az ajtóba. Igénytelen körülmények közül indultak, nagy teher nekik a város, és igen nehéz a felzárkóztatás.

- Légy szíves, szavazz: bejárás vagy kollégium?
- Szállóige lett már, hogy a közepes családi környezet jobb, mint a legkiválóbb intézet.
- Mennyibe kerül nálatok egy gyerek?
- Ötmilliót kellene elosztanunk kétszázhatvannal.
- Osztunk. Kicsi híján húszezer forint. Azt gondoltam, ha összesen nének tíz gyereknek a húsz-húszezer forintját, fönn tudnánk tartani belőle egy kisbuszt. Eljuthatna úgy is a legjobb iskolába, és a családból se szakadna ki.
- Ne ragadjunk itt le, mert a számok csalnak. Figyelembe kellene vennünk, milyen messzire kell hordani a gyereket, van-e ott út, milyen drága a benzin, és ki tudja még, mi mindent.
- De azt is, hogy közben a kisbusz még ezer dologra fölhasználható. Vihetné például a tanyai gondozónót az öregekhez.
- Ehhez mi nem tudunk hozzászólni, máshol kellene tisztázni.
- Belém ragadt egy kérdés, mint a kódítettű, elhoztam nektek. Elképzelhető-e, hogy annyi szociális otthon kell majd a tanyai öregeknek, ahány tanyai kollégiumot építünk?
- Csúnya volt tőled, hogy ide hoztad. Otrombaság. Szeretetre nevelünk mi is.
- Visszatalál a gyerek a szüleihez?
- Törekszünk rá, hogy ne kelljen visszatalálnia. Hogy el se távolodjon tőlük.
- Ha nem hinnék benne, hogy valóban erre törekszetek, más kollégiumba mentem volna, de nem tagadhatjuk le, aki ide bejön, soha többet nem lesz tanyai. Hány éves a legkisebb?
- Nyolc.
- Fészkéből kivetett madár. Kijárja a nyolcat, megy tovább a középiskolába.
- Akkor is itt lakik majd.
- Hatalmas idő, szülőktől távol. Több, mint amennyit együtt töltöttek.
- Nagyon sötéten látsz.
- Tudom én, nézhetnének a másik oldalt is, és szidolozni se kéne, mégis ragyogna.
- Miért nem olyanokat kérdezel? A szintiszta igazság is szép lenne.
- Engem ezek a kérdések kínoznak, segítsetek tisztán látni.
- A teljes világossághoz a másik oldal is kell.

– Azt hiszem, a szép oldalát tisztán látom, azért kell még egy kicsit itt maradnunk. Ha köd van, próbáljuk meg azt oszlatni. Ott hagytuk abba, hogy bejön a nyolcéves gyerek, és nem talál vissza.

– Nincs igazad! Minden héten hazamegy, és akár mindennap bejöhet a szülő is. Mindig azt mondjuk, szülői értekezleteken is, ápoljuk a kapcsolatokat, mert tragédia lenne, ha kopnának. Szíven ütöttél azzal, hogy a szülők majdani elmagányosodásának is okai lehetünk mi is.

– Szinte tény, hogy nem megy vissza tanyára a gyerek, ha végez.

– Ne is menjen! Laktál te tanyán?

– Nem.

– Akkor ne beszélj! Én tanyán születtem, nekem ne akarj rózsás képeket festeni róla. Eljutottam ahhoz a gondolathoz, ha egyszer eszem naponta, akkor is elmegyek. Tudod te, mit kinlódtam én az egyetemen? Nem tudhatod, fölöttem jártál. A diák mindig az előtte lévőket nézi.

– Szüleid?

– Szeretem őket most is, bár hosszú évekig nagyszüleim neveltek.

– Menekültél a tanyáról, és most dolgozik benned a tisztesség, hogy másokat is segíts menekülni. Ma szebben szoktuk mondani: elvagyódtál.

– Ahogy akarod, úgy mondd.

– A tanyai kislány elvagyódott a tanyáról. De elvagyódik ám a vezérigazgató gyereke is, a hatszobás lakásból is. Az elvagyódás nem tanyai előjog, tehát érvnek se jó. Ilyen szempontok alapján kollégiumba kell vinnünk az összes elvagyódót. Majdnem mindenkit, aki fiatal.

– Nem éltél ott, nem tudhatod.

– Azért nyúzlak vele, mert kíváncsi vagyok. Amikor te tanyai voltál, akkor még lesöpörték a padlást. A tanyai élményed: üres padlás, üres kamra.

– Igaz.

– De a faluban is lesöpörték a padlást, és a falusi is megfogadta, ha egyszer eszik napjában, akkor is elmegy. A nyomasztó élmények se tanyai privilégiumok.

– Akkor se tudsz visszaigitálni a tanyapártiak közé.

– Nem is akarlak, mert én se vagyok tanyapárti, csak szeretnék tisztán látni. Kiderült, te is harmincéves emlékekkel érvelsz. Ismered a mostani tanyát? Ennek a vidéknek a tanyáját?

– Sokban jártam, és sok szülővel van kapcsolatunk.

– Prima! Nem mondtad ki, hogy ismered, mert tudod, sokféle a tanya, sokféle ész kellene hozzá, hogy igazán szólhassunk róla. Kérdezhetek tovább?

– Félrevittek bennünket az indulatok, elkezdtünk magunkról beszélni.

– Nem baj az, ha nyakig benne vagyunk az indulatban. Fűzzük tovább az életedet. Tanyán laktál, menekültél. Tanár lettél, aztán igazgató a kollégiumban. Élethivatásod, hogy segítsd a hasonló sorból jövőket. Adnám a Kossuth-díjat, olyan szép tartás ez, de azért válaszolj még. Ha mindig elhozod a javát, és nem adsz vissza semmit, mi marad ott?

– Nem értelek.

– Válogatsz. A tiszta búzát elhozod, az ocsút ott hagyod.

– Lehet.

– Csakhogy most az ocsút is embernek mondják, csak nem zseni, hanem talán közepes vagy éppen alávaló.

– Eddig értem, figyellek.

– A sok közepes vagy a sok alávaló nagyszerű fejekkel elkeverve nem veszélyes. Eddig a tanyaának megvolt a maga szellemi egyensúlya is. Előállt valaki, elkezdett új dolgokat művelni, a többiek figyelték és követték. Kit követnek majd, ha nem megy vissza, akinek egy csöpp esze is van? Marad a suba a subával, buta a butával? Tanító már alig akad köztük, később majd az egészséges ész is hiányzik? Ha tanyai voltál, nem aggaszt ez a jövő?

– Ennyire én még nem gondoltam végig. Meglep, amit mondasz, de nem keserít él. Azt hiszem, sok volt tanyaiban sikerült megőriznünk a kötelességet, hogy segítenünk kell az otthon maradókat. Te mondtad, ha én nem lennék tanyai származék, talán most se tanyaiakat istápolnék. Azt hiszed, később nem lesznek ilyen emberek?

– Biztosan lesznek, és azok is elismerést érdemelnek majd. Csakhogy a szű még mindig perceg a fejemben. Ha most elzárnánk a Tiszát, és lajttal kezdenénk áthordani a vizet a gáton, hogy azért továbbra is folyhasson valami, akkor cselekednénk a te fölfogásodhoz hasonlót.

– Bolond hasonlataid vannak.

Nem tudtuk befejezni a gondolatot, mert előállt a Trabant, és három tanárnő együtt indult családot látogatni a tanyai diákokotthonból

a tanyai diák otthonába. Zuhog ugyan az eső, de nem tántorodnak el a tervüktől. Megkérem őket, vigyenek el engem is.

– Ő az, aki nem akar megszólalni.

Gátsorig ismerem az utat, mehetünk bátran, ott majd érdeklődünk. Érdeklödnénk is, ha lenne kitől. Zuhogó esőben senki nem jár az úton. Csak menjünk. Isten áldása a Trabant, megy, mint a parancsolat. Biztosan jó helyen járunk, mert ott van a sorozat-postaláda, amire Szótalan Katica fölhívta a tanárnők figyelmét. Vissza az egész, nem postaláda, hanem kinn felejtett vetőgép. De hamar ránk esteledett! Megfordulunk, és benn is vagyunk abban az udvarban, ahová jönni akartunk. Itt derült ki igazán, hogy addig voltunk eltévedve, amíg el se indultunk. Azt hallotta a három tanárnő, a kutyának jobb dolga van itthon, mint Katicának. Nyilván hazulról hozta szorongásait. Ahogy a küszöböt átléptük, mindjárt sejtettük, csendes lángon élő emberek közé jöttünk. Anyjától biztosan nem örökölte a szótlanságot, apja is nyílt, ha kérdezik. Igaz, amit most tanulnak a gyerekek, az nekik már professzori magaslat. Hárman kérdezzetk, miért hallgathat Katica. Anyja mondja:

– Azt gondolom én, azért nem beszél, mert nem tudja eltalálni, mit beszéljen.

Én úgy értettem, Átokháza szélétől annyira messze van a kollégium, legjobban hallgatással lehet mérni a távolságot.

– Ha hazajön, mit beszél?

– A kollégiumról? Rosszat nem, az biztos. Azt mondja, jó ott. Nem annyira jó, de azért jó.

– Nem akarna visszajönni az itteni iskolába?

– Nem jönne vissza, mert azt mondja, tanulni ott jó.

– A kosztról mit mond?

– Van, amikor nem jó, de legtöbbször jó.

– Valamire csak panaszkodott!

– Első héten megverte valaki a szobatársai közül.

– Nem létezik! Tudnánk róla.

– Azóta nem volt baj, de akkor bántották.

Bent viszont úgy tudják, két melák bátyja veri, ha hazajön. Álljon elő tehát a legidősebb testvér!

– Miért bántjátok?

– Annyira nem bántjuk.

Főlnött ésszel elképzelni se tudjuk, mi mindenre számíthatott a

kislány, amikor készülődött befelé, de biztosra vehető, hogy verésre nem számított. Léket kapott tőle a lelke? Ámbár lehet, hogy azért bántották, mert vele nem lehet beszélni. Vagy azért, mert az ő lelki egyensúlyuk is félrebillent. Egyik hallgat az új helyen, a másik oda-csap.

– Miért kaparja az arcát?

– Itthon is azt csinálja. Vagy a lábáról szedi le a bőrt.

– Apja, anyja szokta-e megverni?

– Még csak nem is kiabálunk vele. Aki a csöndes szót nem érti meg, avval nem érdemes hangosan beszélni.

– Olvasni szokott?

– Azt aztán különösen nem szereti.

– Nehezen olvas.

– A p meg a b betűt keveri össze.

– Vegyenek neki könyvet. Mesét, kötelező olvasmányokat és babát.

– Nagy lány ő már a babához.

– Azt mondja, neki soha nem volt babája. A bentieknek mindnek van. Ruhát varrnak neki, öltöztetik, vetkőztetik, elaltatják. Mind babával alszik el, vagy a macijával.

– Eszünkbe se jutott volna. Mekkora legyen a baba?

– Nem számít, csak legyen.

Megkockáztatom, közbeszólók: hadd választana Kati.

– Hogyne! A legnagyobbat és a legdrágábbat választaná. Az itteni tanítónő azt mondta, makactság van benne.

– Inkább félelem. Mit szeret?

– A palacsintát.

– Tejet, főzeléket?

– Azt mondja, nem veszi be a gyomra.

Avval búcsúznak a tanárnők, sok mindent másként látnak. Ne féljen apuka és anyuka, nem lesz semmi baj. Tavaly is volt egy kislány, sokáig nem beszélt az se, mégis megszokta. Most inkább bent akar maradni szombaton is, vasárnap is, úgy megszerette a kollégiumot. Valószínű, hogy pszichológus segítségét kéri Katihoz.

A kocsiban az is fölhozatik latolgatás közben, talán azért veretett meg Katica, mert a pizsama alatt magán hagyja éjszaka is a bugyiját. Van olyan gyerek, amelyik azt hiszi, neki kell legjobban örködnie a többi fölött, és odacsap. Az is lehet, nem is volt pizsamája Katicának,

sak hálóinge, azt pedig nem szokta meg, hogy közönség előtt vetkőz-
ön.

Kislány soha nem voltam, és kollégiumba is jóval később kerültem, le arra most is emlékszem, fürdésük és lefekvések körül mekkora
varázson piritották, aki szégyenlős volt, és kisebb. Kicsi Katicának
ppen elege lehet. Nehéz megszokni egy új világot.

Nekünk most a hazavivő út az új világ, és többféle baj adja elő magát
szégyenkezés nélkül. Másik úton jövünk, mindig egyenest, ahogy
elgázítottak bennünket, amíg elágazáshoz nem érünk. Úgy fut össze
két út, négyen se tudjuk eldönteni, melyik az egyenes. A rosszat
választottuk, megszenvedtünk érte. A Trabant nem húz, ha húsz
kilométernél egy pöccintésre följebb ugrik az órája, elkezdünk re-
ménykedni, hátha a javulás útját járja. Nagy baj lehet, de a kocsihoz
egyikünk se ért, és esik az eső. Az is nagy baj, hogy a három tanárnő
közül kettőt már várnak otthon. Csak azt tudnánk, hol járunk most!

A gödrök még nagyobbak, és a víz is több bennük. Uram-terem-
töm, hogy járhatnak be iskolába a gyerekek? Egyik tanyáról indult
kollégám szava szerint minden közgyűlés előtt minden dűlőutat ele-
gyengetnek. Ha rossz az út, nem mennek be az emberek közgyűlésre,
ha pedig nem mennek be, nem tudnak szavazni a fizetések megemelé-
séről. Nyakunkon az este, de világosan látszik, ezen a tájon nem volt
és nem is lesz mostanában közgyűlés.

Caplatnak az emberek is, szembe velünk. Van, aki ebben az ocs-
mány időben is fönn ül a biciklin. Jól ismerheti az ösvényt. Az autós
első szava, hogy a bicikli nincs kivilágítva. Nem is lehet, mert sárban-
vizben nem lehet dinamót hajtani. Annyit szidjuk, aki lámpa nélkül
megy ki az útra, és csak ritkán gondolunk rá, ha lenne lámpája, akkor
se sokra menne vele. Annyit érne neki, mint meztelen embernek a
fecskéfarkú csokornyakkendő. Tanácselnökkel, téceszelnökkel lenne jó
visszajönni ide egyszer, esőben. Kicsi igyekezettel ezek az utak járha-
tóvá tehetők. Amelyik gép fölívágtatta őket, egyetlen tololappal felszerel-
ve egyengetni is tud.

Már a betonon járunk, a kocsi még mindig csak ballag. Jól megnéz-
zük a kilométeres táblákat, nehogy elfelejtsük, melyiken estünk már
túl. Nagy idő megy el Mórahalmon, mire szerelőt találunk. Külön
historia, sok izgalommal, de nem írom le. Kicsit igazít a bizgettyűn
a szerelő, mehetünk. Lehet, hogy ilyen kicsi igazítás kellene tanyáink

sok ügyéhez is, mint a tanyajárásba befulladt Trabanthoz kellett? Talán Katica jól járt ezzel az úttal, és nem az ördögnek tartoztunk vele.

Akármennyire mutatós is a hasonlat a Tiszáról, jó vastag gátjáról és a víznek lajttal való áthordásáról, rosszul van kitalálva. Haldokló folyót lehetne csak elzárni így, az eleven ábucyanna a gáton. Amíg él a tanya, nem lehet elszívni belőle az életet. Mégis hasonlítható a kitanult fejek áradata a Tiszához és minden folyóhoz: egyik se megy vissza a forrásához. A folyók is kiapadnak, ha megáll a körforgás a természetben, fejbéli aszály támadhat a tanyákon is, ha a kombinálni képes elméket elszívjuk onnan.

Minél jobban közeledik a nevelés az állami gondozáshoz, annál jobban igazodik következményeihez is. Nem tudom, statisztikailag igaz-e, amit a hír beszél: állítólag hamarabb elválnak az elvált szülők gyermekei, és az állami gondozottak újabb állami gondozottakat szülnék. Ahogy múlik fölöttünk az idő, úgy hagyatkozunk egyre többet apánk szavára, anyánk intésére. Őket utánozzuk gerincünk tartásában és öszvér-makacsságunkban is. Tőlük tanuljuk el, hogyan kell családi fészket rakni, ők tanítanak bennünket betegségek és csapások elviselésére, és azt is tőlük tudjuk meg, hogyan kell tisztességgel meghalunk, ha eljön majd a mi időnk is. Akkor tudom, hogy természetes tartozéka vagyok az életnek, ha kapaszkodni tudok őseimbe, és belém is kapaszkodnak utódaim. Ahogy a gerincbe soha nem tesz a legjobb orvos se műcsigolyát, ha az eredeti jó, a családi kapcsolatokat se lenne szabad mesterséges kötésekkel helyettesíteni, amíg az eredeti jó. Ha viszont baj van, akkor kötelező. Átfordítva a bölcselkedést, én csak akkor csinálnék apró gyerekeknek kollégiumot, ha jobb megoldást nem találnék. Akkor viszont mindenképpen.

A CSERBENHAGYOTT ISKOLA

Elsőhajtottam egyszer: mi lesz most belőled, tanyák iskolája? Raktár, magtár, bomló gyümölcs biztos háza? Láttam, hogyan lesz egyikből közönséges pocokfészek, a másiktól krumplicsiráztató, a harmadiktól bálába kötözött papirosok ki-be löködös lomtára, de azt gondolni se mertem, hogy vénségére a tímárságot tanulja ki valamelyik. Aki látott már bőrkikészítő üzemet, az tudja csak elképzelni, ami most következik. Ha majd odaérek a sorral, senki ne gondolja, hogy megszaladt a tollam. Inkább azt, hogy többet látna, aki itt lenne.

Szabad nekem elsíratnom egy iskolát? Amíg élt, nem is jártam bele. A szerveztrágya-kiszerező hivatalt emlegettem az előbb, és most látom, ahhoz az iskolához kegyes volt a sors. Rondák a pokol bugyrai.

Gyanakodva néz bennünket az üzemvezető. Jót akarunk írni, vagy rosszat? Még nem tudjuk, mert nem is láttunk semmit. Akkor előbb tisztázzuk, van-e engedélyünk. Itt el is akadunk mindjárt. Ahol nem szívesen fogadnak bennünket, oda nem is érdemes bemenni, gyerünk haza! Ha viszont elmegyünk, ki nézi meg helyettünk a Kraller iskolát? Abban maradunk, akinek szüksége van az engedélyre, kérje meg az. Mi nem is akarunk az elnökkel beszélni. Talán rendőri felügyelet alatt áll az üzemvezető, és nem ura magának?

- Termelési adatok kellene?

- Semmi.

- Tervek?

- Csak az, ami fejben van.

- Meg is akarják írni?

- Meglátjuk.

- Fölhívom az elnököt.

Elhárult minden akadály, elnöki rendelkezés nem gátolja a tájékoztatásra vonatkozó erősebb rendelkezéseket, dolgozhatunk kedvünkre.

- Hányféle bőrrel dolgoznak?

- Juh, hörcsög, nutria, nyúl, pézsma.

- Itt is nyúzzák?

- Dehogy! Beszóva hozzák, itt csak kikészítjük. Fejleszteni is szeretnénk, konfekcióval is bővülünk, ha sikerül.

- Mi a jó abban, hogy tanyára jön egy szegedi szövetségzet bőrös-üzeme?

– Csak addig tartja furcsának, amíg nem látja közelebről. Környezetvédelem is van a világon, Szegeden nem látnak szívesen bennünket.

– Környezet itt is van, ezt nem kell védeni?

– Egészen más! Volt egy szabad iskola, megvettük, átalakítottuk.

– Az átalakítás lehet javítás is, de rontás is.

– Ha az iskolát nézzük, azt jól elrontottuk. Ebben tanítani már soha az életben nem lehet. Ha a mi munkánkat vesszük, lényegesen megjavult, mert azelőtt egyetlen bört nem lehetett kikészíteni benne, most pedig lehet.

– A munkaerő?

– Reggel háromnegyed hatkor indul Szegedről a huszonegy személyes busz, tizennégy emberrel. Amire ideér, megtelik. Összesen nyolcvanhárman vagyunk. Volt itt szabad munkaerő, arra támaszkodtunk.

Rendetlenül ugrálnak az én fejemben a gondolatok. Lám, ebben az iskolában még akkor is tudják, ha bőrösök ütöttek benne tanyát, hogy a családnak létérdeke a hazajárás, vettek tehát egy buszt. A pedagógia ne tudná ugyanezt?

– Ebéd?

– A vendéglőből hozunk üzemi kosztot. Sajnos, ebédlünk még nincsen, de pár hónap múlva az is lesz.

– Mióta nincsen?

– Hetvennégyben kezdtünk.

– Tehát hat évig ebben az üzemben nem volt ebédlő.

– Mi annak örülünk, hogy lesz.

Beszól egy néni az irodába: tojás nem érdekli? Máris helyreállt a cserekereskedelem. A tanyai tojás bevandorol a városba, kijön helyette a munkaalkalom, és a tanyán soha nem tapasztalt bizalmatlanság: van engedélye?

A faluból jár ki dolgozni Csányi Lászlóné. Bicziklin hamarabb kéri, mint a városi ember a lakótelepről a belvárosba.

– Azelőtt?

– Az iskolánál takarítottam.

– Iskolából iskolába. Melyik jobb?

– Elég jól fizetnek. Háromezer körül.

– A munka?

– A birkabört alakítom, a széleit nyeselem. Azelőtt a szabászaton voltam.

- Lecsúszott?
- Mindig oda kell menni, ahol munka van.
- Ha ez elfogy, visszamegy szabni?
- Nem hiszem.
- Összekülönböztek?
- Nagyon jól megvagyunk mi egymással, veszekedés nem volt közöttünk.

Börcsök László első napját tölti itt. Foglalatba szorított pengével nyesi ő is a birka bőrét, ha szakadást talál rajta.

- Kicsi korától fogva bőrös akart lenni?
- Azt se tudtam, mi ez.
- Iskola?
- Most érettségiztem, júniusban. Kaptam is munkát, SZTK-
ügyintéző lettem, de rázós munka, nem nekem való.
- Akkor határozta el, hogy bőrnyeső lesz?
- Irodai munkára akartam jönni.
- Hogyan fogadták?
- Körülvezettek az üzemben.
- Ez tetszett legjobban?
- Nem az számít, kinek mi tetszik. Egy hónap a próbaidő, addig a gyártás minden fázisán átmegegyek.

- Első benyomás?
 - Korai még erről beszélni. Reggel kezdtem, és még dél sincs.
- Vessen most keresztet magára, aki velem akar jönni. Bemegyünk az iskolába.

Útravalóm van, Mocsár Gábor szava. Láta valahol, hogy pálinkafőzöt csináltak az iskolából, és fölháborodott. Azt mondta, az iskola szent hely, ha így kifordítják, a templomból csinálnak istállót. Melyik lehet nagyobb istálló? A pálinkafőző vagy a bőrcserző?

De jó, hogy nem szandálban jöttem! Vastag talpú cipőm fölött fölgyűröm a nadrág szárát, és mindig oda lépek, ahol vékonyabb a lé. Itt hagyták cserben az iskolát a szó legszorosabb értelmében.

Akkora fakádak hasalnak a földön, egy szakasz katona egyszerre fürödhetne akármelyikben. A szélmalom vitorláját ha egy kicsit át-szerkesztenék, hogy a kombájn forgó lapátjaihoz hasonlítson inkább, akkor kapnánk olyan alkalmatosságot, ami a kádakat kevergeti.

Büdös egy műhely.

Behozzák a birka sózott bőrét csimbókokkal, mire kiviszik, már csak

száritani kell, géppel simára harapdáltatni, kicsit nyesni, szabni, és készülhet belőle a hófehér irhabunda.

Állok a tócsa közepén, és kótyagos fejjel azt próbálom kitalálni, hol lehetett a tábla. Idézném vissza a gyereksereget, mondanék nekik szép verseket, de gyöngé az agyam, ekkora teknők közé nem tudja behozni a régi képeket. Pedig ebben a teremben is viaskodott minden évben Toldi a farkasokkal. Ki hitte volna, hogy a bárányok bőre teszi tönkre? Még a farkasbőrt se tudnám elképzelni a bárányok közé. Akit még egyszer se hagyott cserben a fantáziája, jöjjön ide, egy perc alatt kilúgozódik a fejéből minden gondolat. Ha hófehér madarakat röp-pent föl, azok is belepotyognak a kádakba. Biztos, hogy iskola volt ez valamikor?

Ábrahám Ferenc azt mondja, egészen biztos, mert ide járt ő is, és ide jár most is. Azelőtt csak a tanító tehette meg, hogy élete végéig iskolát járt, most mindenkivel előfordulhat.

– Letérdeltünk mindennap, és imádkoztunk benne: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarország feltámadásában.”

– Szeretett ide járni?

– Itt laktunk a következő tanyában. A legvadabb télben is át tudtunk futni mezítláb, egy pöndölben, hogyne szerettem volna.

– Mit változott?

– Hódfarkú cserép volt akkor a tetőn, most másikat raktak. Ez a három nyárfa éppen ilyen volt akkor is, mint most. A jegenyefa nem úgy öregszik, mint az ember.

– Hol volt a tanterem?

– Ahonnan most jött ki. Az is megváltozott, de nagyon. Senki se gondolta volna, hogy bőrgyártó lesz belőle. László István volt a tanító, innen ment nyugdíjba, és meg is halt.

Ahogy felejttem a cserző szagát, ahogy kopadozik bennem a bundagyár ázalag képe, úgy adogatom mégis a voksomat a Kraller iskolára. Munka is kell az embereknek, és itt dolgozni lehet. Nyolcvanhárom ember itt találkozik mindennap. Népek keverednek benne, városi, falusi és tanyai ember egymáshoz verődve koptatja az előítéletek sarkait. Orvos is jár ide, és közvetlenül hívható a női klinika. Itt legalább telefon van a klinikához.

Csak a szentségtörést nem tudom feledni.

Mondogattam az előbb, hogy kiszívja a fantáziát a fejből az iskolai szerzőműhely. Sérteni senkit nem akarok, de azt hiszem, akinek csak eddig terjedt a fantáziája... – nem mondom tovább, mert mégis sértés lesz belőle. Mennyi minden lehetne egy épületből úgy is, hogy hosszú tisztességét öreg korára se veszítené el!

Hazafelé menet beugrottam Szabó Vilmoshoz, a művelődési ház igazgatójához. Munkája révén nagyra tartom, és fontos tisztánvalóm van vele.

– Ha rendezel valamit, hány tanyai emberhez szólsz?

– Ezt kérdezte a tanács egyik embere is, amikor vizsgálatot végzett.

– Mit feleltél neki?

– A tanács hagyja jóvá a munkaköri leírást, tudhatná, hogy a tanyákról szó sincs benne. Ellenben kértem, hagyjanak meg minél több tanyai népművelési ügyvezetőt, különben ránk szakad a sötétség. Akkor még több iskolában lakott pedagógus, bár már nem ott tanított. Egyetlenegy maradt csak, a nagyszéksői iskolánál. Ott tanyai klubot is csináltak, berendezést kaptak székekkel és teleszkópos asztalokkal.

– Van közöttük egymáshoz?

– Ha az utcán találkozunk, jót beszélgetünk. Szervezeti kapcsolataink nincsen.

– Hol van tehát a népművelés határa?

– A szélső háznál. A belterület közvetlen határán.

– Be nem jön senki?

– Lakodalomba legföljebb. Készítettünk egy felmérést, brigádokat is kérdeztünk, elérhető-e számukra a mi házuk? Van-e egyáltalán szabad idejük?

– Elkéseredtél? Lehet, hogy már ránk is szakadt a sötétség?

– Egyre inkább nem kedveznek a feltételek a kultúrának. Amíg a tanító ott volt, ez a tény egymagában is sokat jelentett. A község átadhatta volna a megbízatást másnak is, de nem tette. Akkor még könyvtár is volt, most az sincsen.

– Sehol?

– A Szörmében van és Nagyszéksóson. A madarásztói iskolánál június 13-án szűnt meg, amikor az iskola meghalt. A művelődés szempontjából ennyire elgyámoltalanodva talán soha nem volt a tanyavilág, mint most.

Szépen mondta: a tanyai iskola meghalt. Nem gyászolja senki.

– Nem félsz, hogy bőjtje lesz?

– Nincs is rá remény, hogy feltámadjon.

– A művelődési autó?

– Nem jár.

– Amikor még csak egy volt az egész megyében – Vásárhelyről indult, Néveri Béla vezette, és sokszor vele mentem én is –, akkor még járt. Jóval több most a művelődési autónk.

– Nem jár.

– Van egyáltalán valaki, aki ismeri az igényeket? Vagy az igénytelenséget?

– Ne igényekről beszéljünk, mert ha megkérdezel száz embert, lehet, hogy azt mondja mind a száz, neki nem hiányzik. Ekkor kellene legnagyobbat üvöltteni, mert ennél jobban nem lehet kimondani, mekkora a baj. A szükségletet kellene ismerni.

– Ismered?

– A nők klubja jelzi itt bent, mi kellene odakint. Előadás a rákról, nőknek. Ne az az orvos tartsa, amelyik goromba, az se jöjjön, amelyik nem sokat mond, olyan inkább, aki figyelembe tudja venni a tanyai ember szemérmességét.

– Honnan tudják a bentiek, mi kellene a kintieknek?

– A szüleikről van szó.

– Ennek a falunak önálló TIT-szervezete van, könnyen szervezhetek előadásokat.

– Negyven darab százforintos előadást tarthatunk egy évben. Kit lehet ennyiért megkérni? A benzin többbe kerül.

Kísért a negyvenes szám megint, és a száz forint. Aki csak ennyit áldoz érte, mondhat akármilyen jól fésült szövegeket népünk fölemelkedéséről, nem sokra megyünk vele.

– Meg kéne próbálni mégis. Vannak még megszállottai a népművelésnek.

Eszembe jut az az eset, amikor zuhogó esőben lovaskocsival mentünk Körösérre előadást tartani. Négyen áztunk: a kocsis, a ló, Börösök Szilveszter, aki szintén nagyszerű munkása volt a népművelésnek, és én. Kétszer is találkoztunk a művelődési autóval. Megyei emberek voltak benne. Érdeklődésüket legföljebb szeszfokolóval lehetett volna mérni. Be is jöttek az iskolába, és ott is hagytak bennünket.

– Tudom, hogy vannak megszállottai. Most is mondta valaki, csak

zóljunk, szívesen jön. Lehetne is ebből még mozgalmat is csinálni, le kivettük a magját a tanyának: nincs, aki szervezze.

- Te, például. Nem erre való a művelődési ház?

- Az én munkám nagyobbik fele a gazdálkodás. A dekázás. Ezt se izethetjük, azt se, akkor se, ha pénzünk van rá. Lakodalomban nem űthetünk, mert nekünk többre kerül a fűtőolaj. Hozza magával a mászép, ha nem akar fázni. Vedd le a nyakamról a gazdálkodást, oldd el a köteléket, és megyek veled a tanyák közé én is.

- Alsótanya volt ez a vidék régen. Játsszunk a szavakkal: igen alsó lesz megint a tanya. Elvadul.

- Régebben voltak tanyai esték. Sokszor felbuzdultunk, hogy folytatni kéne. Benne is van mindenki, a hivatalos emberek is: majd visszük a vetítőt, vagy csak a diavetítőt, mert azzal is lehet beszélgetést kezdeni, de mire indulni kéne, kiderül, se idő, se energia nincs rá. Annyira meg vannak terhelve az emberek. Pedig biztos vagyok benne, diadal lenne, ha elkezdenénk.

- A nagyszéksósi klub?

- Örömmel fogadta mindenki.

- Mekkoraival?

- Naggyal. Nagyon jó, hogy adtak rá százezer forintot, egy év múlva úgymégszűnik, vihetünk be mindent az iskolába.

- Nem bíztak benne, hogy jó lesz?

- Vitosné mondta egy megyei értékelésen, hogy kint volt egyszer, és megnézte. Filmet vetítettek, de olyan rossz volt, nem lehetett érteni belőle egy szót se. Elkeseredett, hogy a legjobb szándék is vakvágányra jut. Tudunk adni százezer forintot központi keretből, de jó filmet nem tudunk vinni. Mert azt valakinek előtte meg kellett volna néznie.

- A tanyaszínház? Úgy tudom, te voltál a szervezője.

- A szegedi kisopera-társulat csinálta, igen nagy sikerrel. Átlagosan számolva háromszázan néztek meg minden előadást.

- Jól számoltál? Háromszáz? Kőszínházban nincsenek annyian.

- Láttam embert, aki az elején kinyitotta a száját, és úgy is felejtette végig. Ilyet még nem hallottak. Tetszett a cím is: „A jó útra tért részeses, avagy az ördögi házasság”.

- Hol volt az előadás?

- Ásotthalmon, Mórahalmon, Zsombón, Bordányban, Zákányszéken, Csengelén, Rúzsán, Üllésen, Forráskúton, Ötömösön, Pusztamérgesen.

– De hol? Tanyán?

– Értelek már. Csak a neve volt tanyaszínház. Falvakban játszott.

– Ne röstelld. Ha háromszázan hallgatják, jó, ha van. Hogy nem tanyára mennek? Nézd meg azt a vándorboltot, amit kizárólag a tanyai körzetek kereskedelmi ellátásának a javítására szerkesztettek autóbusból, és be is harangoztak az újságban. A szegedi piacon árulja a kiflit. Az lenne a legnagyobb tanyánk? Volt már aprócska társulat, amelyik valóban a tanyai népnek dolgozott, és vándorbolt is volt, amelyik nem átallotta kivinni a tanyára a kenyeret. Most a nevüket vették kölcsön, elhagyván a lényegét, de nem ártnak vele. Rákapcsolt a rádió is, a televízió is, irtak róla az újságok. Legalább a levegőben benne van, hogy segíteni kell a tanyát.

– Nagyon kellene.

HIÁNYJEL

Nagy fejezetnek kellene itt állnia a hiányjel helyén. Bizonyítanom kellene, hogy az életerős tanyai központok a maguk igyekezetével be tudnak kapcsolódni az ország szellemi vérkeringésébe. Az olvasókörökről van szó. Arról, ami nincsen.

Százesztendő múltjuk parancsolóan követelné, hogy beszéljünk róluk. Azért nem tehetem, mert a múltról írni nem az én föladatom. Bár a szellemi élet forradalmi központjai is voltak ezen a vidéken, gyarapították és továbbadták a haladó gondolatokat, szabályozták a közösségi életet, rendelet szüntette meg őket 1949-ben.

Ha viszont ennyi ideje nincsenek olvasókörök a tanyavilágban, akkor a hiányjelet is fölösleges kiírnom. Ameddig én visszanyúlok időben, legföljebb rogadozó nyomait találok itt-ott. A rekviemet se nekem kell elmondanom, de rágódnom kell mégis elmúlásukon, mert hiányuk fájdalmas, eltűnésük szívbe markolóan tanulságos. Hajdú Géza *Vásárhelyi egyletek és könyvtárak* című tanulmányában (a Somogyi Könyvtár adta ki Szegeden 1977-ben) így zárja egyik fejezetét:

A szervezeti formák, a legjobb működési módszerek keresése maig tartó és be nem fejezett folyamat. A tévedést bevallani nem szégyen, nem okulni

belőle azonban ma, amikor a megoldás esélyei sokkal jobbak, újabb súlyos hiba lenne.

Sajnos, ezt is mondhatjuk már múlt időben: súlyos hiba volt, hogy nem okultunk belőle. Nem tanultunk, sőt ráfajeltünk az olvasókörök megszűntetésére. A tanyai iskolák eredendően adott népművelési tevékenységére miniszteri rendelet nélkül, de előre megfontolt szándékkal tettük rá a lakatot. Annyi embere talán soha nem volt a népművelésnek, mint akkor, mégse védte állásait. Máig nem tudom megfejtetni, miért nem tette. Talán azért, mert a korszerű népművelés korszerű embere nem merete föl vállalni, amit a másik oldalon eleve korszerűtlennek minősítettek?

Vissza kell idéznem a rúzsai beszélgetést. A faluban lakó nyolcszázötven embernek kétszázötven személyes művelődési házat építettek. Ha egy falu ilyen áldozatra képes indulása első évtizedeiben, csak elismerést érdemelhet. De a kétezeröttszáz embernek nem maradt semmi. Pedig csak hagyni kellett volna azt, ami megvolt.

Idéznem kell még egy bekezdést Hajdú Gézától:

A mából szemlélve többen hajlamosak arra, hogy a körök és egyesetek kulturális tevékenységet vállrándítással intézzék el, pedig – talán sikerült bizonyítanunk – emlékezésre, ápolásra méltó hagyományaink közé tartoznak. Erre int Eötvös József máig érvényes szép mondata: „A felkelő nap is a hegyek tetejét aranyozza meg először, a teljes nappal azonban csak akkor következik be, ha a nap sugara már a völgyek mélyéről is elüzi a sötétséget.”

Politikai bizalmatlanság oszlatta föl a különböző egyesületeket, köztük a tanyai olvasóköröket. Visszafelé nézve sokszor másként látszik a világ, gondolhatjuk, a forradalmi föllendülést eljégesítő súlyos időszak éppen a politizáló szokásokat nem viselhette el bennük. Mostani tapasztalatainkkal és történelmi rálátásunkkal bátran kimondhatjuk, ha alkalmanként mellépolitizált is valamelyik olvasókör, nagy vád nem érheti, mert sokan vannak, akikben a politikai áramlatok nem isteni kinyilatkoztatásként fogamzanak meg. Az éréshez érlelő idő kell. Meggyőződésünk, hogy tisztességes körülmények között éppen a politikai tisztulás fórumai lehettek volna. Gondolatrostáló viták színterévé válhattak volna a hamu alatt is izzó Viharsarokban. Ha mind összefogott volna, és erős akarattal egyszerre tévedett volna, akkor se érhetne volna el az akkori politikai jégkorszak rombolásait.

Ha minden hamis próféta ide menekült volna, akkor se. Csakhogy az eleven szellemi központok leghamarabb a hamis prófétákat vetik ki magukból. Elsiettek elődeink, a kivetésre se hagytak időt. A higgadt kutatás főadata, hogy megmérje a veszteségeket, mi csak a párhuzam kedvéért emlegetjük. Azt akarjuk kimondani félreérthetetlenül, hogy jóval az emlegetett politikai jégkorszak után is politikai tévedés elsorvasztani a tanyai iskolák népművelési tevékenységét akkor, amikor a hivatalos politika régóta vallja, hogy a kórus akkor szól szépen, ha több szólam összecseng benne. Sajnos, még az egyszólamúság előtt is becsuktuk az ajtót.

Ekkora tévedésnek keresnünk kell az okát, mert fölfogásbeli láncolatok nélkül elkövetni nem lehet. Idejét múlta a tanya, az a korszerű ember, aki nem foglalkozik vele. Ki nem akar ma korszerű lenni? Azt hiszem, a tévedés egyik gyökere ez. Csakhogy a korszerűség pózában senki nem háríthatja el magáról a felelősséget. Ha az orvos azt mondaná, mától fogva unja a sok nyavalyás beteget, és csak a mutatós, egészséges emberekkel akar foglalkozni, ő tévedne talán akkorát, amekkorát a népművelés tévedett.

Legalább ilyen erős és éltető nedveket szív el a tévedés másik gyökere is. Ahová a déli harangszó is két órákor jut el, ott még megél, sőt virágozhat is az a szemlélet, ami a hivatalos politikából régen kikopott már. Teremtő találkozásokot, összetartó kapcsokat iktatnak ki szemléletbeli kövületek a társadalomból úgy, hogy nem adnak helyette jobbat. Sőt semmit nem adnak. Elbáméskodtunk a nap aranyos sugarain, és nem vettük észre, hogy völgyek is vannak még.

Aki jól ismeri a mai népművelés gyakorlatát, szemem közé vághatja, hogy meghamisítom a valóságot, hiszen statisztikával bizonyítható, hogy alakulnak és megszűnnek, később néha föltámadnak a tanyai klubok. Való igaz, hogy a zákányszéki fapados népművelés vagy a kigyósiak szép példája nincsen társak nélkül. Örölnünk kell neki, mert minden jó klub kapaszkodót jelent. Észre kell azonban vennünk, hogy fél napi-egynapi járőföldre találjuk őket egymástól. A tanyák, ha ritkulnak is, nem esnek ennyire távol egymástól. A szép példákat tartjuk meg további biztatónak is, de a szemünket ne kössük be velük.

Anyagi okok is vannak. Abból indult ki a hivatali apparátus, hogy áthelyeződtek a tanyai élet erővonalai, követnie kell ezt a népművelésnek is. Ne az iskola legyen a központ, hanem legyen minden szövetkezeti majorban egy terem legalább, amely a kultúrát szolgálja, és költsé-

reit fizesse a szövetkezet. Kilenc évig voltam a népművelés belső
mbere, minden akkori ellenkező híresztelés ellenére bátran állítom,
ogy tudtuk követni az átrendeződést. A téesszervezés után tömegek
ördítottak hátat a mezőgazdaságnak, megalkotva az ipar hirtelen
fejlesztésének tartalékcsapatát. Azok a tanyaiak, akik kikerülték a
szövetkezetet, művelődni se mentek oda. De azok se siettek, akik ott
maradtak. Reggelenként a brigádvezetők úgy könyörögtek vagy pa-
rancsolták össze a munkaerőt. Mondhatnánk azt is, hogy minden
reggel újraszervezték a termelőszövetkezetet. Este azért sem ment oda
senki, nehogy szem előtt legyen.

Miből táplálkozott ilyen körülmények között a népművelés önámító
statisztikája? Ha a művelődési házakban találtak egy kicsike termet,
aminek az ajtajára ki lehetett írni, hogy sötétkamra, minden statiszti-
kában fotósakkörként szerepelt akkor is, ha penész ette szét a nagyí-
tógép harmonikáját, vasát pedig a rozsdá. Ugyanez a gyakorlat jelen-
tette klubként azt az alkalmanként szabadon hagyott majorbéli szobát
is, ami elméletileg valóban lehetett volna fészke a népművelésnek.

A szellemi hiányjeleket nem elég fölrajzolni, értelmeznünk is
kell azokat. Következmények nélkül talán egy sincsen. Majd eljönnek
az orvosok és a pszichológusok, és utólag megállapítják, hogy az a
töméntelen bizonytalansági tényező, ami a tanyákon összesűrűsödött,
iszákossághoz, öngyilkossághoz vezet, vagy jobbik esetben neuraszté-
niához. Jönnek majd a rendőrök, és kimutatják, a megmunkálatlan
fejek hajlamosabbak a bűnözésre. Jönnek majd a szociológusok, és
számba veszik, miért terjednek jobban a szekták ott, ahol elfűjtük a
lámpásokat. Ne azt mondjuk majd, hogy ilyen a tanya, mégiscsak meg
kellett volna időben szüntetni, hanem vegyük észre, hogy más jelek
jönnek elő, ahol hiányjeleket hagyunk magunk után.

Nem jóslatok ezek, nem is kell a jövőre várni, hogy beteljesülje-
nek. Szavahihető emberek dolgos igyekezetével gyűjtött statisztikák-
ban láttam, mennyivel isznak többen tanyán, mint a városban. Nem
elmesélések alapján készült a statisztika, a szegedi kijózanító állomás
adatai vannak benne. Pedig ide a tanyai ember csak akkor jut be, ha
nagyon iszik. Elvonókúra, börtönajtó? A társadalmi bajok megoldása
nem az ő föladatuk.

KÉT PAP

Tanyák között kevés a templom. Régebben több volt, de falu telepedt köréjük. Tanyai plébánossal csak kettővel találkoztam, az egyik azonban csak volt tanyai.

Zselevszky György Belső-Kigyós papja volt, ezer ember lelki gondjai tartoztak hozzá. Megkértem, jöjjön vissza régi körzetébe, és vezessen el néhány ismerőséhez. A fogadtatásból akartam következtetni, milyen kapcsolata lehetett tanyai hiveivel. Vallásos alázatot sehol nem tapasztaltam, a közjük való ember fönttartás nélküli becsülését mindenütt. Nem hiszem, hogy csak azért, mert világi kísérettel jött.

– Szeretett itt lenni?

– Barátaim mindig lelkendezőnek tartottak, mert sokszor mondogattam: a fölséges puszta! Ha most eszembe jut Kigyós, most is ezzel jut eszembe. A fölséges puszta. Nyugalom, csend, emberség.

– Tápé jobb?

– Innen Tápéra kerültem, de nem hiszem, hogy előbbre jutottam volna. Ne úgy értse, hogy panaszodom, jól érzem ott magam, becsülnek is az emberek, azt hiszem, de szívesen gondolok vissza ide, és örülök, ha visszalátogathatok.

– Sok véleményt hallottam már tanyaiakról. A plébánosuk mit mond róluk?

– Talpraesett, ügyes, bölcsesség dolgában nem alábbvaló, mint a falusi. Indítékai és következtetései néha mások.

– Hite? Hitélete?

– Vallásosságában öntudatosabb, köztük néhány komoly, mondhatnám úgy is, hogy szentéletű ember is van. Volt olyan is, aki templomba ugyan nem járt el, de meggyőződéses hívő volt.

– Hittan?

– Hallottam utólag, az egyik így küldte a feleségét: eredj, te veszedj a tanítóval, írasd be a gyereket hittanra. Azt is csak hallomásból tudom, intette az igazgatóhelyettes a szülőket, legalább a nagyobbakat ne írassák be. Bement a Feri bácsi: „Nézze, tanár úr, ebbe maga ne avatkozzon bele, mert a gyereknevelést a bornyúneveléstől én is meg tudom különböztetni.” Egy másikat megválasztották tanácstagnak, másnap viszont beíratta a gyereket hittanra. Megkérdezték, hogyan tudja ezt a kettőt összegegyeztetni. Rávágta: akkor húzzanak ki!

- A hittanból?

- A tanácstagságból.

- Ahogy elment, megszűnt a plébánia.

- Megnyílt a tanyai kollégium, befellegzett a tanyaközpontnak. Ők elköltöztek innen, csökkent a létszám. Amikor a templomot lépitették, nem gondolta senki, hogy nem lesz falu Kigyósból. Most ztosra vehető, hogy nem lesz.

Varga Ferenc, a domaszéki plébános azért maradt tanyai, mert a lut nem a templom köré telepítették.

Elmondom, hogyan ismerkedtem meg vele.

Biciklivel jártam a határt. Leveszem a lábamat a pedálról a zöldfási mplom előtt, mert nagy plakát van az ajtajára kiszegezve: „Adj ért!” Véradós plakátot templomajtón eddig egyszer se láttam, ezt a apot meg kell nézнем.

Közel a plébánia, megtámasztom a biciklit, megyek befelé. Dél van, meghúzták a harangot. Rosszkor jöttem. Ha valaki komolyan veszi a arangszót, neki kötelessége. Fordulnék vissza, de ha egyszer elkezdd bizonytalankodni az ember, visszafordulni is nehéz. Ha lát az ablakól, mit szól? Azt se tudom, mennyit illene várnom. Nem is nagyon rek rá, meg azt se tudom, mikor jövök ide megint. Véremet talán nem reszi, ha benyitok. Fiatalember jön velem szembe, mondom neki, a plébános urat keresem, beszélni szeretnék vele. Azt mondja, most em lehet, mert ebédel. Jól gondoltam, mégse lett volna szabad bejőnőm. De ha már bent vagyok! Isten bizony, nem kívánom el a falatot előle, de legalább hadd köszönjek neki! Vastag hangon kiszól valaki a másik szobából: – Jöjjön be! – Kente a zsiros kenyeret. Első szava, még a köszönés előtt:

- Kenjek magának is?

- Köszönöm, de nem kenyérért jöttem, csak a plakát miatt.

- Milyen plakát miatt?

- Ami a templom ajtaján van.

- Mi baja van vele?

- Szokatlan.

- Meg lehet azt szokni.

Nem úsztam meg zsiros kenyér nélkül. Addig szabódtam, hogy rám szólt:

– Te nem dunántúli vagy?

Ez is szokatlan, de visszategeztem.

– Ha én az vagyok, akkor te is.

– Szépön mondod a szögedit, de kiérzik alóla a hazai is.

Ő Zamárdiból keveredett ide. Mire sorba szedtük összes hazai szavunkat a zsomportól a grábláig, túl voltunk az ebéden.

– Te mindenkivel tegeződsz?

– Csak a férfiakkal.

– Hogyan lehet tegeződve gyönni? Letérdel valaki, és elkezd mondan, ide figyelj, atyám, ez meg ez történt?

– Ezen még nem akadtunk fönn egyszer se.

Valahogy így történt tíz-egynéhány esztendővel ezelőtt. Most beállítottam hozzá, hogy apróra kikérdezzem.

– Ismered a tanyát?

– Csak azt, amelyekkel kapcsolatam van. Inkább úgy mondanám, elég sokat tudok róla.

– A dunántúli nem fut utána, hogy tanyai lehessen.

– Én se futottam. Oda helyeztek.

– Hová?

– Dombegyházra.

– Ott milyenek az emberek?

– Szívósak. Rettenetesen meggürölnék az életért. Fekete föld, kötött, kemény és sáros. Nehéz élet.

– Később?

– Amikor Makóra helyeztek, elhatároztam, most már úri káplán lesz belőlem, és lakkcipőben járok. Eladtam a csizmámat és a biciklimet is. Őt tanyai iskolám volt, ha leesett az eső, egyikbe-másikba be se lehetett menni. Ide, lakkcipő?

– Nem is mentél?

– Dehogynem! Lóháton.

– Én már a csizmánál elakadtam az előbb. Betyárt, pandúrt, huszárt, rendőrt el tudok képzelni lovon, de a káplán még soha nem jutott eszembe.

– Föl is tört a nyereg. Két évig lovon jártam hittant tanítani. Később Kiszombor következett, kicsike tanyai szolgálattal. Aztán Kistelek, tele tanyával.

– Domaszék?

– Tizenhét éve itt vagyok. Azért tettek ide, mert a Varga állítólag

zereti a tanyát. Az elődöm azzal búcsúzott el, majd meglátja, kibí-
om-e a három évet, mint ő. Ahogy látod, kibírtam.

- Sok mindent kibír az ember.

- Szeretem. Ha olyan fiatalos erőm lenne, mint tizenhét évvel ez-
lőtt, semmi baj nem lenne.

- Mit szeretsz benne?

- Betelne a füzeded, ha mindet elmondanám.

- Ne kímélj. Milyen a tanyai ember?

- Irigylem a bölcsességét.

- Te holtig tanulsz, nyilván bölcsőbb vagy.

- Azt a bölcsességét irigylem, amivel rá tud figyelni minden lényec-
ges dologra. Azt szoktam mondani, kiveszi a tehénből a borjút.

- Ez hogy jön ide?

- A Hoduba Jóska bácsi a minta rá. Szerencsétlen ellés előtt állt a
szomszéd tehene, kihívta az állatorvost. Megnézte, kimondta, segítség
itt nincsen, el fog pusztulni a tehén is meg a borjú is. Ez a szép tehén?
Ha itt már semmi nem segít, elhívjuk a Jóska bácsit. Megnézte ő is,
és azt mondta, megmarad a tehén is, borjú is. Fölgyürte az inge ujját,
belenyúlt, megfordította, és kivette belőle.

- A következmény?

- Bepörölte az állatorvos.

- Nem igaz!

- Nem tudta elviselni, hogy megmaradt a tehén. Hogy mer bele-
nyúlni diploma nélkül? Kérdezi a bíró az állatkuruzslót, mit kapott
érte. Azt mondja Józsi bácsi, valamit kapott, nem tudja, mit, de nem
azért csinálta, hanem azért, mert a tehénnek nem szabad megdögleni,
ha nem muszáj.

- Tehát ilyen a tanyai ember?

- Nem mindegyik, de sokban megvan az igyekezet, hogy minden
lehetőt megtanuljon. Itt van az egyháztanács elnöke, fiatal, el kéne
mennem hozzá, hogy meglásd, milyen gépeket szerkeszt össze. Ku-
ruzló az is, csak nem a tehénekkal, hanem a gépekkel foglalkozik.
Majdnem a szemére ment szegénynek a fóliázás.

- A fólia nem ártalmas a szemre.

- Megszerkesztette a kazánt, hogy fűteni lehessen a zöldségesfólia
alá. Ha azt egyszer valaki megírná közvetlen közelről, mekkora erőfe-
szítéssel, gürccel honosodott meg nálunk a zöldségtermelés új módja,
erre az emberre új fejezetet szentelhetne. Valahogy eldugult az egyik

kazán, megpiszkálta, bele a forró gőz az arcába. Hidd el nekem, a bőrt lehúzzák magukról, hogy előbbre jussanak. Ember úgy nem tud parancsolni magának, ahogy itt hajtják magukat.

– Sokat ismersz?

– Az orvos biztosan ismer annyit, mint én, vagy talán többet is, a tanácsnál a Tombác Géza is tudja számról mindet, de ők nem járnak annyit kint, mint én. Házszenelésnél például tanyáról tanyára megyünk. Csak annyit mondunk: gyűttünk. Elsőpéntekeken is járok.

– Sokat időzöl?

– Ha ég a talaj a talpam alatt, akkor se mondhatom, hogy sietek. Kint aztán rákapcsolunk, hogy behozzunk valamit az időből.

– A tanyai mise? Szerepeltél a filmben is.

– Amíg iskolák voltak, ott miséztünk. Most négy helyen tartunk iskolapótló misét.

– Nem hiányzik a templomi hangulat?

– Látod, ez érdekes. Van kápolnánk is a faluban, de sokan vannak, akik nem szívesen mennek oda, pedig közel van, mert az nem templom. A tanya se templom, de éppen az a jó benne, hogy nem az. Hiányzik a templomi merevség, meg lehet szólítani mindenkit a névén. Ha példát mondok a szentbeszédben, ismerik, kiről van szó. Negatív példát soha nem mondok ismerősről, azt csak úgy említem, hogy valahol megtörtént, de a jónál nem titkolózom.

– Elvész az ünnepélyesség.

– Jön helyébe az emberközelség. Képzeld el a különbséget: dörögnek a szószékről egy órán át, vagy beszélgetek mise közben a híveimmel. Nem szeretem a szószéket, érintésnyi közelségből melegebb a beszéd.

– Gyóntatószék sincsen.

– Konyhában, pitvarban állva gyóntatunk. Ne gondold, hogy csökken az értéke.

– Haldoklóhoz sokszor hívnak?

– Ahogy tőlem telik, biztatom őket. Erőt szeretnék önteni beléjük.

– Mivel?

– Hogy élni akarjanak, ne meghalni.

– Miért nem túlvilági nyugalmat igérsz?

– Még Kisteleken voltam, Feketehalmon öregedett meg Kormányos Pál. Délután még beszéltem vele, este bejelentette, hogy meghalt. Kérte a tiszta ruhát, fölvette, lefeküdt és meghalt.

– Ártott magának?

– Fölhívtam telefonon a Varga Bélát, az orvost, megkérdeztem, mi történt vele. Mi baja volt? Azt mondta, semmi, csak meg akart halni.

– Nagy mítosz van a halál körül, elhinni is nehéz, amit mondasz, edig én is hallottam hasonlót Kisteleken, a Perczel iskola környékén. Az öreg Rabi mondta, hogy az ő apja is rendelkezett. Mondta a fiának, jött az idő, ő most meghal. Készítse el a ruhát, és mindjárt adja rá, mikor becsukta a szemét, mert akkor még könnyű öltöztetni. Készítse elő a borotvát, pamacsot, borotválja is meg, és csak utána menjen jelelteni a halálesetet.

– Ezért biztatok mindenkit, hogy élni akarjon, ne meghalni.

– Ha sokat ismersz, válaszolj. Igaz, hogy a pénzes ember hitványoslik?

– Tanyán erősebb a törvény, ott nehezebb elhagyni a tisztességet. Aki beköltözik, hamarabb elvesztheti emberi formáját. Hígabb lesz.

– Vallását tekintve?

– Emberségről beszélek. Aki azelőtt reggeltől estig dolgozott, most megesik vele, hogy reggel beül a presszóba, és délig ki se mozdul belőle. Rengeteg családi gond is származik a hígulásból. Csúszik a lábuk alól a talaj, azt hiszik, nekik viselkedniök kell, ha már falusiak lettek.

– Tanyán vagy, messziről nézed a falut.

– Mondtam már, előbb kellett volna a templomot fölépíteni, a presszó ráért volna.

– A tanyairól sokszor mondják, hogy magányos. A tanyai pap nem az?

– Nem ismeri a tanyát, aki ezt mondja. Nem lehet magányos, mert az egész környék figyel, és ő is figyel mindenkit. Tudják róla, mikor fekszik, mikor kel, mikor füstöl a kémény, mikor bög a tehén. Téged a lépcsőházban nem tartanak úgy számon, ahogy az egyik tanyai ügyel a másokra. Ha baj van, becsületből is illik segíteni, ezért is kell figyelni a szomszédot.

– A magányt és az öngyilkosságot egyszerre szokták emlegetni.

– Erre nehéz felelnem.

– Meghalt valaki, nem vették észre.

– Házszentelésnél találtunk egy halottat. Már ott voltak a nyomozók. Aki értesítette őket, azt mondta, föltűnt neki, hogy nem látja. Rá

van kényszerítve a tanyai ember, hogy mindenre figyeljen. Ami legközelebb van hozzá, arra a legjobban.

– Bűnözők?

– Betörni is nehéz a tanyába, akkor is, ha senki nincs otthon. Mindenki megjegyzi, mikor járt arra idegen. Két cigánygyerek bement nemrég egy házba, elvitt tízezer forintot. Meglett a pénz is, és a két gyerek is.

– Másféle bűnök?

– Megesik, hogy személyi sérelem miatt fölkapja valaki a gyalázkát, a nádvágó kaszát, és megmetélik egymást, de ritkán van ilyen. Amíg megvan a tanya egészséges vérkeringése, addig gonosz ember nem nagyon marad meg benne.

– Szépre füstöd a tanyát.

– Tizenhét év alatt tőlünk se loptak el semmit, pedig a telefon miatt akkor is nyitva van a folyosó, ha nem vagyunk itthon.

– Hogy is van ez a telefon?

– Szülés esetén jött valaki: nincs telefonunk? Most kellene a legnagyobb segítség, és mentőt se tudunk hívni. A kanyar után, ahol most növényvédő szereket árulnak, téeszközpont volt, de megszűnt. Az a telefon lenne jó nekünk. Kérdeztem a postát, jött is az üzenet, hogy lehet, de sok ezer forint az ára. Annyi pénzünk nekünk nincsen. Visszaüzentem, hogy kellene, nem is nekünk, hanem a környéknek, de olyan olcsón, amilyen olcsón csak lehet. Újraszámoltak a postán. Kértem a tanács támogatását is. Nem pénzzel, csak elvi állásfoglalással, nehogy azt mondhassa valaki, az egyházat akarjuk ezzel is erősíteni. Meg is kaptuk. Úgy jött ki a lépés, hogy elsőnek éppen a postamester anyjához kellett kihívunk a mentőt.

– Hogy állsz most a vöröskereszttel?

– Hivatalos megbízás alapján véradási felelős vagyok. Le is toltak nemrég, mert utolsó vagyok.

– Nem tudsz hatni az emberekre?

– Kivédtem, hogy értelmezési problémák vannak. A falu nagyobbik fele Szegeden dolgozik, az üzemi véradások alkalmával oda is tartja a karját. Nem kérhetjük, hogy másnap itthon is adjon vért.

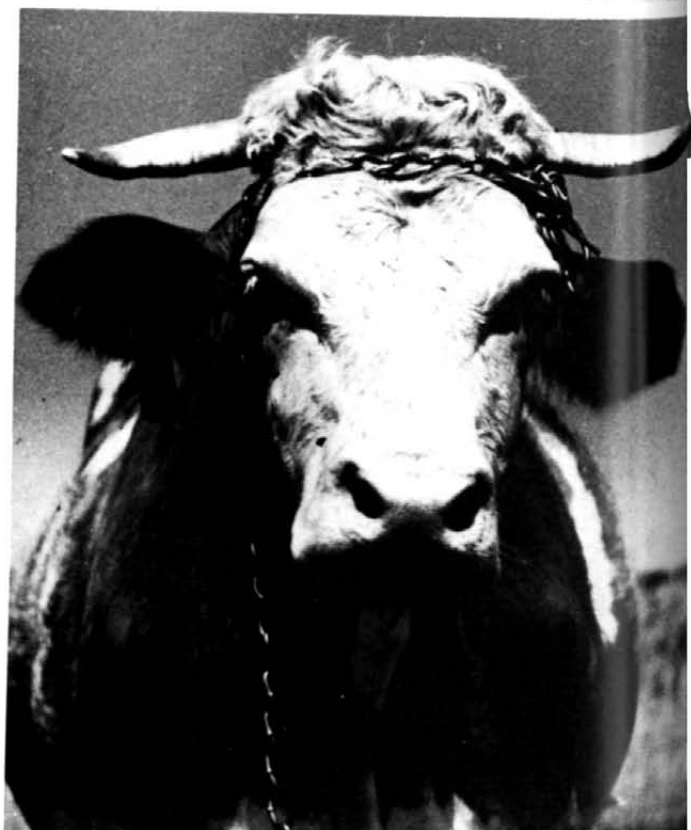
– Emlékszem a plakátodra.

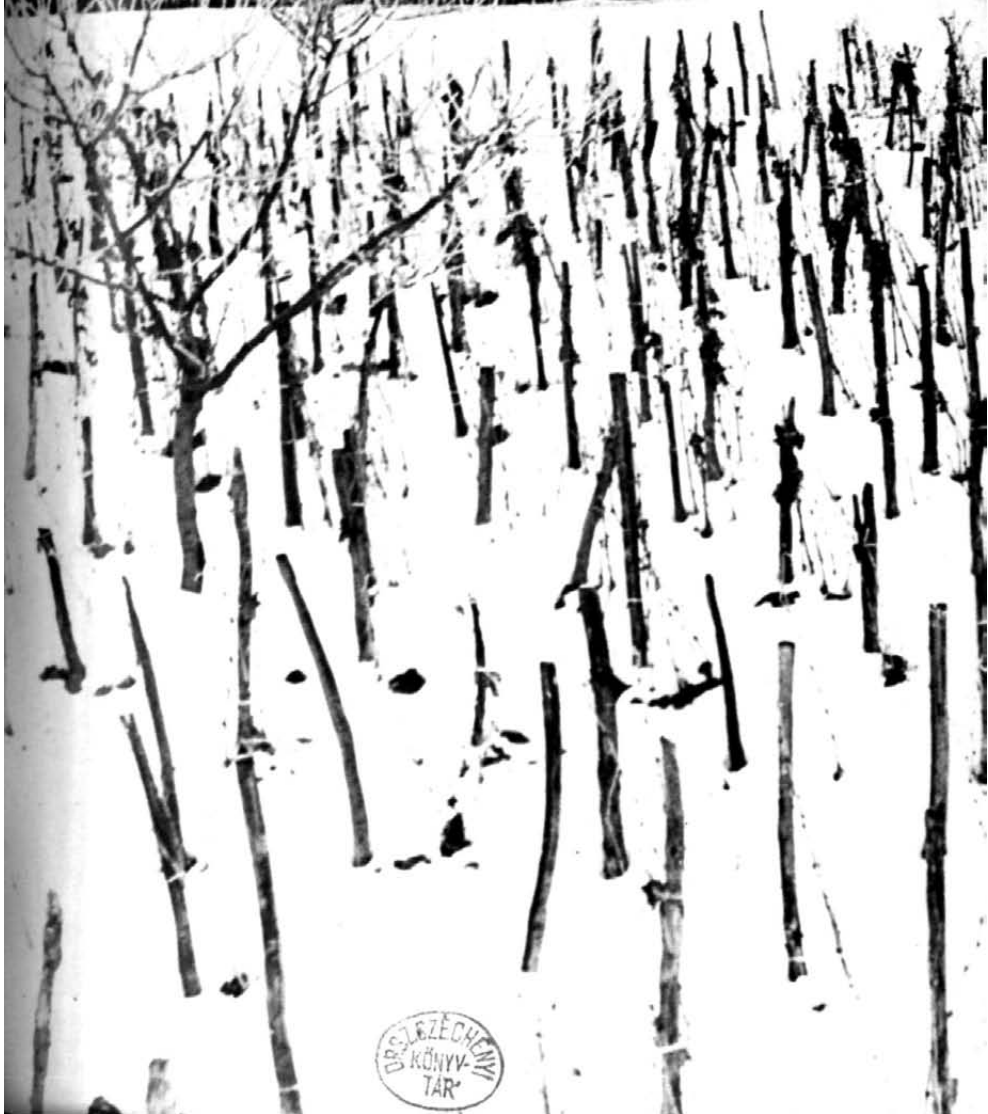
– Éjjel-nappal irtuk, még a temetőbe is tettünk.

– Oda minek?

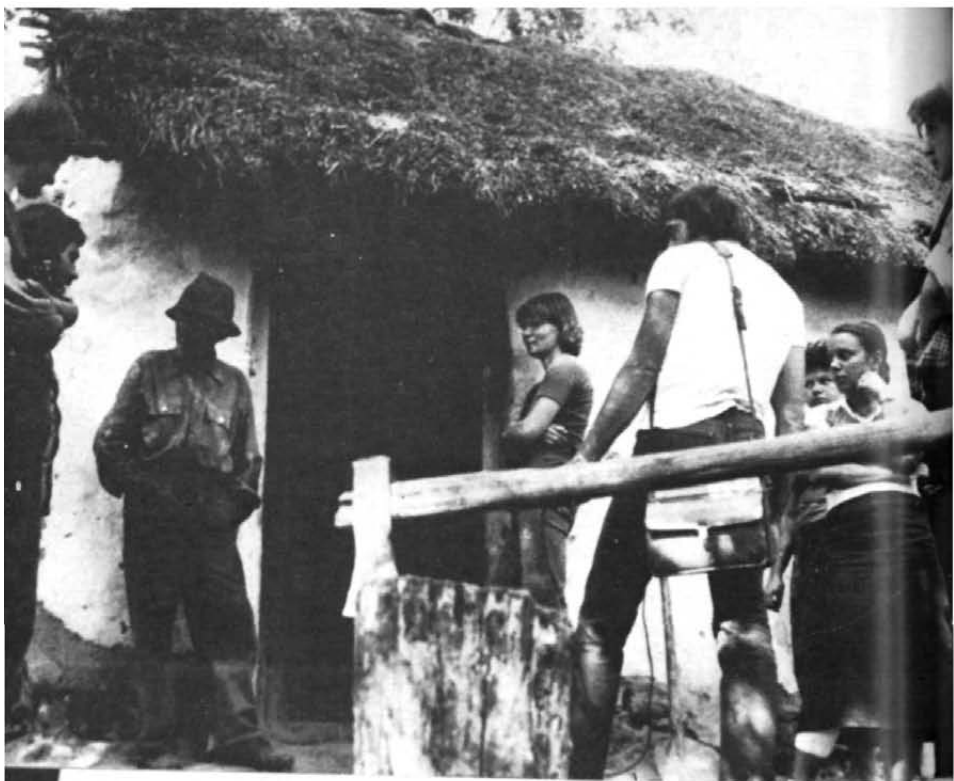
– Ilyesmit irtunk rá: „Apád, anyád nyugszik itt. Lehet, hogy nem

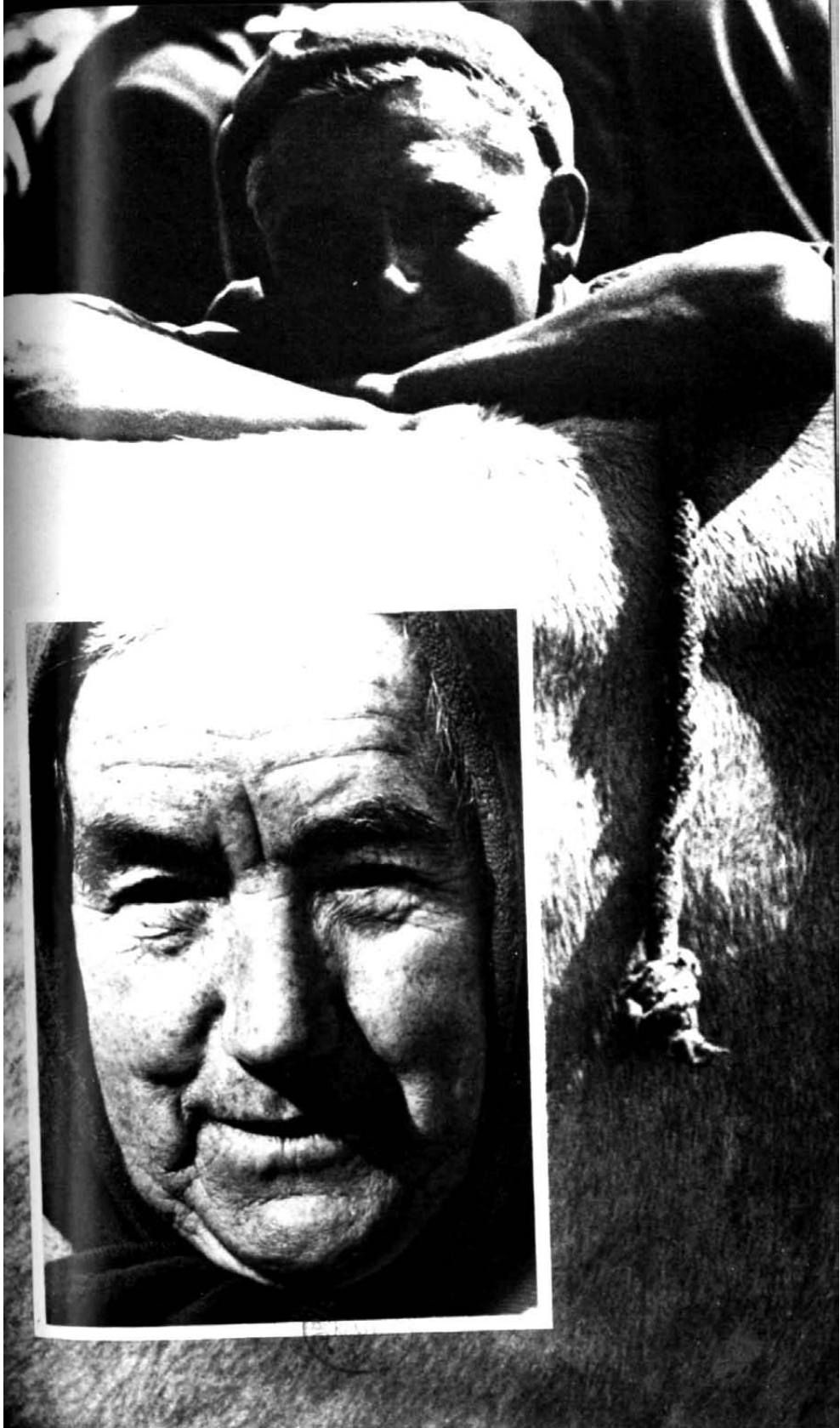

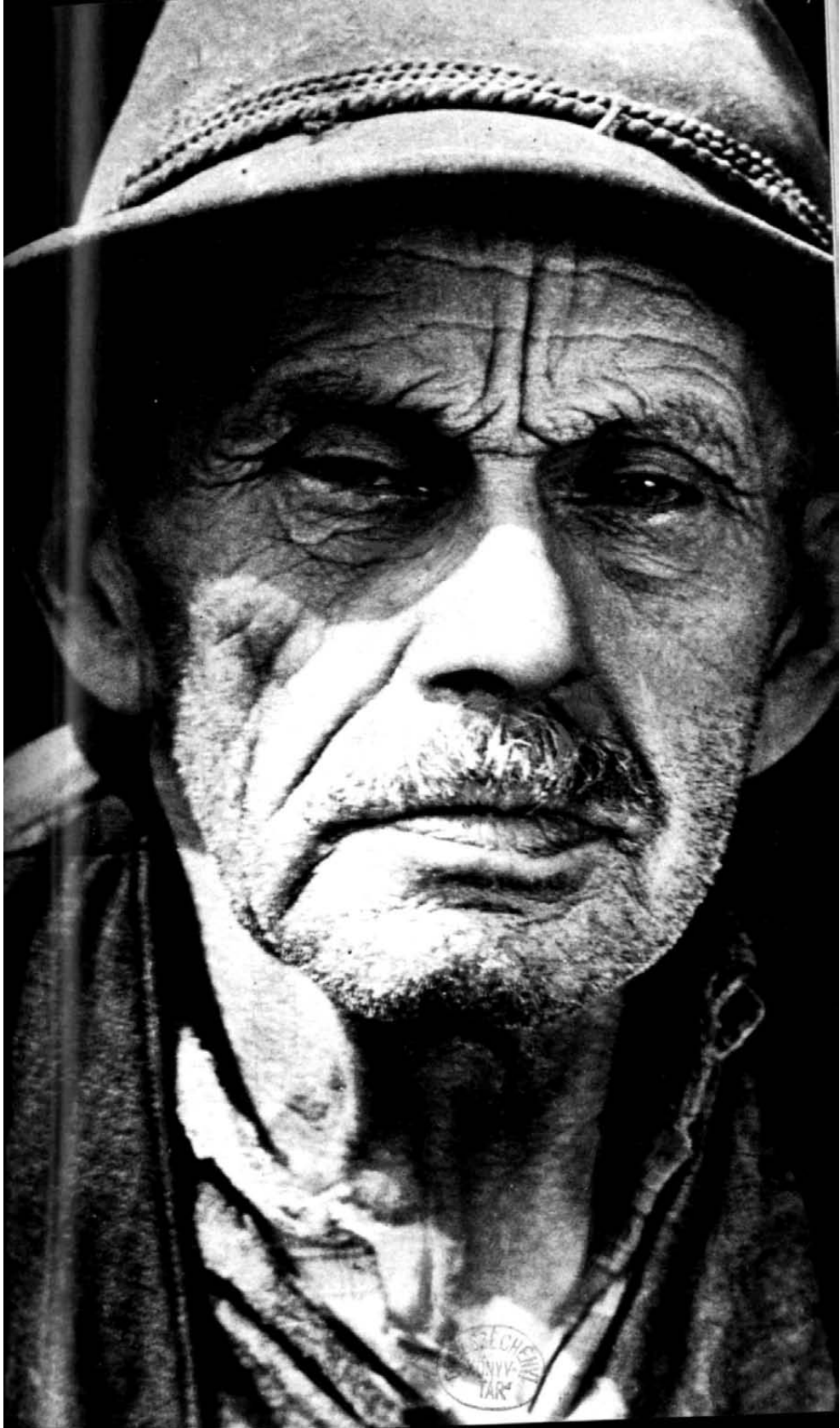

DR. LEZÉCHEM
KÖNYV-
TÁR

ITT NYUGSZIK
ARALÁSTYAI MÓRA TISZ
JUHÁSZA
CSURGÓMIHÁLY
ÉLT 73 ÉVET. REGH. 1981
ES NEJE
FOCASÉSZTER
ÉLT ÉVET. REGH.

került volna ide, ha időben vért kapott volna. Te adhatsz, segíts tehát.” A tanácsházára is vittünk. Itt minden ügyedet elintézik, de vért nem tudnak adni, ha baj ér valakit. Minden agitációs képességünket bevetettük, jöttek a véradó állomásról összesen tizenhét. Nem sikerült elérnünk, hogy legalább mindenkire jusson egy véradó, csak tizenhatan jöttek el.

- Föladtad?

- Lépést kell váltanunk, át kell térnünk a mérgesiek módszerére. Ott brigádok jelentkeznek. Ha mi is megszervezzük így, egy brigádot kitehet az egyháztanács is, a téveszközpont is, a traktorosok is külön szervezhetők, a tanács dolgozói is. Lehetetlen, hogy ne sikerülne.

- Sok olyat csinálsz, amit nem tanítottak a szemináriumban.

- Azt hiszed, most elkezdem magyarázni? Régen rossz lenne.

- Kinek?

- Neked is.

- Nekem miért?

- Mert el akarod hitetni a világgal, hogy nem érted, ami pedig igen egyszerű. Emlékeztetek Bálint Sándor bácsi proféciával fölérő régésrégijelentésére. Ő mondta egyszer, most végre eljön az a rendszer, amelynek a vezetői nem uralják az országot, hanem szolgálják a nemzetet. Ha ő hitt ebben, akkor nekünk kötelességünk tenni érte. Szolgálunk kell a nemzetet mindennel, ami tőlünk telik.

- Szégyellem papnak mondani, hogy maradjunk az őszinte szónál, inkább ne válaszolj, ha nehezedre esik: te és a politika?

- Én szégyellném, ha nem tudnék rá felelni. Itt volt igazgató Zöldfáson a Gálig Laci bácsi. Nagyon ráijesztettek szegényre ötvenhatban, suhanc kölkök be-berendelték Dorozsmára. Nem csináltak vele semmit, csak körbeállták: na, tatám, hogy esett a séta? Elmehet haza, jöjjön holnap. Nagyon panaszkodott, amikor találkoztunk.

- Szakmád a vigasztalás.

- Vigasztalni csak meggyőződéssel lehet. Azt mondtam neki, zavaros a must, de mindig letisztul, mire iható bor lesz belőle.

- Tisztul?

- Emberedik a világ. A biztonság érzése lett erősebb. Nem is gondolunk már rá, mikor nyit ránk egy bőrkabátos. Azelőtt? Ha megkértek, menjek be a rendőrségre, remegett a gyomrom belülről.

- Mi dolgod volt velük?

- Dombegyházon volt ez még, búcsújárókat vezettem. Kaptam a

papirost, hogy megbüntettek ezer forintra. Hatalmas pénz volt ez akkor, ha mindenemet eladtam volna, akkor se tudtam volna kifizetni. Tiltott összejövetel szervezéséért szabták ki rám a büntetést. Beletem egy másik borítékba a határozatot, ráírtam, hogy visszautasítom, és visszaküldtem. Behívtak, első fokú tárgyalást tartottak, és még hivatalosabban szabták ki rám ugyanazt. Mondom nekik, rendben van, leülöm. Néztek egy nagyot, mit kezdenének ők egy pappal a fogdában? Föloszlott az ítélőszék, küldtek ki mindenkit, csak engem tart vissza, aki az ítéletet kimondta. Mégis benn tartanak? Azt súgja, fellebbezzek akár az Atyaúristenig is. Én oda másként szoktam fellebbezni, arra nekünk liturgiánk van, de a miniszterig eljutottam azért, minden közbeeső állomást megjárva. Addig mindenhol megerősítették a büntetést, ott meg kimondták, az a paragrafus nem erre vonatkozik.

– Az egyház és az állam kapcsolata?

– Ne a nagy dolgokat firtassuk, ahhoz mi kicsik vagyunk. Maradjunk olyan egyszerűeknél, hogy benne van a köztudatban, nem lehet az emberekkel packázni. Akárhányszor belegondolok, mindig oda jutok, ezt a szekeret szívem szerint tolom én is. Hallgatom a Kádárbeszédet, és azt gondolom, ha ezt mind át mernétek venni itteniek meg ottaniak, még egyszerűbb lenne a világ.

– Mit vettél ki belőle?

– Amit a Sándor bácsi mondott, a szolgálatot.

MENEKÜLŐK

Az öngyilkosságot és a szekták föltámadását egymás után említeni egyet jelent a józan ész megkísértésével. Pedig van közös vonás bennük: menekül az is, aki magát pusztítja el – itt úgy mondják, erőszakkal megy az Isten nyakára –, és menekül az is, aki vallását változtatja. Az lenne a jó, ha legalább tudnánk, ki mi elől menekül.

Mindkét témát messzire félretehetném, mert egyik sem kimondottan tanyai specialitás. De mindegyik létezik tanyán is, tehát foglalkoznom kell vele. A tanyai ember menekülése föltehetően a tanyával függ össze. Szerintem a tanyai élet bizonytalansági tényezőivel.

Az akasztott ember

Előre vakaródtam, most nehéz dolgom lesz. Ha valaki nekimegy kocsijával a fának, vagy vulkán tör föl a talpa alatt, könnyű azt interjú-ra fogni. A világnagyságot is meg a hiú embert is. Az egyik tud mit mondani, a másik pedig úgy tesz, mintha tudna. Elvetemült gyilkossal is lehet beszélgetni, de én hogyan fogjak hozzá? Menjek be, köszönjek, és mondjam meg, azt akarom megírni, miért tekerte a nyakára a kötelet? Fogná a vasvillát, én meg elfutnék. Pedig beszélnem kell avval az emberrel, akit háromszor vágtak le a kötélről.

Megyek, nincsen otthon. Felesége és lánya biztat, várjak, jön nemsokára. Hordja a szénát, térül-fordul, itt lesz. Nem akarom behúzni semmiféle csöbe, de nem mondom meg előre, mit akarok.

Jön az egylovas kocsí, rajta az én emberem.

– Kell-e a segítség?

– Jó lenne, ha volna!

– Itt van.

– Maga? Kicsoda maga? Nem érek rá, hordanom kell a szénát.

– Azért ajánlkoztam.

– Félben a kazal, jöhet az eső, a lovat is kölcsönkértem, nem érek rá beszélgetni.

– Fölteszünk még egy villát, és mehetünk.

– Villa éppen akad, de ha csak kocsikázni akar – nem baj, akkor is jöhet.

Letakarítottuk hamar a kocsit, fordultunk, és mentünk a rétre. Időről, piacról, mostani népekről jót beszélgettünk. Bele-belegondoltam, ha háromszoros gyilkos ülne mellettem, megaludna bennem a vér. Aki magára támadt, mennyivel más? Jámbor az arca, Káin-bélyeg nem látszik rajta.

Kiérünk, gondoltam, én adogatom a szénát. Azt mondja, nehéz az énnekem, majd ő adja, inkább fönn igazítsam el, ha nem rühellem a munkát. Ilyen embert én még nem láttam. Idegenre bizni a szekerrakást? Meg se kérdezi, csináltam-e már életemben, csak adogatja fölfelé a petrencéket. Olyan szép szarvakat hajtogatok, amilyen tölem telik. Várom, mikor szól, gyere öcsém, cseréljünk helyet. Semmit nem mond, csak küldözgeti föl a szénát. Lehet, hogy átmentem a vizsgán?

– Rakjunk még!

– Nehéz a lónak. Azért, hogy másé, még nehéz neki.

– Jöhet az eső, tegyük föl még kettőt.

– A böcsület az első, nem az eső.

Nyomórúd itt nincsen, kötéllel kötözünk. Fölmászik, kis fészket huppant magának az első részen, és indít. Nem ostorral, csak szóval: na, ballagjunk! Mindig hátrales, megvagyok-e még. Jó-e a helyem? Ha döccenünk, félek-e?

Az is megijedhet, aki nem fél. Kinn vagyunk a műúton, kerülgetnek bennünket az autók. Jön utánunk egy bolgár kamion, akkora, ha eltátaná a száját, szénástól-lovastól lódulnánk bele, mint Jónás a cetbe. Előzne, de szembe is jön egy csuklós. Vészféket nem lehetne jobban meghúzni, mint ahogy a mi szénás szekerünk megáll.

– Hó!

Hajszálon múlt, hogy belénk nem futott a bolgár. Ugrik ki a masiniszta, és handabandázik. Biztosan káromkodik, és azt mondogathatja, ilyen ökörfejjel nem szabad lovat hajtani. Felel is rá a gazda, de csak csöndben:

– A fene essen bele ebbe a sok autóba!

Ostorheggyel biccenti a kamionosnak, menjen Isten hírével, aztán lecsúszik a szénáról, lapátnagy tenyerével akkorát csap a kölcsönló hasa alá, hogy a gerincén is összerándul a bőre. Bögöly szívta a más lova vérét, azért kellett ráhozunk a szívbajt egyszerre két autóra. Így viselkedik egy öngyilkos?

A ló visszacsavart fejével beleszuszog az izzadt ing gallérjába, és csinál olyat is, amit röhögésnek értelmez az ember.

– Ne-te-ne!

Megsimogatja, megigazítja a szerszámot, végigsöpri tenyerével a másik oldalát is, fölgebeszkedik megint, beül a fészkebe, és – ballagjunk!

Hazaérünk, asszony és lánya egyszerre integet. Csak csöndben, mert megfialt az anyakoca. Megint vészfék, megint csúszik a kocsiról, csak gyorsabban, és rohan az ólhoz. Mire elkapom az arcát, salamoni fényesség ömlik el rajta. Megszámolja, megvan-e mind. Húz oda engem is, nézzem meg a világ csudáját: kilenc szép malac. Malaccal van most tele a világ. Rőfög a koca, beszél a gyerekeinek, ő meg hallgatja áhitattal. Ez tudna kezet emelni saját magára? Elszalasztottam az alkalmat, a réten kellett volna kérdezniem. Most gyötörjem meg öröme kellős közepén? Nem áll rá a szám. Menjek haza, és írjam le,

láttam egy embert, beszéltem is vele, de nem mentünk egymással semmire? Igaz, hogy itt a kölcsönlő, igaz, hogy eső is lehet, az is igaz, hogy a széna teljesen elfelejtődik. Könyökölök én is, nézem a malacokat. Megkérem mégis, mondja meg, ha akarja.

– Ennél nagyobb bolondot nem tud kérdezni? Sokan mentek erőszakkal az Isten nyakára, kérdezze azokat. Én csak elindultam, de megfordultam.

– Nem mehetek utánuk.

Lecsusszanunk a kazal tövébe. Fészkelődik, vakaródzik, de nem látszik rajta, hogy bánatná a kérdés. Azt nem tudja, hogyan fogjon hozzá.

– Volt itt egy ember, de az olyan volt, kocsmába talán be se tette a lábát. Eszes is volt, dolgos is volt. Bement a vásárba, eladta a disznókat. Akkora summa pénzt kapott, dagadozott tőle a zsebje. Most az egyszer, életében először, megállt a csárda előtt. Be is ment. Húzták a cimborák, még ígyunk, na, ígyunk még. Kerek egy százassal lett laposabb a farzseb, így beszélnek. Ennyi pénz földhöz nem vágható, bánata ha volt is, nem most volt az, mert jó vásárt csinált, mégis halott volt, mire rátaláltak. Na, most okosabb lett?

– Nem sokkal.

– A másik meg mindig ivott, és hajszájra oda jutott az is. A kötélre. A sógorasszonyomnak se lehetett sok baja a világgal, kívülről nézve nem is látszott rajta semmi, mégis én hoztam le a pallásrul. Még dült belőle a pálinka szaga, de a szíve már nem vert. Odébb, a járáson, egy asszonynek három emberfia halt meg egymás után. Az egyik még eljutott az orvoshoz, de úgy jött vissza, hogy élt ötvenegy évet. Ha a három nem fért össze, akkor leginkább megmaradhatott volna a harmadik, mert őt már senki nem háborgatta. Vagy olyan baj van itt, amire nincs orvosság, vagy nem tudom, hogy milyen.

– Maga?

Most jön belőle igazán nehezen a szó.

– Ha én el tudnám mondani, amire maga kíváncsi, akkor nagyon örülne maga annak?

– Megköszöném.

– Tartsa a köszönetét másra.

– Kevesli az árat?

Végre elneveti magát.

– Mondanám én, de nem tudom. Mert ha én azt tudtam volna, hogy miért teszem, akkor se tudnék magának semmit se mondani.

– Akkor miért nem?

– Mert ha annyira észön löttem vóna, akkor nem is csináltam vóna mög. Ha pedig mög nem csinálom, akkor nincs miről beszélni.

– De megcsinálta!

– Azt tudom csak, hogy harmadjára a szomszéd vágott le, de azt se emlékezetből tudom, csak hallomásból. Amikor a kisdoktornő ott ült az ágyam szélén, és magyarázta a családnak, hogy erről aztán egy szót se beszéljenek velem, akkor hallottam.

– A szomszéd?

– Mindennap találkozunk, de erről még nem esett szó közöttünk. Pedig de meg tudnám köszönni neki, mert ennél jobbat csak a szülőanyám cselekedett velem, amikor a világra hozott.

Gyatra az ember, ez a szerencséje. A háromszoros öngyilkosjelölt se tudja visszaidézni malacfiálás után, és talán sohase, milyen állapot az, amikor elszakad valami pókháló a fejben. Mázsás bánat? Elsötétült világ? Elborult elme vagy a szikra sercenéséig tartó rövidzárlat? Hogy lehetne ezt megmondani? Bele van építve annyi keresztretjtvény az emberbe, meg se tudjuk fejteni mindet.

Izsák

Harmatos lelkünket sokszor elrémiszti a bibliai idők nagylelkűsége. Ha óhajtotta Isten Ábrahám fiát, neki kellett adnia. Nem úgy, hogy itt van, atyám, neveld te tovább, van itt a ház körül éppen elég, azokat se győzöm etetni, hanem fölládozva. Hiába jött közbe az Úr angyala, és mondta, hagyd el, ne bántsd a fiút, jó lesz nekünk a kos is. Ábrahám körül mégse tisztul a levegő. Meg tudta volna tenni?

Az áldozati oltárt ma nem így csinálják. Talán nem is oltár, csak mi látjuk annak. Jehova tanúja a család minden tagja Zákányszék határában. Az apa, akiről Ábrahám jutott az eszembe, ezt mondja:

– Büszke vagyok rá, hogy a fiamat besorozták. Négy éve biztos, de beszélük, hogy talán hat is lehet belőle, mert nem fog fegyvert. A mi

fiunk a másik világban szabadul ki, legalább vigyázzanak rá addig, hogy az élet alkalmai el ne csábíthassák.

– Melyik másik világban?

– Ami ezután jön.

Kegyetlen ez az apa? Örül a börtönnek? Én csak katona voltam, rab még nem, de az is fölért egy örökkévalósággal. Megkérdezem a fiút, azt mondja, nem kegyetlen. Ő se vállal közösséget a mai világgal, se a kapitalizmussal, se a szocializmussal, de még a vad népekkel se. Mi az a hat év, ha jobb jön utána? A beutaló cédula, ami a börtönbe szól, helyjegy a boldog világba menő gyorsvonaton, csak mi nem vesszük észre. Egyre többen tudják, mert téríteni mennek tanyáról tanyára.

Megyek én is. Amíg nem ismertem őket, kockázatos vállalkozásnak tartottam. Tévedtem, mindenhol szívesen fogadtak. Akkor is, ha megtudták, ki vagyok. Azt hitték talán – másoktól hallottam ezt –, nekikrontok majd az újságban, rájuk viszem a hatalmat, elkezdik üldözni őket, és evvel cselekszem a jót. Mert akit üldöznek, az jól jár. Helyjegyet váltanak neki. Semmiféle üldözgetés nem kenyerem, aki ezt hihette, csalódott bennem.

Megtudtam tőlük, hogy Pokol nincsen, az itt van a földön, és benne vagyunk nyakig. Szentek sincsenek, csodák sincsenek, a papok nem számítanak, gyónni nem kell, mert a bűnt nem meggyónni, hanem elhagyni kell, és Szűz Mária is csak egy teremtmény. Különbösen is rászólt Krisztus a kánai menyegzőn. Noé bárkája még nyitva van, de csak idén augusztusig (1969), és pótjelentkezés nincsen.

A bárkát némelyek jelképesen értelmezik, és az új hiten élők közösségét értik rajta, de van, aki avval riogatja a szomszédját, hogy kapaszkodnál te majd a bárka farába, amikor a világ vége közeledik, de mi lerúgunk onnan. Valódi bárka lesz tehát, belül a jókkal.

A bibliából hajszálpontosan kiszámították, hogy ennek a világnak 1975-ben vége lesz. A megjósolt jelek igen-igen ide vágnak hozzánk, mert magunkat szeretők lettünk, kérkedők, szüleink iránt engedetlenek, pénzsóvárok, árulók, vakmerők vagyunk, és inkább a gyönyöröknek, mint Istennek a kedvelői lettünk.

– Hogyan lesz a kiválasztás?

– Ha az oktan ember tudott csinálni olyan vegyszert, ami az igaz növényt kiválasztja a gatzól, akkor a tökéletes Mindenható is elboldogul velünk.

– Ha ennyire közel a világvége, miért építkeznek annyian?

– Mert jön az a nap. Az új hit tanúi, akik egyedül megmaradnak, sokáig nem építhetnek, mert nem lesz idejük rá. Azt a rengeteg rossz embert el kell temetnie valakinek. És a föltámadóknak is kell a lakás, akik nem is haltak meg, csak alusznak, mert Jehova tanítványaiként éltek. A csupasz földre támadnának föl?

Van, aki azért veszi biztosra az egészséget, mert Amerikából jött az új hit, azoknak pedig még az ürutazás is sikerült, de a többiek szerint gyöngé észjárású az ilyen, mert a bibliában nyoma sincsen.

– Miért nézzünk mi tévét? Háborús film? Ne ölj! Szerelmes film? Ne paráználkodjál! A mozi ugyanaz. A rádió nagyon jó, mert időjárást mond. Könyv van, a biblia. Amikor voltak az árleszállítások, kértünk egyet postán, de nem küldtek. Regény nincs, nem is kell. Másféle tanulságos könyvek kellene. Ilyen a KRESZ, a gépek leírása, mert ezek rosszra nem tanítanak.

Kivülállóktól úgy hallom, hetvenen lehetnek. Mások szerint legalább kétszázan. Akad, aki a fele falut oda sorolja.

Bemegyek egy tanyába, gazdája nem hívő.

– Kicsoda maga? Mit akar?

Nem tudom, mi szállt belém, cselet vetek neki:

– Térítő vagyok, az igét hoztam.

– Akkor mars ki! Vagy eleresztem a kutyát.

Nagy alakítás lehetett, mert sok időbe telt, amíg legalább a talicska szarvára leülhettünk. Délig beszélgettünk, de közben is pislogott, hátha térítő vagyok mégis. Azt mondja, amikor a szomszéd nősült, az asszony már billenőre állt, így az ember is oda húz. Pedig fiatal és traktoros. Igaz, azok is fiatalok, akik térítenek. Tud olyanról is, de csak egyről, aki beiratkozott, aztán ki is törülközött.

Elmentem hozzájuk is, megkérdezni, mi a térítés titka.

– Mindenki félti az életét. Az emberiség eddig csak becsapta a világot, most is fegyvercsörgédes zaja hallatszik. Ha mindenki olyan lenne, mint mi, akkor egy fegyver se sülné el. Büszke vagyok rá, hogy a fiamat besorozták. Ő már a másik világban szabadul ki.

– És ha mi is találkozánk hetvenöt után?

– Mi örülnénk neki legjobban, mert akkor maga is Jehova tanúja. Nem értem őket. Sajnálom őket. Áldozatok.

Megjelent róluk ez a kis riportféle az újságban, választ is kaptam rá.

Kedves Horváth elvtárs!

*Ha ezen soraim önnek szabad vagy elfoglalt idejét nem tennék izgató-
á, vagy ha igen, kérem, legyen megbocsájtó irántam. De szeretném
oraimmal visszaemlékeztetni arra a boldog délutánra, amelyet el tet-
zett tölteni abból a célból, hogy riportot gyűjtsön Jehova tanúinak az
állásfoglalásáról. Számomra igen kedves volt a jelenlétük. Hallva a
humoros beszédet és a paraszti élethez való alkalmazkodást, amelyek
biztatók voltak a szavaink kifejezésére abból a célból, hogy céljainknak
megfelelők vagyunk, teljes legyen. Ez csak 1 százalékban teljesült ré-
szünkre. Ezt igazolja a sajtó hasábjára feltüntetett cikke is. Nem kriti-
zálni akarom riportját vagy hibapontot kiemelni, csak annyit, hogy nem
úgy tetszett lefordítani beszélgetésünket, mint ahogy történt is. Éppen
ezért szeretném visszaemlékeztetni egypár gondolattal vagy kérdéssel.*

*Kérdéseim között szerepelne elsőnek az, hogy jól meg tetszett érteni a
beszélgetésünket, hogy min alapult? Ismétlem, hogy nem kritizálni kívá-
nom a gyűjteményét. Úgy gondolom, hogy Jehova tanúi állásfoglalásáról
beszéltünk. Az pedig nem más, mint a Jézus által megszövegezett tiszta
ima, ami a világegyetem teremtőjéhez fordulva, teljes hittel kérve, hogy
valósítsa meg az ő országát itt a földön. Az évben nem lesz háború, nem
lesz irigység nemzet és faj között, és nem lesznek betörések, nem lesz halál
sem stb.*

*Úgy gondolom, erről beszélgettünk. Így tetszik emlékezni? Ez figyel-
met keltene sok olvasója elméjében, de így a riportjában nagy érdekesség
nem rejlik, mert sokan azt sem tudják, ki volt Ábrahám, miért volt
kegyetlen, ha egyáltalán az volt. Pl. Azok, akik nem értékelik a bibliát,
nem is világos előttük a téma.*

*Hogy ezen keresztül kegyetlen apa érzést állapított meg bennem, az
külön egy megjegyzés, de én nem hiszem. Miből tetszett megállapítani?
Én úgy érzem, hogy Jehova Isten tanúja vagyok, és önöknek is az ő
szándékáról beszéltem, hogy mit fog tenni a közeljövőben. Tudniillik,
hogy Jehova tanúja vagyok, teljesen kizár minden kegyetlenséget. Ez a
szó, hogy Jehova tanúja, tudniillik Jehova tanúi felebarátszeretők, és
nem a talicska szarván beszélgetnek kedves vendégjünkkel, és nem kerget-
nek senkit kutya megszaggatással, és senkinek se mondják, hogy mars ki
a hajlékból. Remélem, tetszett tapasztalni. Mit tetszik véleményezni,
felebaráti szeretet az ilyen? Vagy kegyetlenség? Az ilyen állapotokat
sorolja azok közé, akiket kiemelt a cikkében. Hogy milyen az átlag*

emberiség, tapasztalta? Csak ezt nagy betűkkel kellett volna a cikkében kiemelni.

Ne hagyja ígéretét soká, gyűjtsön riportot arról, hogy az ember hogyan mentheti meg életét örökre, és hogyan szabadulhat meg az emberiség a borzalmas katasztrófától, ami röviden bekövetkezik. Amitől az egész emberiség fél és retteg. Vagy mit hoz az Isten országa? Ki lesz abban az uralkodó? Vajon az emberek? Nem. Vagy mit jelent az egész emberiség számára, ha elismerik, hogy Jehova Isten királysága rövidesen megvalósul itt a földön is? Ha mindezekről szeretne meggyőződni, és szeretné életét békében és boldogan, fiatalon örökké élni, akkor szívesen állok rendelkezésére bibliai ismerettemmel, hogy ön is boldog legyen.

Üdvözlettel.

Ha felkeres még, kérem, hogy több időt tessenek fordítani az itt tartózkodásra. Téma, az lesz bőven.

Hallgattam a hívó szóra, elmentem még egyszer. Munkából jött be az ember feleségestől, de most is kedvesen fogadott. Beszélgetés közben, engedélyükkel bekapcsoltam a magnetofont.

„Ezek mind eljövendő dolgok, amik az ember életében meg fognak történni. Nézzük a tanújelét, mik történnek? Nyilván, mert foglalkoznak vele az állam férfiai. Igaz? No de nem is ez a kérdés, magukat, ugye, a vég érdekli. Minket, Jehova tanúit pedig az érdekli, hogy embertársainknak elmondjuk, hogy ezt a véget, ezt a pusztulást elkerülhessük. Azzal a föltétellel, hogy engedelmeskedjünk Isten felhívó parancsának, mikor feltárjuk az emberek előtt, hogy Istennek gondja van az emberekre, és felszólításban részesíti az emberiséget most, az utolsó századunkban is. Ha megtérnek, az ember örök időn keresztül fog élni.

Miben különbözik Jehova Isten a katolikusok istenétől? Sokkal különbözik, nagyon sokkal. Mert a katolikusoknak faragott isteneik vannak, bálványaik, azokat imádják, azoktól várják az áldást. Mi nem ismerjük az Istent, mert ő szellem, nem hús-vér ember, s láthatatlan az emberi szem számára. Istennek nincs teste, Isten lélek. Ha lélekről beszélünk, akkor a testről is beszélünk, mert csak az embernek van lelke. Mikor Isten az embert megteremtette, azt mondta, az ember nem élt még, hanem lehelte az orrába az élet leheletét. Tehát testre volt szükség, hogy életet kapjon.

Tehát ha lélekről beszélünk, akkor testről is beszélünk, s ha a testről beszélünk, akkor annyi, mintha az emberekről beszélnénk. A katolikus vallásban a szellemet valami rossznak tüntetik fel. Foglalkozik is vele a biblia, hogy vannak jó szellemek, de vannak rossz szellemek is. Így vannak rossz lelkű emberek, és vannak jó lelkű emberek. De hogy mi ezt megmondjuk magának s a biblia ezt igazolja, hogy ezek valójában nem isteni eredetűek, s ezt be is igazolom. A katolikusok melyik istent imádják? Mi, Jehova tanúi pedig azt az istent nem imádjuk. Amit az Isten adott az embernek, azt a törvényt ő nem változtatja meg, s nem is változtatta meg, és az Isten ezeket az ígéket mondván: én vagyok az úr, a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptom földjéről, a szolgálat hazájából. Ne legyen néked isteneid énelöttem. Ne csinálj magadnak faragott képet, semmi hasonlót, amelyek az égben, a vizekben, vagy amelyek a föld alatt vannak. És ne is tiszteld azokat, mert én, az Úr, a te Istened vagyok, de megbüntetem az atyák vétkeit fiaikban harmad- és negyediziglen is. De irgalmasságot cselekszem mindazokkal, akik engem szeretnek. Ez volt az első parancs. Tehát Jehova Isten, amikor elkezdett teremteni, az angyalokat teremtette meg legelőször. A legelső angyal Jézus Krisztus volt. Az angyalokat teremtette meg először, és csak utána az embereket. Az Isten kiadta az angyaloknak parancsba, hogy az emberekre, akiket a földre teremtett, azok fölött gondot viseljenek. Az Isten kiválasztott egy angyalt, s ez az angyal azt szerette volna, ha nem az Isten uralkodik, hanem ő. Ezért, amikor az Isten az első emberpárt megteremtette, ez az angyal elhatározta, hogy nem az Isten parancsait továbbítja az emberpárnak – a tiltott fa gyümölcséből nem szabad enniük, de bármilyen más fáról igen –, tehát hazudik, s azt mondja nekik, hogy csak nyugodtan egyetek a tiltott fáról, s olyanok lesztek, mint az Isten. Ezzel majd az ő szava teljeseedik be, s neki hódolnak majd igazán.

Nem így teljeseedett be, mert az Isten azt mondta, hogy ha esztek róla, meghaltok, s mivel csakugyan ettek róla, meg is haltak. Ebből az angyalból lett tehát az ördög, mert az Isten nem akarta az embereket félrevezetni, ő gondoskodni akart rólunk. Az az ördög 1914-ig bejáratos volt a Mennybe, s nem volt korlátozva a hatalma. 1914-ben – mert ettől az időtől számítjuk – történt, hogy Jézus feltámadott harmadnapra, és felszállt a Mennyekbe. Az Isten jobbjára mellett foglalt helyet, amíg az Isten őt királlyá nem választotta 1914-ben. Ekkor az ördög le lett dobva a föld alá a Mennyekből, ami azt jelentette, hogy tovább

nem járhatott be a Mennyekbe ez a gonosz szellem. Jézus Krisztus a helyére állt a Mennyekben mint király. Az ördögnek ezentúl csak a földön volt hatalma.

1914-ben ez az ördög azért robbantotta ki az első világháborút, azzal a gondolattal, hogy az összes emberiséget kiirtja. Az az ördög hozta létre Babilonban az összes hamis vallásokat, s nem csodálkozunk rajta, hogy már több mint kétezer vallás van, ami mind Istent imádja, de nem a jó Istent, hanem a gonosz ördögöt, aki istennek adta ki magát, s aki a legtöbb bajt hozza az emberiségre, nem pedig Jehova Istent imádják, aki minden rossztól meg akar bennünket szabadítani, s le akarja hozni az országát a Mennyekből. Tehát azért kérjük Istent, hogy hozza le az ő országát, hogy törölje el a földről ezt a gonoszságot, és minden úgy legyen ezután majd, mint fenn a Mennyekben.

Ennyi bűncselekmény, erkölcstelenség, gyilkosság, rablás, részeskedés, ami napjainkban van, soha nem volt még a földön. Mivel Isten olyan csodálatos áldást adott ránk, azért kívánja, hogy teljesítsük az ő akaratát s parancsait. Szeressük Istent, felebarátainkat, ne öljünk, ne paráználkodjunk. Amikor az első emberpár vétkezett a földön, akkor maga a teremtő Isten azt mondta, hogy meg kell halniok, és meg is haltak. És látja, ez napjainkig meg is valósult, mert az emberek meghalnak. De mivel Isten az embert csak nagyon szerette, fiát, Jézust elküldte ide. Mint egy olyan megváltó eszközt, aki az emberiség közül, akik feltárt szemekkel tekintenek arra az önfeláldozó készsége, amit Jézus tett az emberiségért, azok életet nyerhessenek abban az országban, amelyet kérnek az emberek 1900 óta, hogy jöjjön el az Isten országa.

Nem ebben az országban fogunk örökké élni, hanem Isten országában, ami itt a földön fog megvalósulni, 1975 után. Mivel Isten fia, Jézus Krisztus megváltott bennünket attól az ítélettől, vagy majd csak megvált bennünket 1975 után, hogy nem kell meghalni. Ez az új világ királya, aki békét fog teremteni azoknak az embereknek a számára, akik most felfigyelnek a biblia eljövendülésére.

Felmerülhet a kérdés elménkben, hogyan fog békét teremteni? Ez egy kicsit inycsiklandozó egyes nemzetek számára, de mindegy, a biblia ezt határozza meg, és látjuk is, hiszen az államférfiak azon töprengenek, és azt kívánják megvalósítani, amit ez az új világ királya, maga Jézus Krisztus meg fog tenni, akár jölesik a nemzetnek, akár nem. A következőképpen olvasom, hogyan fog ez majd békét teremte-

l, illetve békességet hozni az emberek között. Sok népet meg-
életet tesz, megfedd erős nemzeteket nagy messze földig, a fegyve-
kből kapákat kovácsol, a dárdákból sarlókat, nép népre fegyvert nem
mel, és hadakozást nem tanulnak. Az lenne a leghelyesebb, ha a
aszákat és kapákat is eltüntetné, mert volt olyan háború, ahol az volt
fegyver.

Az Isten, amikor az embert megteremtette, azon nyomban megte-
emtette az ujjainkat. Adott értelmet külön kis végtagjainknak, amik-
tel picike kis tárgyat megfogunk, az elménkkel kieszeljük, és arrébb
esszük. Jehova Isten az embernek ezt mind azért adta, mert tudta,
hogy az ember munka nélkül nem lehet, mivel földből vétetett és a
földhöz van kötve az ember. Az ember munkájának örvend. Hogy az
ember pedig dolgozhasson, táplálékra van szüksége, a táplálékért
viszont dolgozni kell. Ahhoz, hogy dolgozhasson, szükség van egy
olyan munkás szerszámra, ami az embernek könnyebbé teszi a munka
elvégzését, gyilkos szerszámoknak csinálják. Tehát az Isten fia, a
mindenható Jézus Krisztus ezektől az állapotoktól akarja megszabadí-
tani az emberiséget.

Aki nem lesz hajlandó engedelmeskedni, megfeddi. Nemcsak egy-
egy nemzetet vagy uralkodót, vagy csak a világnak egy részét, hanem
a földkerekségen létező összes népet. Nem kivételez senkivel, hanem
a nemzeteket egybeveszi.

Sajnos, vannak embertársaink, akik manapság sikraszállnak azért,
hogy az emberek a majomtól származnak. Nézzük csak meg, hogy
mindenben az isteni megvalósulás komolyságát látjuk. A majomnak
is majomfiai vannak, s hiába vannak olyan írástudó tudós embereink,
akik átformálják az írást, a gondolatokat bármilyenre, de nem tudják
megtanítani a majmot kaszát kalapálni, kaszát fenni, mert összedara-
bolja a mancsait. De nem tudják megtanítani a fiat írni-olvasni, és
kiállni egy néptömeg elé, és egy határozott beszédet elmondani a mi
pártunk ügyeiről, de egy embernek a leszármazottával ezt meg tudják
csinálni. Sajnos, a katolikus vallású emberek között léteznek azok,
akik azt állítják, hogy a majmoktól származunk. Ha tovább nézzük az
isteni elrendelésnek a komoly megvalósulását, nézzük meg, a lónak
nincsen számárfia, a disznónak nincsen farkasfia. A szelid állatnak
csak szelid fia lehet, a vadnak csak vad. Nézzék, ha leborítok én erre
a köre egy szakajtót, én gondolkozhatok tizenöt évig is mellette, hogy
jöjjön létre egy magnó alatta, biztos nem fog létrejönni. Igaz? De ha

én rendelkezek olyan anyagi javakkal, hogy én beállítom az embereket, hogy nekem fúrjatok le ebbe a földbe, és hozzatok létre nekem innen vasat meg hozzá való eszközöket, majd a gyáron keresztül kifinomítom, akkor hol találom meg a tudományt? Ott találom-e meg a tudományt, aki létrehozta nekem az anyagot, hogy én azt megvalósítsam? Elhiszem, hogy van tudomány, hogy ha a mai tudósaink a semmiből valamit létrehozhatnak. De a valamiből létrehozni valamit, ez nem tudomány. Ez csak az emberi fejlődésnek a további előbbrevitelét jelenti.

Mondok egy példát. Ha maga katolikus pap, és minden hónapban ötszáz forintot kap, adnak magának ingyen lakást, ruhát, televíziót, rádiót, mindent, a napi étkezésről gondoskodnak a hívek, mondjuk, a hét egyik napján, vasárnap maga kiáll a szószékre, és beszél ott egy óra hosszát, s majd a jó szándékú emberek közül az egyik egy forintot, a másik tizet, a harmadik ötven forintot dob. Elmúlik a beszéd, az emberek szétszélednek, maga összeszedi a pénzt, megolvassa, és szépen zsebre teszi. Ebből az összegből különböző egyéni javait fedez s azokét, akik a hivatásával együtt haladnak. Meg tudna így élni? Hát így sokan megélnék. Ezt látjuk mi itt a kis Magyarországon. Ha a bibliát veszem alapul, azt mondta Jézus, hogy az ember csak akkor méltó a maga bérére, ha megdolgozik érte. A mi törvényünk, társadalmunk, úgy látszik, ettől eltér.

Jézus azt mondta ezelőtt ezerkilencszáz évvel, hogy majd nemzet nemzet ellen támad, ország ország ellen, sőt mi több, azt mondta, hogy az utolsó napnak végét, tehát a dolgok befejezését, az utolsó napokat helyesebben mondva az emberek magaviselkedése is jellemzi. Gondoljunk csak vissza, nem mondok sokat, tizenöt évre visszamenőleg is, az emberek voltak ilyenek, mint most? Az előbb megállapodtunk abban, hogy önök is elismerik azt, hogy a mi államférfiaink, a karhatalmisták mindig egy olyan újabb eseményekkel foglalkoznak naponta, amely...

(Szalagcsere)

... bujálkodók, tisztátalanok, bálványimádók, varázslók, ellenségeskedők, versengők, gyűlölködők, haragosok, patvarkodások, visszavonások, pártütések, irigység, gyilkosság, részegség, tobzódás, ezekhez hasonló, melyekről előre mondtam néktek, hogy amíg ilyeneket cselekedtek, Isten országának lakói nem lesztek. Ahogy tetszik látni, minden úgy teljesedik be, ahogyan azt Jézus megmondta. Az utolsó időknek a jelei, hogy amikor az emberek magukat szeretők, pénzsóvár-

ők, kérkedők, hálátlanok, tisztátlanok, mértéktelenek, kegyetlenek, mulók, vakmerők, felfuvalkodnak – most ezt lehet tapasztalni egy ven keresztül. Van-e valami bizonyítéka arról, hogy az emberek izenöt évvel ezelőtt ilyenek voltak? Voltak-e huligánok tizenöt évvel ezelőtt?

1914 óta, a bibliai jövendölések szerint az utolsó időkben élünk. 1914 óta olvasott valahol arról, hogy béke van a földön? Igazolni tudom a bibliából, hogy mikor volt utoljára béke. Mert amit mondok, azt igazolni is tudom, s meg vagyok róla győződve, hogy az a biztos. Béke az Édenben volt, de mivel ott elkövették a bűnesetet, mindjárt nem lett béke, és ezért volt szükség Jehova Istenre és az ő egyszülött fiára, Jézus Krisztusra, hogy őt elküldje, és bennünket attól az áldatlan állapottól, amit az engedetlenség szült, visszaváltson. Ez pedig rövid időn belül meg fog valósulni, mert az édeni állapot rövid időn belül meglesz. És oda nem juthatnak be mindenféle emberek, csak aki Jehova Istent elismeri mint egyeduralkodót, aki fölött senki nem uralkodik, s ezeket a kormányzatokat, akik jelenleg vannak, rövid időn belül el fogja törölni, és csak azok számára lesz béke, akik követik az igazságot. Mert mit mondhatunk mi a miénknek, amit nem Jehova Istentől kapunk? Mi az, amit mink állítottunk elő? Mert ha azt állítjuk, hogy mink, hát mi az egészségünket is tőle kaptuk.

Talán mondhatnánk egy olyan pontot, ami bizonyítékul szolgálhat, kiindulópontul. Tehát miért mondja mindenki azt, hogy időszámításunkat Krisztus születése óta számítjuk? Miért nem egy másik valamilyen nagyon híres ember születésétől számítjuk az időt?

Jézus, amikor a tanítványokkal az Olajfák hegyén volt, azt kérdezték tőle a tanítványai: mondd meg, micsoda jele lesz a te eljövetelednek és a világ végének? Nem véletlen szó az, ha ma a Jehova tanúi beszélnek egy végről. Ha 1930 évvel ezelőtt Jézusnak a hűségese tizenkét apostolát érdekelték, hogy mi lesz a végnek a jele és a befejezése, akkor, kérem, bennünket a 20. században ne érdekelne, hogy mi lesz a vég? Ezt én egy maradi embernek nézem. Jézus azt mondta, meg fogjátok látni, de vigyázzatok, hogy valaki el ne hitessen titeket. Mert sokan jönnek az én nevemben, akik azt mondják, én vagyok a Krisztus.

Honnan tudják, hogy a Jehova tanúi nem azok közé tartoznak, akik azt mondják, hogy sokan jönnek? Először is: nincs béke a földön, ezt akarom igazolni, s nem is volt 1914 óta. Miért? Azt mondta Jézus:

hallanotok kell majd háborúról, háborúknak híreiről, meglátjátok, és meg ne rémüljeteK. Mindezeknek meg kell lenniök, nemzet támad nemzet ellen, ország ország ellen, ezt követik éhségek, döghalálok, földindulások mindenfelé. Figyelmeztetés, ezt mondta Jézus, s ez még csak a sok nyomorúság kezdete. Tudnak-e a nagy tudósok valamit tenni a földrengések vagy más elemi csapások ellen? Ha mi, Jehova tanúi tiszteletben tartjuk a törvényt, nem vagyunk törvénytírók, engedelmeskedünk a fölsőbb hatalmasságoknak, a fiam büntetését tölti, mert nem vonult be katonának. Három és fél évet kapott. Ha meglátogatjuk, csak közömbös dolgokról beszélünk. Nem akarok neki ott szigorított büntetést, segíteni meg úgysem tudnék rajta. Jézus azt mondta, hogy helytartóság és bíróság elé állítanak benneteket énérettem és az igazságért. Hát nem valósul meg Jehova tanúin? Nevetséges, de sajnos, meg van valósítva. A mi mostani pártunk és kormányunk rendelete szerint. Mi engedelmeskedünk neki, mert mi, Jehova tanúi nem tiporjuk a törvényt. Elítélnék bennünket? Hát ítéljenek el!

De hát miért akarja Magyarország annyira a békét, ha engem lecsuknak azért, mert a felebarátom ellen nem fogok gyilkos fegyvert? A mi pártunk, a kormányunk az ENSZ-főtitkár határozata ellen dolgozik abból a célból, hogy a békeszerető embereket, amiért gyilkos fegyvereket nem fognak embertársaikra, becsukják. Hát ez az igazság, mert az igazságszerető emberek a börtönben vannak. A rablók, a gyilkosok, a betörők szabadon vannak. De ez már nem sokáig tart. Én is nemsokára börtönben fogok kikötni. Nem is érezném jól magam, ha nem tudnám, hogy majd becsuknak. Hiszen csak azoknak lesz megváltás, akik börtönben vannak.

(Közbeszólók: nem lop, nem csal, nem gyilkol, miért kerülne börtönbe?!)

Mert ez így igazságos. Istenfélő ember van a világ minden táján. A vég bekövetkeztekor nem fog mindenki elpusztulni, csak a rossz emberek. A jók megmaradnak. A biblia igazolja, hogy amely nép és ország, tehát nem tesz kivételt, nekem nem szolgál, mondja Jehova, elpusztul és elvesz mindenestől. Ez egy olyan nyílt és határozott kijelentés, hogy ehhez semmi kétség sem fűződhet. Tehát ez nem vonatkozik csak a magyar népre, vagy éppen a szovjet népre, nem. Ez mindenkire vonatkozik. Amely nép és ország Istennek nem szolgál.

az mindenestől elvész, elpusztul. Az apostol meg is mondja számunkra, hogy a biblia hogyan lett megírva és ki által. Tudván azt, hogy az Írásban egyetlen szó se támad a próféta magyarázatából, mert sohasem emberek akaratából származik a prófétai szó, hanem a Szentlélektől szóltak, Istennek szent emberei. Ezzel igazoltam a biblia hitelességét és írásmódját.

A jövődülésnek megfelelően látom a beteljesülését. Ha egyszer már ezer évvel ezelőtt megállapították azt, hogy a Föld forog a Nap körül, nem pedig a Nap a Föld körül, akkor én ezt nem változtatom meg, mert akkor a világ tudósait állítanám falhoz. Bibliai tudásom alapján leszögezem, hogy húsz év múlva nem lesz törött lábú ember, nem lesznek tele az elmeegógyintézetek s a kórházak különféle gyógyíthatatlan betegekkel, mert az Isten eltöröl minden könnyet a mi szemeinkről. A halál nem lesz többé, sem a gyász, sem a kiáltás, még fájdalmak se lesznek, mert ez a gonoszság elmúlik.

(De mikor múlik el?)

Mint megmondotta Máté evangéliuma 24. és 33. versében, hogy bizony mondom néktek, hogy ez a nemzetség nem múlik el, míg mindezek meg nem lesznek. Most nézzük csak meg, mi a nemzetségnek az életideje. Majd a 90. zsoltárnál fogom fölolvasni.

(Hányszor van egy héten a kezükben a biblia?)

Inkább azt kérdezze, hogy egy nap hányszor van a kezükben. Még azt sem tudnánk pontosan megmondani. Folytatom tehát. A mi esztendeinknek napjai hetven esztendő vagy legfeljebb nyolcvan esztendő, de nagyobb részük nyomorúság, fáradtság, amely gyorsan tovatűnik, mintha repülne. Vannak áldásban részesülő emberek, akik száz évig is élnek, de mi csak nézzük az átlagot, mert bennünket az átlag érdekel. Mióta van ez így, és meddig fog így lenni? Jézus azt mondta, hogy 1914 óta, akik látták az utolsó nap kezdetét, az a nap nem múlik el.

(Honnan veszi, hogy 1914 az utolsó nap kezdete?)

Hadd nyissam ki a bibliámat. Feljegyzésekből mióta ismernek olyan háborúkat, amelyek az emberi életben igen-igen ismeretesek?

(Hát elég régóta. Minden nemzedéknek megvan a háborúja.)

1914. év volt az, amit a biblia igazol a következőképpen: annak okáért örüljétek, és egek, kik azokban lakoztok, de jaj a föld és a tenger lakosságának, mert leszáll az ördög tihozzátok nagy haraggal, mint aki tudja, hogy kevés ideje van. Ennek az ördögnek a nagy haragja kirobbant az 1914-es háborúval, amikor több mint harminc nemzet állt hadban egymással. A tizennégyes háború nekünk azért emlékezetes, mert sok magyar ember is részt vett a háborúban. A biblia szerint: lesznek még háborúk és hallotok majd háborúk híreiről is. Az 1914-es háború az emberi történelemben a legkiemelkedőbb számot nyilvánítja ki történelmi viszonylatban, mert sem azelőtt, sem azóta nem volt olyan háború, amely több életet kért volna számon, mint az az egy háború maga. Nem beszélve a járványos betegségekről, a spanyolnátháról, s az addig elkövetkező háborúknak az áldozatairól. Tehát a biblia jövendöléseit látjuk beteljesedni.

A legtöbb baj a földön 1914 óta van. Vajon 1914 előtt volt-e annyi jaj a földön, mint amennyi 1914-ben elhangzott? Volt-e olyan katasztrófa az emberi életben, ami 1914-ben létrejött? Ezt a dátumot és ezt az alapot vegyük biznyságul, hogy ilyen katasztrófa az emberi életben a kezdettől kezdve 14-ig, vagy attól errefelé, egy ilyen világra szóló, tehát az első világháború, így nevezi meg a mi történelmünk, az első világháború magába foglalta a világmindenséget. Ez a háború szinte a villágra kihatott. 1914 előtt volt kilencszázegy háború, de ennek a kilencszázegy háborúnak nem volt annyi áldozata, mint az 1914-esnek.”

Most legalább nem mondhatják rám, hogy félreértettem vagy szándékosan félremagyaráztam valamit. Alig-alig jutottam szóhoz, szavuk áradatként ömlött. A biblia mindig tudta, hol kell kinyilnia, hogy az idézeteket hamar megtalálják. Szóról szóra leírtam, amit mondtak.

Most is csak kíváncsi voltam, és nem bíró, ne várja senki tehát tőlem, hogy elemezzem ezt a mezei filozófiát. Szerettem volna megtudni a vég kiszámításának pontos módozatát, de máig nem értem. Meglepett, hogy a második világháborúról még a példa erejéig se esett szó, pedig az atombomba nyomós indok lehetne. Csak a tizennégyes háborút emlegették, ennél pusztítóbb „sem azelőtt, sem azóta” nem volt. Hol lehet az a betű, ami ennek a nemzedéknek saját tapasztalatait

el tudja homályosítani? Jó lenne kikutatni, de most nincs rá idő. A vallás indulásának az éveire kell gondolnunk, Charles Taze Russell, amerikai lelkész (1852–1916) tanítására, amely szerint 1874-ben kezdődik meg és 1914-ben valósul meg Isten ezer esztendeig tartó királysága (Gecse Gusztáv: *Vallástörténet*, 1980. Budapest, 210. l.), olyan módosítással, hogy itt 1914 lett a kezdet. Amikor e tan elindulhatott a tanyákra, még nem volt második világháború, és ök menet közben nem változtattak rajta. Persze, ez nem komoly magyarázat.

Megigérttem ugyan, hogy visszamegyek 1975 után, ha élünk, de nem tartottam be. Ha találkoztam közülük valakivel, nem is említettem a kútba esett jövendölést. Ami legjobban foglalkoztat, arra úgyse kaptam volna feleletet. Ez a szöveg egy térítő házaspár szájából hangzott el, erre a szövegre tehát sokan áttérnek a régi hitről az újra. Bennem lenne a hiba, hogy nem indít meg és nem is tapad hozzám, vagy nem is a szöveg a lényeg? A meneküléshez ez is elég?

De mi elől akar menekülni a tanyái, ha egyébként tanyán akar maradni? Nyilván nagyon leegyszerűsítjük a tételt, ha csak ezt keressük benne. Egyetemesebb áramlatok törvénye szerint terjednek az új hitek, maga a tanya nyilván nem ad rá feleletet, de kell lennie valaminek a levegőben, hogy egyes területeken ennyire terjedni tud éppen ez a szekta. Ütöm a magam lovát, hajtogatom a saját magyarázatomat akkor is, ha tudom, ez csak egy szála lehet a vastag sodronynak: elszívtuk tanyáról a szellemi izgalmak utolsó lehetőségét is, ne csodálkozzunk, hogy mások okoznak szellemi (?) izgalmakat. A másik rögzeszmém: mindig bonyolult volt a tanya, de most mesterségesen még bonyolultabbá tettük. Hideg vízből meleg vízbe lógatják az embert – mondta valaki. Addig csinálták lankadatlan igyekezettel, beleértve az indíttatás tisztességes szándékait is, amíg a teljes bizonytalanság érzése úrrá nem lett sokak lelkén. Nem csodálkozhatom rajta, ha a hiányjel árnyékában másféle füvek nőnek.

Nem az eredmény, hanem a kiindulás rokonsága miatt fűztem egy tűbe a két cérnát. Áldozatnak nevezem a szekta tagjait, és áldozatnak tekintem az öngyilkosokat is. Mázsás súlya van ennek a gondolatnak, lehet, hogy meg is lehet cáfolni. Azt is mondhatnánk, kényelmetlen ez a téma, ne foglalkozzunk vele. Örököltük a bajt, nem mi tenyésztetjük, majd kinövi az országot.

Eddig nem nőtte ki, tehát nem tehetjük félre.

Kereshetnénk az okokat csupán a családi környezetben is. Pokollá vált házasságok, reménytelen szerelmek sorakozhatnának az érvek között százával, ezrével is. Vannak családok, amelyekben generációk öröklik a bizonytalanság érzését, az alkalmazkodni nem tudó rugalmatlanságot. Az egyéni adottságoknak is szava lehet.

Ha elővennék száz szem diót, és fölirogatnám, mekkora erővel roppantottam össze mindegyiket, szerkeszthetnék egy gépet, amelyik minden diót megropogtat. Ha fölírnám száz megroppantott ember nyomorúságát, eljuthatnék a legnagyobb tragédiák nyomatékához, de észre kellene vennem, hogy ugyanaz az erő nem roppantotta össze a szomszédot, sőt most éli igazán világát. A tudomány biztosan megméri egyszer a lélek dióhéjának vastagságát, boltozatát, teherbírását, talán kiszámítja majd a roppanás küszöbét is, beállítja utódainkat valamilyen koordináta-rendszerbe, és megmondja, ki akar átlépni majd másik szektába vagy másik világba, de ez föltehetően igen soká lesz, és akkor se lesz egészen pontos. Hajlam is kell hozzá, tagadhatatlanul. Alkattól függ, olyan erős-e a burok, mint a kókuszdióé, vagy olyan gyöngé, mint a hibrid tyúk tojásának a héja. De ha tudjuk, hogy törik a tojás, tartót készítünk neki, mert a világ csodáját, az életet rejti magában. A hártavékony lelkeket nem tudnánk megvédeni valahogy az összetöréstől? Egyelőre nem tudjuk. Legalább ne ütögessük köszik-lákhöz.

Mit őrizhet a mi generációnk sejtjeibe zárva? Hol van apánk, nagyapánk, dédapánk? Elment katonának, és nem jött haza. Elfelejtettük volna? Mit őrizhet az a generáció, amelyiknek anyja, nagyanyja nagy hassal, mocorgó magzattal élt át szóval ki nem mondható rettenetet? A nagy farontó valahol belemászik a fába, és benne is marad, amíg végig nem rágta az ágát. Így rágja az embert is a rémület. Kívül nem is látszik, csak éppen nem jön ki belőle. Ezekhez adódott az éjszakai halálmadárként járó bürkabátos bizonytalanság, a padlássöprés, a kuláknyuvasztás, a téeszbe-szorítás. A mi családuknak elvileg egyiktől se kellett tartania. A háborút megúsztuk, a padlássöprés kimondottan jól jött volna, mert búza egy szem se volt rajta, csak kacsat, mégis félelemmel telt el az én gyerekkorom is. Attól is, hogy holnap nem lesz mit ennünk. Ha röpcédulát találtak valakinek a vánkosa alatt – könnyen megtalálta, aki oda betette –, féltem én is, hátha az enyém alatt is találnak. Mit kezdtek volna velem, gyerekekkel? Erre nem gondoltam.

Patikamérleg kellene valamelyik lelki patikából, megmérni, mennyit tett ehhez hozzá, hogy elment a gyerek az ország másik felébe, s nem jött vissza, mennyit ötvenhat, mennyit a külföldre szakadás, mennyit tesz ma is az autós agresszivitás és a gyalogos gyámoltalanság, a tévésokk a világ minden háborújával, forradalmával, gépeltérítésével, terrorizmusával, és mekkora léket ütött sok emberben a régi erkölcsi szabályok kőtábláinak pihévé változása. Ahány ember, annyi dráma, nem tudni, hány fölvonásban. Van, aki ki tud bújni mind alól, és komédiára fordítja, de sokan vannak, akik előtt elsötétül a világ, mert tragédiára érzékenyítette őket ez a század. A legeslegérzékenyebbek egy része bele tud kapaszkodni a klasszikus szalmaszálba, a bibliába, és partra vergődik vele, a másik része ebbe se. (Félreértés ne legyen belőle, a bibliát nem becsülöm le avval, hogy utolsó kapaszkodónak mondom.)

Tegyem hozzá még egy magára maradt öregember vesegörcsös éjszakáját? Gémes Eszter mondta Balástyán, nem sokkal azután, hogy belépett életének nyolcvanadik évébe, és egész éjjel az epe kínozta: „Megizzadtam, azt hittem, ez már a halálveríték rajtam.” Hányszor gondolhatta, megvirrad-e még egyszer?

Finom Pistának hívták Domaszéken Börcsök Istvánt, feleségét pedig Finom néninek. Negyvennégyben leventeként vitték el az Imrét, de Ausztriában átjutott az amerikaiakhoz, és velük is maradt. Hat éve nem írt levelet. Ha azt mondta itthon a rádió, hogy összeütközött két autó, akkor biztosra vette Finom néni, hogy így pusztult el odakint az ő fia is. Fölborult egy hajó a Balatonon? Az Imre gyereknek jachtja van a tengeren, azóta már megették a halak. Mindennap mondott valamit a rádió, mindennap temette fiát Finom néni. Egészen addig, amíg őt is el nem temették.

Itt van a büntetések sorozata. Megbüntetik azt, aki soha azelőtt okot nem szolgáltatott rá. Kinek ne jutna eszébe, hogy büntetéssel fenyegették akkor is, ha kivágta a fáját, ha megnagyobbította ablakát, ha nem adta le tehenét, ha eladta a tehenét, belekötöttek, mert a kút mellett volt a vályú. Azt mondták neki, ő az ellenség, mert nem kapálja meg a kukoricát, pedig tegnap kellett volna. A gyanakvás fellegei lassan vonulnak el, és megülik a lelket. Falvakban-városokban kisütött már a nap, de a tanyát még köd nyomja. Miért nem meri elmondani Gyömbér István most, hogy harminc évvel ezelőtt miért kellett eljönnie egyik tanyai iskolából a másikba? Elmondta, de megfogadtatta

velem, hogy nem írom le. Gyakran támad még ember, aki valahol meg akarja mutatni, hogy ő a valaki. Ha a tanyai tanító megrémül a levélbeli záradéktól, mert az felelősségrevonással fenyegetőzik csak azért, mert ez a záradék valahogy ittfelejtődött a hivatali kukacokban, hogyan rémülne meg hasonló vagy ennél is keményebb záradéktól, aki a fífikás hivatalt nem ismeri közelről. A rémülő ember menekül. Egyik a szektába, hogy a nagy ígéret részese lehessen, a másik viszont nem éli túl.

Ezért sajnálom én, hogy elaludtak a tanyai lámpások, és lakatot tettek az iskolákra.

MOTYOGÓ

le kellene már fejeznem, de nem tudom. Legalább abbahagynom. Nem megy az se. Miről is beszélünk eddig? Csak arról, hogy alapvető öltétele az életnek, valahol laknia kell mindenkinek, meg arról, hogy kellene olyan hely is, ahol fejben gyarapodhatunk. Mi minden van még ezen kívül! Egy világnak két morzsáját forgattuk csak tíz ujjunk között.

Olyan az én anyaggyűjtésem, mint a széksősöprés volt Dorozsmán. Összesöpörték tegnap, rájött az éjjeli harmat, reggelre megint kivirágzott a szik. Elhatároztam, 1980 őszétől bedugom a fülemet, és semmit meg nem hallok, amíg az előtte lévőket le nem írtam. A szándék komoly, de a bogár a dugón belül maradt, és dörömböl. Mondja a magáét Taar Ferenc a rádióban a Zsuzsi-vonat körül, erősíteném sok példával, mert naponként jártam a szegedi madzagvasúton. Komoly gazdasági kalkulációk szerint szűnt meg. Ennyibe kerülne, ha fönn akarnák tartani, annyi pénz pedig nincsen, rontsuk el tehát. A realitásnak minden embere azt mondja rá, más megoldás nincsen, ezt kell tenni. De senki nem teszi hozzá, hogy hosszú évek óta egyetlen forintot nem fordítottak a karbantartásra, legföljebb újra odaszegeztek a sínt a talpfához, ha már nagyon mozgott. Amikor a betonbunkerokat építették a határ övezetében, a szuflát is kivették a mozdonyokból, és azóta is velük kinlódtak. Naponként hat órát utaztam Mérgekre meg vissza – másnak a munkából is elég a nyolc, nekem a munka csak ezután jött –, ha bedöglött a vonat, akkor is vasúton jöttünk, de gyalog. Volt időnk kitalálni, úgy kellene ezt megszervezni, mint a városban a villamost. Ne induljon öt kocsi reggel, öt meg este, hanem induljon csak egy, de óránként. Sinbusz, egyetlen vezetővel. Észbe tudja az tartani, mikor jön a szemközti, hol kell kerülniök egymást. Ha nincs apparátus, már olcsóbb. Ha sokszor jár, több az utas, tehát

kifizetődik. Ilyen okoskodás nem férhetett bele abba, amit koncepciónak neveznek, és eleve abból indult ki, hogy meg kell szüntetni, csak a bizonyítékokat kell megkeresni hozzá. Hogyne kellene megszüntetni a tanyai vasutat, ha a tanyát is meg akarjuk szüntetni? Haj, Taar Ferenc, de a szivemből beszélsz!

Hagyjuk, nincs rá most időnk.

Fölkelek hajnalok hajnalán, amíg a család alszik, nem verhetem a gépet, magamban motyogok. Rájövök, adósságaim sorát növeltem csak eddig. Egyszer se mondtam meg, mit kellene itt tenni. Elkezdtém pötyögni, nem jó, ha üresen maradnak az iskolák. Körünyálgattam egypárszor a trombitát, belefújtam, hogy szellemi árvaság terem ott, ahol virágnak kellene nyílnia. Azt is hozzá kellene fűjnöm, hogy az állam kilencvenkilenc erőlködéssel a szellemi szegénység ellen küzd. Szándéka tiszta, és eredménye, ha hézagos is, mégis nagy. Adjam föl neki a leckét a századikra? Adnám, de tudom, hogy minek. Benne vagyunk a nagy pénztelenség kellős közepében, honnan vegyünk rá forintot? A tanya addig tanya, amíg él. Ha mállik egy kicsit a vakolat, betapasztják. Kis vakolat, kicsi tapasztás. De ha gazda nélkül marad, ha csak egy évig nem néz rá senki, tűrje föl a gatyaszárat, aki rendbe akarja hozni.

Mondják, mondogatják, ennyivel meg ennyivel fogyott a tanya húsz év alatt. De jó lenne körbekarikázni ezt a témát is! A statisztikát szántsándékkal kerülöm, mert nem értek hozzá. Attól is félek, ránéz valaki a grafikonra, és azt mondja, nincs itt hiba semmi, az idő nekünk dolgozik. Dehogy nekünk. Elsőnek ismert nagy pedagógusunk mondta: a pusztán logikus pusztán számár marad. Aki számokat bővölve, fenéken ülve meg tudja mondani, mit kell itt tenni, azt én nem irigylem, hanem félek tőle. Tapintani kell a tanyát, számolni nem elég. Állítólag nyolcszáz kérdést tett föl az építési minisztérium minden tanya falunak és városnak, és csak azután hozta meg az építési engedélyekre, illetve építési tilalmakra vonatkozó döntését. Ennél sokrétebb fölmérés talán még nem is készült tanyáinkról – mégis fals eredményt hozott. Miért a fiasco? A tanyáról nem a tanyai embereket kérdezte, hanem a tanácsiakat.

Jól emlékszem, gyerekkoromban még úgy szólt a nóta, hogy erősek vagyunk, és megváltoztatjuk a természetet. Érettségim egyik tételében is benne szerepelt. Most? Ha erősek lennénk, visszaváltoztatnánk, vagy legalább megállítanánk romlását. Előbb meg kell ismernünk,

mit meg akarunk változtatni. A tanyai embert is meg kellene ismer-
nünk.

Amikor negyvenhárom éves torkomból másodszer szedték ki a
mandulákat, nagy bölcsességet tanultam, talán ide is passzol. Leg-
alább húszan álltak reggelenként az orvos előtt, azt hiszem, mindnek
torka fáj. Én már túl voltam a nehezén, figyelhettem félelem nélkül.
Vagy gyakorlata volt a doktornak, távcsővel nézve is meg tudta volna
talán mondani, hányba kell ollóval benyúlni, és hányat elég gurguláz-
gatni. Akkor se sokat tévedett volna talán, ha katonai kiszámolót tart:
egyesek két lépést előre! Nem tudom, hányféle baj terem meg az
emberi torokban, de azt vettem észre, a sor eleje és a vége nagyon
hasonlított egymáshoz. Doktornövendék is állt a szakorvos mellett,
hallottam a tanító szavakat is: Kedves Kolléga! Ne maga akarja kitalál-
ni, mi a beteg baja, hadd mondja el ő. Biztos lehet benne, hogy
elmondja, mert egy hete fáj a torka, és arra készül, mit mond majd.

Megdermednék a gondolattól is, ha a sor minden emberét így
vizsgálták volna: ennek is van mandulája, annak is, ezé is beteg, azé
is, ezt is kiszedjük, azt is. Az iskolákkal szóról szóra ezt tettük. Ez is
tanyai, az is, ez is megszűnt, az is. Vagy orvosunk nincsen, vagy
türelmünk hozzá, hogy a hosszú sort meghallgassuk. Pedig a tanyai
is készül rá, hogy elmondhassa baját. Egyszerűen nincs hely, ahol
elmondhatná, mert éppen azt zárták be előtte.

Motyogok magamnak, de nem tudok kiszakadni a körből.

Amikor a kancsalszéli iskolából óvoda lett, elkezdtünk csodálkozni
rajta. Lehet ilyet is csinálni? Kell az óvoda a tanyára? Szabad ilyet
csinálni? Mekkora költség! És konzerváljuk vele a tanyát. Olyan is volt
szerencsére, aki ezt mondta: Végre!

Halasteleken is óvoda lett az iskolából, de csak ideiglenesen. Tessék
megkapaszkodni: ide a faluból hozzák ki a gyerekeket. A buszosok
először nem akarták vállalni. Amikor ott jártam, már csak annyi
buszbaj volt, hogy száz méterrel arrébb volt a végállomás a kiskaputól.
Ha esett az eső, száz méteren bőrig ázott harmincegy gyerek, mert a
szabály azt mondja, busz csak a megállóban állhat. Ajánlottam, fog-
junk egy ásót, vegyük ki a táblát tövestől, és ültessük az ajtó elé.
Hetvenhét fórumot megjártak vele. Majd most kijön egy nagy bizott-
ság, képviselteti magát mindenki, akinek ilyen együgyűen egyszerű
dologban szava lehet, jegyzőkönyvet írnak, és akkor talán sikerül.

Amíg iskola volt, telefon is volt. Kérték, adják vissza, mert ennyi

gyerekkel minden előfordulhat. Nem lehetett, mert el volt vágva a vezeték. Akkor vágta el, amikor elvitték a telefont. Összekötni se nagyobb munka, de ahhoz hálózatfejlesztési terv kell, pénz kell, és türelem kell. Zsuzsika, szegény, a szívével beteg. Rohama volt egyszer, motorra ugrott a dada, rohant be az orvoshoz. Kocsiba vágta magát az orvos, rohant ki Zsuzsihoz. Ha itt a telefon, két eszetlen rohanással kevesebb, és Zsuzsika rohama hamarabb véget ér. Ha föltenném a kérdést, fontos-e nekünk Zsuzsika, mindenki azt mondaná, nagyon fontos. De az ügymenet is fontos. Nem tupirozni akarom a dolgot, de ha Zsuzsihoz mentő kellett volna, akkor az orvos újra kocsiba vágja magát, rohan be, telefonál bentről, és jön vissza, hogy addig is legyen vele orvos, amíg a mentő ideér. Aki jól belegondol, és a két vezetékét is össze tudja kötni, nem bizottságot várna, de a zsandárok kezéből is megszökne, és éjnek évadján lopva is megcsinálná. Biztosan meglesz, mert meg kell lennie, csak Zsuzsikát kellene megtanítani türelemre.

Nagyszerű hely egyébként Halastelek. Aki látott már óvodát zajban, porban, füstben, jöjjön ki ide is. Itt csönd van, és nyugalom. Szemben velük az erdő. Lehet benne futni, elbújni, bogarászni, levelet gyűjteni, itt mindent lehet. Gyöp van az erdő mellett, viszik ki a pokrócokat, bukfenceznek, ugrálnak, fogócskáznak, karikás táncot járnak. Nem tudom, a paradicsomban lett volna jobb gyereknek lenni, vagy itt. Étvágy akkora, a vasszeget is megennék. Konyha van, itt főznek.

Másféle következtetések kedvéért is megnéztem, mit kellett itt átalakítani, hogy az iskolából óvoda legyen. Azt nem számolgattam, mennyibe került, mert az árak úgyis változnak, másrészt némely munkák társadalmi segítséggel is elvégezhetők. Kis mosdók vannak az előszobában, most rakták ide. Nagyobbak azelőtt is voltak, de azokat is elrontották. Rehabilitálni kellett, alacsonyabbra tenni a kagylókat. Két kis vécé is kellett. Konyha volt, csak azelőtt a tanítólakhoz tartozott. A villany itt volt, a padlóra linóleumot vettek, az ablakokra függönyöket, és kész az óvoda. Milliókhoz szoktatott szemünknek ez kimondottan olcsó megoldás.

Van város, ahol iskolás gyerekeket is visznek ki bentről a tanyára. Az egyiket megnéztem, csupa cigánygyerek volt. (Egyik jelentés se említette ezt, tehát egyetlen statisztika ki nem mutatja.) Miért viszik ki, ha előbb „bekörzetesítették” az iskolát? Azért, mert jött a népesedési

hullám. Ezt viszont minden statisztika mutatta, csak meg kellett volna nézni.

Azért motyogom magamban, hogy más szempontok miatt is nézegetem a halasteleki átalakítást, mert sokszor emlegettem már, hogy az elhagyott iskolák egy részében tanyai öregek otthonát kellene szervezni. Mindenki azt mondta, azért nem lehet, mert drága, én meg mindig azt hajtogattam, amiért jó lenne, ha így lenne.

Kerülővel közelítsünk. Fiatal kollégám, alatta a harmincnek, garzonházban kapott lakást. Rókuson született, de Fölsővárosra kellett költöznie. Nem baj, fiatal még, ezt a változást megszokta könnyen. Feleségestől kitöltötte garzonéveit, igazi házaspárnak való lakást utaltak ki nekik. Nagy volt az öröm, de az a legnagyobb jó benne, hogy nem kell messzire költözniök. Pedig Rókuson is épülnek új házak, ha egy kicsit várnak, hazamehetnek. Azért jó itt, mert ezt már megszokták. Boltot, buszt. Pedig jövő-menő fajtából valók, gyorsan kombináló diplomás két fej, mégis örül, ha nem kell messzire mennie.

Átviszem magammal a példát tanyai öregek közé. Áldás lenne nekik a szociális otthon, de Ménesjárásról átköltözni Nagymágocsra majdnem annyi, mintha a Holdra lőnék föl őket. Nem és nem! Hajtogatják, itt születünk, itt is akarunk meghalni. Szikrát nem csodálkozom rajtuk, hiszen az én kollégám se akart messzire költözni.

Azt gondoltam, ha ennyire egyszerűen át lehet alakítani egy iskolát óvodává, nagyobb igényük az öregeknek sincsen. A kis vécé helyett megint nagy kellene, és fürdőszoba is, természetesen. Lehet, hogy rangban a sokadik helyen állna az iskolából vedlett otthon, de hihetetlenül nagy előnye lenne: aki ide jönne, hazajönne. Itt járt iskolába, itt vannak gyerekkori pajtásai, katonatársai, itt van a szomszéd is, és az is, akivel egy bokorban dolgozott a téészbën, tehát mindenkit ismer. (Bocsánatot kérek, hogy a brigád helyett bokrot mondok, de nekem jobban tetszik.) A gondozókat is ismerné, mert ez a Piros lánya, az meg a Tóni menyé. Ha kiülne a padra, azokat látná elmenni, akiket ismer. Köszönni lehetne nekik, és megkérdezni tőlük, mennyiért veszik a paradicsomot. Amíg erővel bírná, megnézhetné, most mekkora a kukorica, és mikor kezdenek aratni a búzát.

Gyökeres lény az ember, nehéz átültetni. Ha még azt is hozzátehetnénk, hogy nem állami kenyéren (= kegyelemkenyéren) élne, mert háza, kertje a tanácsra szállhat, akkor megint megszabadulhatna egy nyomasztó érzéstől: nem marad adósa senkinek. Nem ringatom ma-

gam bele, hogy az örök béke otthona lenne így az iskola Kapitányságon vagy Pántlikán, a leélt élet ellentmondásai is összesűrűsödnének itt. Ha egymás mellé kerülne a kuláklista csinálója, aki a százalékot pörgette fölfelé, és az, aki a balsorsot elviselte, lehet, hogy most se örülnének egymásnak, mert nem a sorsuk közös, csak a vége. Bár kicsi a valószínűsége, hogy éppen tanyán találkoznának össze még egyszer.

A közsegélyes kulák

Kutyából nem lesz szalonna, a kulák az kulák marad. El nem hittem volna, hogy hajnalok hajnalán az én kezem közül kerül elő majd ez a cégéres szállóige, mint élő valóság. Szőgihegyen Ördögh István mostanáig kulák maradt. Ennyire konzervál a tanya?

Összenyomom a rugót, savba teszem, szétmarja. Hová lesz az erő, amivel összenyomtam? Akkor játszottunk ehhez hasonló kérdésekkel, amikor az energia megmaradásának a törvényét tanultuk. Akárhányszor találkozom Ördöghgel, mindig eszembe jut. Őt is összenyomták, bele is mártották valamibe, de csak annyira, hogy széjjel ne maródjon egészen. Összenyomták, és úgy maradt.

Tizennyolc nekivadult süldő rohant felém, amikor beléptem a tanya udvarára. Kutyák ellen be vagyok már oltva nyájassággal, de disznókkal szemben védtelen vagyok. Mit tehet ilyen helyzetben az ember? Megszámoltam őket. Fölsorakozott előttem mind a tizennyolc, egyike-másika fölemelte a fejét, rám rőffent, aztán leejtette megint. Ha fél marék kukoricát hoztam volna, azonnal megköthették volna a békét. Toppantottam egyet, elfutottak és visszakanyarodtak. Jöttek utánam falkában, könyörgéssel. Azt hiszem, a csontjuk csak azért nem zörgött, mert a bőr összetartotta. Hát ezekből mikor lesz szalonna? (Most jövök rá, hogy a hizni nem tudó beteg süldőt mondják kutyának. Erről a kutyáról van szó, nem az ebről.)

Isten őrizzen, hogy embert akármilyen állathoz is hasonlítsak, de nem sokkal kövérebb a gazda se. Kamrák között is a kisebbik lehetett, ami most szoba is, konyha is, kamra is. Muszáj ide bemennünk, mert a kéregetők nem hagynak bennünket. Ezeket néztem én vadmalacoknak?

- Pista bácsi! Itt a nagy ház, díszbe lehetett valamikor a környéknek.
- Miért nem ebben lakik?**
- Nem az enyém. Egy kuláké volt, őt elvitték, engem beletettek.
- Nem tudom, mi lett vele, nem jött vissza.**
- Senki nem háborgatná ennyi idő után.
- Nem mehetek bele, ha egyszer nem az enyém.
- Tönkremegy, ha nem lakják.
- A kettőnk feje ezen már ne fájjon, a tönkreemenésen már túl van.
- Leszakadt a padlás, belülről megtámasztottam a falakat, hogy legalább állva maradjanak.**
- Nem sajnálja?
- Nem az enyém.
- Ha úgy vesszük, ez se a magáé, amiben most vagyunk. A kettő közül legalább a jobbat választotta volna!
- Nem vagyunk egyformán. Maga is másként gondol, meg én is.
- Ez a kamra se bírja sokáig. Én félnék benne.
- Ha villámlik, én is félek. Belevágott egyszer a nyila a kéménybe, lejött a kályhacsövön. Ott álltam mellette, a derekam felét megsütötte.
- A ruhám is megperkálódott.**
- (A nyila teljes nevén istennyila, de írva vagyon, hogy Isten nevét hiába ne vegyed, megrövidítették tehát.)
- Ettől a kályhától nem is lehet messzire állni.
- Magam vagyok, elférek.
- Hogyan lett maga kulák?
- Ez az, látja, amit én se tudok.
- Földje?
- Tizenhárom holdat örököltem 1933. szeptember 13-án.
- Hízott a föld?
- Egy állapotban volt. Se nem hízott, se nem fogyott.
- Az asszony se hozott?
- Nem nősültem meg. Beütött a háború, tudtam én, hogy el köll menni katonának. Majd ha visszakerülök, akkor is ráérek. Ha nem kecmergek haza, arról se tehetek, a haza érdekében akkor is el köll menni, de mi lesz velem, ha csak testi csonkítással jöhetek haza, és nem köllök az asszonynak? Akkor hová menjek?
- A fronton is volt?
- Mit vesz maga frontnak?
- Ahol lönek.

– A tűzkeresztviselési jogosítványt megkaptam, mert Vad zászlós azt mondta, aki hat hónapon túl a front területén van, az megérdemli. Fogattal is voltam, puskás is voltam, légnyomás is ért. Amikor magamhoz tértem, pokróc volt rajtam, és fűrészporos ízében voltam az esztergomi templom pincéjében.

– Mi az az íz?

– Fűrészporra voltam már rátéve. Én csak arra emlékszem, hogy bevetésre mentek a tüzerek, és jött a légitámadás.

– Fogság?

– Az Atlanti-óceán körül voltam valahol, de nem tudom, hogy hol. Negyvenhat május 1-én még kint voltam, azt tudom, mert akkor mondták, hogy jöhetünk haza. Beszálltunk, és beljebb vittek bennünket háromszáz kilométerrel.

– Amikor hazajött?

– Apámat találtam meg a testvéremet. Elkezdtem gazdálkodni, de nagyon ki voltam kapcsolódva a hosszú odalétel miatt, semminek nem tudtam örülni. Apám is azt mondta, az idegrendszerem megrongálódott. Kezem-lábam megvan, de belül beteg vagyok. Verekedni én nem verekedtem, a szívem mindig gyöngye volt, sajnáltam mindenkit, mégis tünkrementem vele. Az ijedések megártottak.

– Később?

– Jött a téeszcsé, szabálytalanul húzták ki a tábla vonalát, a legsarkába beleesett a mi házunk. Azt mondták, lépjek be. Semmi kifogásom nincsen ellene, de ha én belépek, lépjen be a szomszéd is. Na, akkor el kell onnan jönni. Apám beteg volt, azt kérte, maradhasson, amíg él. Ekkor kezdődött a füződés. Jöttek a rendőrök is. Én semmit el nem követtem, mégis jöttek, négyszer is. Gondoltak egyet, összetették a földemet a nővéremével, pedig az már 1934-ben el volt különítve telekkönyvileg. Rám törtek, és kuláknak nyilvánítottak.

– Ki mondta meg, hogy mától kezdve kulák?

– A közellátási begyűjtő, most Mórahalmon lakik. Mentünk a beadási könyvért, K betű van rajta. Mondom mindjárt, én nem tudom magamat kuláknak, annyi földem nekem nincs, ezt én nem vehetem át. Írt egy másikat, de széjjeltépte. Rám kiáltott: írja alá! Nem írok alá! Megtagadja az aláírást? Ezek szerint megtagadom. Fölugrott, bement a másik szobába. Hallom, kérdezi valakitől, hogy áll ez az Ördögh-fajta? Mondja bent is valaki, függetlenek egymástól, mégis összeírt bennünket. Attól fogva én kulák vagyok, máig senki le nem

vette rólam. Ha rendőrök jöttek, semmit meg nem néztek, csak azt, hogy kulák. Ötvenkettő februárjában karhatalommal hajtottak el a házukból, két súlyos beteggel. Ide hozták a Nógrádi tanyába. Nem akartunk idejönni, mert volt háromezer forint megtakarított pénzünk, és két-háromezerért adtak akkor egy házat, de a házkutatások alatt valahogy eltűnt a pénz. Dülöbízott volt, aki elvitte.

– Azóta?

– Csönd van. Csak akkor jönnek hozzám, ha zálogolni kell. Viszik az egyet-mást, de hogy miért nem fizet a szerencsétlen ember, azt soha nem nézik meg. Beteg is voltam, azt se ismerték el. Orvosi igazolással bizonyítottam, kiállt mellettem az Ilonka is, az elnöknő, de nem vették figyelembe azt se. Olyan ember van a pénzügyi osztályon, aki még tudna dolgozni, mégis engem vegzál, hogy el vagyok maradva adóval. Mutasson példát egy fiatal ember! Hogy olyan szép szóval kellene velem beszélni, mint maga is, olyan nincs. Annyira le vagyok gyöngülve, a durva szó annyira rám hatol, hogy valami elfog engemet. Nem is kérdezik a létfönntartásomat, csak az van, hogy a parasztnak a bőre alatt is pénz van, mégse akar fizetni. Porcelánnadrágos ember jött ki a járástól, megállt az udvaron, onnan kiabálta, hogy sunyi a paraszt. Rosszul lettem, otthagytak. Ilyet, azt hiszem, nem szabadna csinálni. Ha útszélén találnak beteget, azt is segíteni kell. Azt mondják, szimulálok. Az orvos kivizsgálta, de nem fogadják el. Orvos ellen ők dolgozhatnak? Meghalt már, aki megvizsgálta, de a látélet még megvan valahol.

– Mennyi az adó?

– Négyezer-kilencszáz körül. Amikor jött a villám, és sokáig nem tudtam dolgozni, adtam be a kérelmet, hogy törüljenek belőle. Úgy volt, hogy tán törülnek, de a kérvényre nem jött semmi, most aztán megterheltek vele.

– Ha eladná a disznókat?

– Vinnék adóba, nem maradna semmi.

– Számoljunk. Van tizennyolc süldő, adjuk el a felét soványan, vegyünk rajta kukoricát. Megmarad kilenc, elkezdjük hizlalni. Eladunk ötöt, kifizetjük az adót, akkor is marad négy. Egyet levág maga, három elad, még pénz is marad. Sokkal több marad, mert nagyon ugrálva számoltunk.

– Nem adhatom el, mert le van zálogolva. Kértem, kifizetem, csak

a bolti cikkekre hagyjanak valamit. Jól van, csak fizessek, de nem hagynak semmit. Itt van a levél.

Ördögh István, I. ker. 201. Értesítem, hogy 434 1975. sz. szám alapján a mai napig 8247 Ft adóhátralékot tartunk nyilván. Ezen adóhátralékot 1975. március 15-ig kellett volna befizetnie. Azonban az adózó az adóhatóság korábbi felhívásának se tett eleget az állampolgári kötelességnek. Ezért a 38/1969. (XII. 29.) PM sz. rendeletben foglalt értelmében az adóhátraléka fejében zálogolni fogunk, és nemfizetés esetén a lefoglalt tárgy azonnali beszállításáról gondoskodunk. Ezért felkérem adózót, hogy adóhátralékát azonnal rendezze, mert behajtástól eltekinteni nem fogunk.

– Vittek már el valamit?

– Ötvenkettőben.

– Miből él?

– Ha időm van, főzök. Mindent meg tudnék főzni, katonáéknál konyhán is voltam.

– Kenyér?

– Na, az, a kenyér, az aztán fogy. Kettő-három, hetenként, ha be tudok menni a boltba.

– Hat kiló egyszerre? Megszárad.

– Mondják, hogy szikkadt. Akkor szikkadt, amikor nincs!

– Baj van, Pista bácsi. Most hatvanéves, és ennél fiatalabb már soha nem lesz. Mi lesz ezután?

– Ha még tíz évet élhetnék, bemennék utána a szociális otthonba.

– Addig?

– Csak a magam módján. Ennél, részben, körülbelül, talán többet érdemelnék az élettől.

Elmentem a tanácshoz, ott ért a legnagyobb meglepetés. Közsegélyt kap Ördögh István. Megírják neki a kérvényt is hozzá. Szép cselekedet, emberség van mögötte. Lehet, hogy többet is kap, mint amennyivel adós. Az is lehet, hogy ugyanavval az írógéppel írják a folyamodványt közsegélyért, amivel a zálogolási riasztásokat. Ha elhagynák a két levelet, elmaradna az adó is, a segély is, megmaradna a tizennyolc süldő, és valami kis életkedv. Nem megy, persze, mert akinek tizennyolc disznaja van, az nem lehet meg adó nélkül akkor se, ha rendes körülmények között nyugdíj járna neki, nem segély. A tizennyolc-

süldős tanyai ember akkor se maradhat meg adó nélkül, ha azért nem tudja fölemelni a süldő a fejét, mert nincs ereje hozzá. Enni nem kap, mert nincs miből. Ott a tanyaudvar, elég nagy, éljen meg rajta. Akinék viszont pénze nincsen, nem lehet meg segély nélkül.

Ha két oldalról fúrják az alagutat, megeshet, hogy nem találkoznak össze: nagy baj nem lehet, egy helyett két alagút lesz. A két papiros is így kerül el egymást ugyanannak a tanácsi hivatalnak az iktatójában.

Legalább arról adnának írást egyszer, hivatalosan, pecséttel, hogy levették róla a K betűt. Mert hivatalosan tették rá, és nem mondták meg neki, meddig érvényes.

Azért szedem elő Ördögh Istvánt, mert eltelt közben öt esztendő, és tegnap bejött Szegedre. Segítséget kért. A tanya körüli földet ő művelte, amikor tudta, de fogy az ereje, egyik felét meghagyta legelőnek. Igen ám, de az a föld, amelyiket időre nem szántanak föl, az parlag. A szakszövetkezetet megszorították, hogy igen nagy pénzre megbüntetik, mit tehet a szövetkezet, ő is megszorítja Ördögh Istvánt. Csakhogy őt már megszorították, és úgy maradt! Kétségbe van esve. Annak idején azt a földet is az ő nevére írták, ami nem volt az övé, most meg azt is el akarják venni, ami nélkül megélni még az ő színvonalán se lehet. Elmentem Zákányszékre, hogy segítsenek. Ígérni könnyű, de megtartani nehéz, mert törvény van a parlagra, és a Földhivatal büntet.

Álljunk meg, emberek! Ördögh István nem a maga passziójából maradt összenyomva, legalább most ne csak a paragrafust nézzük. Az a föld akkor se marad parlagon, ha a szövetkezet műveli meg, mint a többi öregnek, és fölszámítja az árát. Olyan szervezet a szövetkezet, amelyik gondoskodik a tagjairól, nem pedig a büntetést csurgatja tovább nagy pilátusi kézmosások kíséretében.

Elmentem a Földhivatalba is. Megígérték, holnap kimennek, és elintézik az ügyet tisztességgel.

A porcelánnadrágos adószedőt időközben elmozdították állásából. Nagy ember volt, Pista bácsit még most is kirázza a hideg, ha rá gondol.

Ördögh Istvánra kapásból rá lehet mondani, nem tipikus, kár előhozakodni vele. Tessék elhinni, nincs egyedül a széles határban. Elég emlékeztetnem Lakatos Vince *Naplemente* című filmsorozatára.

A szegedi főiskolások akadtak rá Rokolya Lipótra. Amikor tulajdon

engem is. Olyan messzire elmentem a szülői háztól, amennyire csak mehettem, bár szüleimet és otthon maradt testvéreimet legrémesebb álmaimban sem tagadtam meg. Valóban kinyílt előttünk a világ. Ha érett fejjel gondolkodom azonban vissza erre a korra, most már kizárólag a tanyai bonyodalmakon rágódva, észre kell vennem, hogy az akkori nagy kirajzás és a mai sok öreg magányossága között igen szoros az összefüggés. A tanyát meg akartuk szüntetni, mert a tanya sötét és maradi. Ha nekem annyiszor mondták volna, hogy sánta vagyok, talán bicegni kezdtem volna. Egyik tanyai teoretikusunknak megadta a sors, hogy halála előtt visszavonja tanait, de egy társadalomból nem lehet visszaszívni, amit évtizedek szorgos és megfontolt munkájával beléültettek. A tanyai gyerek valóban elment, valóban kinyílt előtte a világ, de ebből kimaradt, aki otthon maradt, és később se tudott beépülni az új életformába.

Szeretjük mennydörgő szavakkal elítélni azt a családot, amelyik magára hagyja az öregeket. Túl sokat láttam közelről, hogy ezeket a szölamokat ne engedjem úrrá lenni magamon. A hitvány utódot nem menteném föl semmi pénzért, mert emberi gyöngeségre legfőljebb magyarázat lehet, nem mentség, de sok szerető gondoskodást láttam vakvágányra futni amiatt, hogy az egykor elszakadt család nem tud újra összeforrni. Mondhatjuk az öreget csökönyösnek és megint csak maradinak, de inkább félelem van benne: idegen már a fia, teljesen idegen a menyé, az unokák pedig más csillagrendszerben élnek. Ha elférne a városi panelban, akkor se menne, de nem is fér el. És ha mégis fér, mit csinál? Odaáll az ablak elé, és nézi, hogyan dübörög el előtte a század. Nem részese már, csak tétlen és megtúrt szemlélője.

Nem maradhatunk csak a tanyánál, ha a tanyai öregekről beszélünk. Annyit beszélünk családtervezésről, vegyük észre végre, hogy a mai magyar családot építészek tervezik rajzasztalon, vonalzóval. Kiszámítják, hogy most ennyi az ideális családlétszám, és rajzolunk neki másfél szobás lakást. Cipőkanállal se lehetne behúzni ide két öreget, pedig a feleség szülei fölött is éppen úgy eljárt az idő, azokról is gondoskodni kéne. Ezek kerülnek lelkiismereti válságba, pedig az együttélés minimális föltételei is hiányoznak.

Mi mást tehetnénk, átrendeződött a társadalom, és az öreg nem találja benne a helyét. Ha ezt mondjuk, az igazat mondjuk. Adunk szociális támogatást, bejáró gondoskodást, megrendezzük az öregek napját, és rendre elszámolunk vele a társadalom előtt, hadd lássák jó

szándékunkat. Mutassuk is meg nagy szívünket, de nem szabad elfelejtenünk, folyamat ez, aminek valamikor kezdete is volt, csak nem vettük észre, hogy ide vezet majd. Marad belőle egy mondat a *Hazádnak rendületlenül légy híve* és az *Itt élned s halnod kell* imádságból táplálkozva: itt születtem, itt is akarok meghalni. És meghalnak, sokszor úgy, hogy észre se vesszük.

Emberáldozatok ők a rohanva változás oltárán.

Azért is jó, hogy eszembe jutott Ördögh István tanyája, mert egy gondolatot ehhez is hozzátehetek. Ezt az embert be kéne aranyozni, mert harminc év alatt egyszer se sértette meg a törvényt. Íme, itt a tanya! Ilyen lenne mind, ha meg nem szegte volna az építési tilalmat. Rokolya Lipót háza falának nekiment a bivaly, és a másik falon jött ki. Nem tehetett mást, eladta a bivalyt. Bolond jószág, ő vette észre leghamarabb, hogy tönkrement a ház!

Azt mondja valaki a minap, fölöttem is eljárt az idő, mert védem a tanyát. Megérett az elmúlásra, ha nem számoltuk föl eddig, fölszámolódik magától. Fél kézből csapkodja elém a lapokat, időm sincsen fölkapkodni őket. Nem veszem észre az öngyilkosokat? Nálunk dül legjobban ez a csendes háború, itt pusztítja el saját kezével a legtöbb ember önmagát. Csapatelsők vagyunk a világon. Országunkon belül a súlypont Csongrád megyére tevődik át, ezen belül pedig a Szegedi járásra. Miért éppen ide? Mert itt van a legtöbb tanya most is, minden ellentmondásával, és itt a legkisebb jele annak, hogy meg akarna szünni. Ellensége vagyok én az emberiségnek, hogy a belülről oszló tanyát akarom fönntartani?

Soha nem voltam tanyapárti, soha nem akartam fönntartani egyetlen tanyát se. Tanyaipárti viszont vagyok, és szeretnék még sokáig az maradni. Emberpárti, mert a tanyai is ember. Olyan ember, mint a többi. Mondhatnék most nagyon bölcs dolgokat, lelkeseket, szépeket, mozgósítókat is talán. Banálisat mondok, ezt is tanyán hallottam. Annyi jussa van, mint akármiknek, mert a tanyai embernek is földig ér a lába.

Az öngyilkosság ennek ellenére akkora teher rajtunk, kibújni nem tudunk alóla. A szemünket nem köthetjük be, akármilyen fájdalmas is, szembe kell néznünk itt is a tényekkel. Arra hivatott emberek keze nyomán készülnek a statisztikák, rémisztő dolgok olvashatók ki belőle.

Tanyai betegség lenne az öngyilkosság minálunk? Forráskutat emlegetik, ahol tíz év számait összeadva azt találták, hogy az országos

átlag háromszorosa lett öngyilkos. Tanyás falu Forráskút, amikor ez az adat előjött, még igen kicsi belső magja volt, és rengeteg tanyája. Aki a tanyai belső gondokat kutatja, ezt nem hagyhatja figyelmen kívül, de a számokkal csupán ne hagyjuk szédíteni magunkat! Igaz, hogy rémségesen sok az öngyilkos, de erre a tanya önmagában nem ad magyarázatot. Könyörgöm, Budapest nem tanya, a VI., a VII., az V. és a VIII. kerület főleg nem az, mégis vezet az öngyilkosságokban! (Pütkösti Árpádtól veszem ezt, a *Tiszatáj* 1972. júliusi számából, az *Emberek önmaguk ellen* című írásból.) Alaposabb kutatások, másféle magyarázatok kellene ide mindenképpen.

Nagy baj van. Egyik kutatónk arra adta a fejét, hogy centiről centire haladva deríti föl egy csomó öngyilkosság hátterét, és csak akkor von le következtetéseket, ha alapja is van rá. A tisztességes kutatás nagyon lassú, itt főleg az, mert az emberek lelki bugyrainak a legfenekére kell letekinteni – és a kutatáshoz pénz is kellene. Oda fordult, ahonnan segítséget leginkább remélhetett. Avval utasították el, amivel húsz évvel ezelőtt engem is elküldtek: mit akarsz vele? A képünkbe akarod vágni? Azt akarod bebizonyítani, hogy speciális magyar betegség? Hogy a szocializmus betegsége? És erre még pénzt is adjunk? Most azt is hozzátette valaki, hogy teljesen fölösleges a kutatás, mert amit erről tudni lehet, azt ő mind tudja. Boldog ember! Ha tudja, miért nem mondja?

Annyiszor hajtogatom, hogy két egyforma tanya nincsen, mint ahogy két egyforma ember sincsen, könnyű kiegészítenem, hogy két egyforma öngyilkosság sincsen. De tanyai öngyilkosságot kutatni a tanya ismerete nélkül nem lehet, a tanyát viszont alig-alig kutatja valaki.

A tanya ismeretét mondom, de a tanyai ember megismerését értem rajta. Hogy ez mekkora lecke? Föl kellett adnom, hogy én valaha is meg tudok birkózni vele. Amikor ehhez a munkához hozzáfogtam, viszonylag teljes képet akartam adni az ország tanyáiról. Terveket készítettem, mikor hová megyek és mit derítek föl. Hamar rájöttem, az általam ismeretlen vidéken kérdezni se tudok rendesen. A mi szakmánkban a kérdés a legfontosabb. Aki kérdezni nem tud, ha megveszekszik, akkor se kap jó feleletet. Ha hazulról hozott kérdéssel nyaggatom a Békés megyeit, akkor olyan válaszokat írhatok le, mintha otthon maradtam volna. Még el is tölthetne a dicsőség érzése, lám, mennyire jól kitanultam a szakmát, akárhol szót tudok érteni az embe-

ekkel. De ha én elhiszem, hogy igaz a válasz, ezeket csaphatok be vele. Amennyi erő kellett a Szeged környéki tanyák közötti tájékozódásra, legalább annyi kellene Debrecen vagy Nyíregyháza körül is. Ekkora erőm nekem nincsen, ekkora felelősséget nem vállalhatok. Nem tehetek mást, biztatom sok-sok társamat, kutassa a tanyát – a tanyai embert – nagyobb hozzáértéssel és közelebről, mint én tehettem, és ne higgye el, hogy elkaszálták előle a szénát.

Ugránczó motyogás ez, vezessük vissza a betűt az öngyilkosokhoz. Ha valamilyen deformálódott baktérium okozná a kórt, biológusok hada kutatná biztosan, és az is biztos, hogy Nobel-díj járna érte. Parancsoló kényszer, hogy elformálódott baktérium nélkül is kutassuk. Ha csak megkövesedett előítéleteket tudnánk szétrobbantani, vagy vízcsöppökkel koptatni legalább, már az is nagy haszon lenne. Olyan hamar kimondjuk, hogy a fölösleges emberek hullanak le időnap előtt az élet fájáról, belegondolni sincs időnk, mekkora idétlenség. Annyi fölösleges zsenije lenne a világnak, ahány pótolhatatlan tehetőség nyeste el élete fonalát saját kezével?

Kényelmetlen helyzeteket teremt egy-egy öngyilkosság, ezért a társadalom szereti a családra kenni, a család pedig visszapasszolja: ilyen körülmények között mit várhatunk? Szeretünk okozati összefüggést találni az alkohol és az öngyilkosság között is. Büzlött a pálinkától, amikor levágták a kötélről, tehát az ital a ludas. Hátha csak az öngerjesztés, a bátorítás eszköze volt a pálinka! Ezt is meg kellene vizsgálni alaposan. Tudnunk kellene, kiben mikor vert gyökeret a rettenetes szándék, hányszor akarta elhessenteni, és hányszor visszahívni a pohárral.

Előítélet nélküli kutatást emlegetek, de ehhez erősnek kell lennünk magunknak. Vállalnunk kell a következtetéseket akkor is, ha sütik a bőrünket. Érdemes idézni egy mondatot Hódi Sándor könyvéből, amely *A „meghívott” halál* címen jelent meg:

És valahogy így fordul az öngyilkosság-kutatásban mindig visszajára a legjobb szándék is, s a magasztos tudomány voltaképpen egyebet sem tesz, mint hogy a „balszerencsés” ember fejére olvassa önnön tehetetlenségét.

Megállapítjuk bölcsen, hogy belső széljárások kényszerítik ki a végzetes lépést, de addig se jutunk el, hogy legalább beszéljünk a szélfölkökről.

Olvasom, hogy az önbecsülés hiánya igen nagy nyomaték az önpusztítás előtti pillanatokban. Mit tettünk mi egyáltalán, hogy a tanyai embert saját becslésére szoktassuk? Annyit nem engedünk meg neki, hogy sorsának fontos szálait maga fonja össze. Igaz, azt nem tiltottuk meg neki, hogy levegőt vegyen. Belesulykoltuk valósággal, hogy ő a két lábon járó elmaradottság, az őskövület. Bennszülött. Nem mulasztottuk el ráébresztetni, hogy megérzik rajta a tanyai szag. Hogyan becsülhetné saját magát, ha őt senki nem becsülte egyfolytában fél óráig se?

Legendás a tanyai ember vendéglátó szeretete. Akárhová mentem is be, nem volt sürgős munka, amit abba ne hagytak volna. Örültek, ha beszélgethettek – ezt gondoltam én is először. Ki vannak éhezve a szóra, mert el vannak zárva a világtól. Biztosan igaz ez is, de lehet más beépített rugója is. Az öreg Ördögh mondta, vele ilyen szépen még nem beszélt senki, pedig többet hallgattam, mint szoltam. Azt érezhették talán mindenhol, hogy becsülöm őket? Kíváncsi vagyok életükre, és kénytelen vagyok elismerni észjárásuk belső logikáját. Bocsánat a durva hasonlatért: a mindig farba rúgott kutya tud csak ennyire odasimulni ahhoz, aki végre nem bántja. Elmondták a bajukat akkor is, ha orvosságot nem tudtam mondani rá. Sejtettem, az elmondás maga is gyógyít. Szelepek nyíltak ki, ártalmas gőzök szökhettek ki rajtuk. Áporodott, pusztító gázok, eget rogyasztó indulatok is. Ahol rossz a belső szabályozás, akiből nem szabadulhatnak ki, csak a sárga föld szívja ki belőlük. Az anyagcserét régóta ismeri az ember, a sanyarú lelkek salakjáról, üritési kötelezettségéről csak a pszichológusok beszélnek.

Adhat-e egy társadalom többet annál, hogy engedi, sőt segíti önmagunk megbecsülését? A földbe vert kishitűség helyébe a kétlábon állás lehetőségét ültetni óriási vállalkozás. Magunktól se, másoktól se sajnáljuk!

Mielőtt nekiveselkedtem volna ennek a munkának, keringtem körülötte egy darabig. Kíváncsi voltam, mit tart a közvélemény a tanyai emberről. Hálás dolog a kíváncsiskodás, mert a közvélemény szókimondó és nem szégyenlős. Kérdeztem, akit csak tudtam. Rá kellett jönnöm, sok egybehangzó vélemény is messze eshet az igazságtól. Ha kilencszázkilencvenkilenc hamis ismeretek alapján hozza meg ítéletét, és csak egy tudja a lényegét, akkor az az egy nyomot se hagy a számok között. Lehet, hogy hallgat is, mert nem akar az árral szembe

úszni, mégis egyes-egyedül csak neki van igaza. Mégsem mondom, hogy hasztalan volt kérdezetnem szinte mindenkit, akit értem, mert megtudhattam, milyen mély rétegekig hatolt le a fölületesség.

Mondok egy példát. Amikor az elhagyott tanyai iskolákról készült a film, a záróképek közé tanyai arcokat kívánt a rendező. Vasárnap délután bementünk Kancsalszél egyik tanyájába is, illetve csak az udvarába. Annyit kért a rendező, húzna föl egy vödör vizet a kútból a férfi, és öntse bele a vályúba. Lehet róla szó, semmi akadálya nincsen, csak az arcán látszott, hogy semmit nem ért belőle. Minek a vizet fölhúzni, ha se ember, se jószág nem iszik belőle? A vályú tele van. Miféle banda lehet ez, ha vasárnap délután egy vödör vizért képes kijönni a városból? De ha ez a parancs, akkor lehet róla szó. Ismételni kell a fölvételt, mert nem jól húzta a gazda. Nem jól? Az mondja, aki kútágast most lát először? Ezt a vizet így kell fölhúzni! Persze, persze, de nem muszáj belenézni a lencsébe. Na, jó, oda se nézek!

Készen vagyunk, mennénk is, de megkérdezi valaki, milyen régi ez a ház. Igen régi, százévesnél is öregebb. Mi következhet ebből? Leghamarabb az, ha csak egy köcsög is van a padlásán, azt is le kell onnan hozni. És ha kettő? Vagy ha mindenkinek jutna egy? Ugye, föl lehet menni a padlásra? Föl, lelkem, de csak a könnyebbje menjen, nehogy leszakadjon. Pehelykönnyű lesz mindenki, ha köcsögről van szó, a tévé teljes stábja lódul tehát a létra felé.

Mondom én, bolond fejjel, csak úgy odavetve, hogy most le lesz söpörve a kancsalszéli padlás. Abban a pillanatban odaugrott anyóka a létrához, és senkit nem engedett föl. Nézett a sok ember, hát ezt mi lelte? Az előbb még engedte! Vakaródtunk, mentünk kifelé. Jön utánunk szegény szüle, fél kosár krumplival: ezt szívesen adná, ha beérnénk vele. Megsértődött a magasságos stáb, minek nézi őt egy bugris paraszt.

Kalandnak is jó az ilyen, sztorit lehet faragni belőle. Napok óta együtt dolgoztam velük, fizetésért se tudnék rosszat mondani rájuk, most mégse értem, hogyan lehet ebből az egy és jelentéktelen esetből messzemenő következtetéseket levonni. Vulkánként tört föl a mérhetetlen ellenszenv. Ha hozzájuk ment volna be Kancsalszéli János, és ötperces ismeretség után föl akarta volna hajtani a rekamiét, hogy megnézzé, mi van alatta, talán még brigantinak is nézték volna. Ezt el se lehet képzelni, de azt igen, hogy jön egy vadidegen csoport, és

megy föl a padlásra. Aki nem engedi, annak természetesen elmeszesedett már az agya. Mondom én, álljatok meg, emberek, a hiba bennem van. Ha én ki nem mondom, hogy le lesz söpörve a padlás, minden köcsög lejött volna róla szépen. Nem értik. Mi van abban, hogy le lesz söpörve? Csak az, hogy ebben a tanyában idegen ember akkor fordult meg utoljára, amikor a beszolgáltatási tervek lihegő túlteljesítéséért valóban lesöpörték a padlást, meg akkor, amikor a téeszbe agitáltak. Most ez a sok ember a kutat akarja fölmérni vagy a padlást? Azt már nem! A fél kosár krumplit szívesen adja, de a padlást hagyjuk békében.

Egy eset, s lám, kettő a vélemény róla. Az egyiket mondhatnám közvéleménynek is, mert a másikkal egyedül maradok. Azt hiszem, arról van csak szó, hogy a történelem jobban megüli itt a lelkeket, mint a városban. De ehhez a fölismeréshez legalább a történelmet ismerni kell.

Ha elkezdjük a példát, megtoldom még eggyel. A balástyai tanyából a jófejű gyerek Kijevbe jár tanulni. Vágni kéne a disznót nagypapáék-nál, de várnak vele. Majd ha megjön a gyerek! Hadd kóstoljon bele a hazai disznótorba! Jön is az unoka, a disznó sorsa meg van írva. Hanem ezért kár volt hazajönni Kijevből. Egyszerre ketten vigyázzák a fiút: ebből se egyél, abból se egyél. Nem tudja, mi ütött bele az öreg szülékbe. Talán a falatot sajnálják tőle? Akkor miért várták? Nekik is meszesedne az agyuk? Délben is azt hallja, ne egyél, fiam, meg este is. Valami sovány levest inkább! Disznótorban sovány levest? Visszakérdez öregapja:

– Tudod te, honnan jöttél?

– Tudom hát. Kijevből.

– Hát azt tudod-e, hogy aki onnan jött haza, és sokat evett, mind fölfújódott? Az orvos se tudta megtartani őket.

A gyerek nem érti.

– Mikor jöttek?

– A háború után, fogságbul.

Hol van már a háború és hol a fogság? Zsugorodik a történelem, ami egyszer volt, lehet máskor is. A gyerek azt hitte, ellene támadnak, miért ment olyan messzire. Ha a végére nem jár, csak megsértődik a maga esze szerint, legközelebb már látogatóba se jött volna el. Aki a falatot sajnálja, arra nincsen mentség.

Nagy korok árnyképeit kell sokszor egymásra vetitenünk, ha tisztán akarunk látni.

Jobb a három példa, mint a kettő, mondok még egyet. Otthon uo
őregségében találtam rá egyszer Kotogán Imrére. Doberdó, Isonzo,
Piave – olyan tisztán beszél, hallgatni gyönyörűség. Miről is ábrándo-
zott a baka? Ezt a folyót még átússzuk, elverjük a taljánt, ha maradt
még belőle valami a pergőtűz után, és délben Velencében ebédelünk.
Terített asztalnál, tányérból! Lányok lesznek a fől szolgálók! Mit tesz
erre az átok olasz, elereszti a vizet, a mocskos áradat elszaggatja a
hidászok alkotmányát, löni meg úgy lönek, mintha szaporodtak volna
a tűzérési tűzben. Gyerünk vissza! Valami istálló mögé bújnak.
A hülye hadnagy, talán Barnának hívják, kérdezi: hát a géppuska?
Mars vissza érte! Pergőtűzben ott egye meg a fene a géppuskát, ahol
van, csak Imre komája pördül ki a fal mögül, ugrik bele az árokba, és
fut érte. Már húzza is, amikor elkezdi mutogatni a levegőbe, fordul
kettőt és elesik. Nekiiramodik ő, mert a komáját nem hagyhatja. Az
ember nem géppuska, azt nem lehet benne hagyni a pergőtűzben. Őt
is meglövik, lehet, hogy ő hozta haza az első világháború legutolsó
golyóját, benne a vállában.

Külön történet, ahogy hazajön. Úgy lopják haza a vonaton, ketten
feszítenek mellette, hogy szemle alatt betegnek ne lássák. Kiszőrösö-
dött a zöld penész a kötésen, mire hazaért, ráadásul a honvédkórház-
ból is elkergették, jöjjön reggel, ne háborgassa a részeg katona mások
nyugalmát. Valóban tántorgott, sőt el is esett, a kórház lépcsőjén
áhitatos apácák találtak rá.

A mondóka végére tűzbe jön megint Imre bácsi, és szidja a
királynét, mint a bokrot. Hogy egy nőszemély, a bűdös ringyó, hogyan
kibabrált az egész magyar sereggel. A mocskos áruló!

Csendes felesége először csak inti, aztán odamegy mellé, és húzkod-
ja, böködi, hagyja már abba. Imre bácsit lelőni se lehetne, ezt nem
lehet abbahagyni, ráadásul a böködést se szereti, rámondul tehát élete
párjára:

- Minek hagynám abba?
- Baj lehet még belőle, Imre!

A királynéből mi baj lehetne a hetvenes évek elején? Történelmi
tévesztés van mögötte nyilván. Ha most elővonném mások szokását,
és levizsgáztatnám, mit tud a világról a feleség, lehet, hogy furcsa
feleleteket kapnék, vagy semmit. Egy dolgot azonban jobban tud ez
az asszony mindnyájunknál: ha Imre bácsi ennyire kinyitja a száját,

abból csak baj lehet. Hány élet súlyos tapasztalata van a történelmi időtévesztés mögött? Nem lehet megtudni.

Több embernek mondtam el a három példát. Nyersen, következtetések nélkül. Mindegyik azt mondta, nagyon sötét alakok laknak ott. Kérdezgettem azt is, tanyán lehet több analfabéta vagy városban. Szemrebbenés nélkül rávágta mindenki, csakis a tanyán. Amikor azt mondtam, láttam értelmes analfabétákat is már, és nagyon buta írástudókat is, megint nem hittek nekem.

Milyen tehát a tanyai ember?

Magunkhoz mérjük az alacsonyít is, magasat is, mert ez a mérce mindig kéznél van. Nem akarok könnyen megtámadható hibába esni mégse, ezért nem a magam véleményével kezdem.

Elmentem a kecskeméti ügyészségre és rendőrségre, olyan emberekkel beszélgetni, akiknek sokszor adódik ügyük a tanyaiakkal. Sáros arca az a társadalomnak, ami ide látszik, de nem fordíthatjuk el róla a tekintetünket. Mindig kérdeztem: milyen a tanyai ember?

– Elképesztő. Szegénység, butaság, sötétség. Még vérfertőzés is van. Hallom egyszer, együtt él a férfi a húgával, és már gyerekük is van. Másik eset: annyi gyerek születik, megszámlálni se nagyon lehet, tessék elképzelni, szegény asszony mennyire elhasználódik. Gondol egyet a férj, talál ő fiatalabbat is, elkezd neki életet élni legnagyobb lányával.

– Mit lehet ellene tenni?

– A törvénynek vannak szankciói, de itt a tudatlanság a főbűnös, azt pedig nem lehet törvénybe idézni.

– Borzalmas dolgokat mond. Megérett tehát a tanya a pusztulásra?

– Ezt én egy percig se mondtam.

– Ilyen bűnökkel meg kéne szüntetni.

– Fel kellene világosítani.

– Mivel? Kivel?

– Minden embert tanítani kell, hogy buta ne maradjon. Sok előadás kellene ide, és a besavanyodott szegénységet kellene jó messzire elkergetni. Orgovány környéke szegény és sötét, akárcsak Bugac. Mi marad az ottaniaknak? Az ital, minden mennyiségben. Hazamegy az apa, világgá kergeti familiáját. Nincsen szomszéd, a padlásra bújnak, futnak a kukoricaföldre, és a szárkúpban éjszakáznak. Embernek való élet ez? Mit várhatunk az így fölnövő generációtól? Ő is megfogja az üveget, ha már elbirja, és ő is elveri a feleségét majd a háztól, minden

gyerekével. Menjen el Solt környékére is! Világos fejű, vállalkozókedvű embereket talál. Úgy eltájékozódnak a világban, mint akárki más. Van perspektívájuk, hajtanak érte. Ez is tanya, az is tanya.

– A megszüntetők erre azt mondanák, szüntessük meg előbb Orgovány környékét és Bugacot.

– Úgy látom, nem értett meg az előbb. Ha törvénnyel nem lehet a sötétség ellen harcolni, mert annak más az orvossága, akkor azt is mondhatom, felszámolási rendeletek özönével se lehet. Isznak Orgovány környékén? Isznak, és az alkoholizmusban fogant gyermek elmebeteg lehet. És a városban nem isznak? Ott nem lehet elmebeteg abból a gyerekből, akit alkoholista apa nemzett és részeges anya fogant? Ugyanúgy lehet. Ha akarja, megesküszöm rá, ezer lakosra több alkoholista jut Kecskeméten, mint Orgovány környékén.

– Nem értek a statisztikához, de ha ez igaz, akkor Kecskemétet kellene kivinni amoda.

– Miért akar maga mindent telepítéssel megoldani? Ésszel, értelemmel, felvilágosítással, műveltséggel lehet ez ellen tenni valamit, nem telepítéssel. Bent a városban, ha veri a feleségét a részeg, kimegyünk, és rendet csinálunk, mert valaki mindig értesít bennünket, de ki szóljon be a tanyáról? Ha netán rászánja is magát valaki, mire kiérünk, az igazak álmát alussza a férfi, az asszony pedig annyira szégyenli az esetet, hogy hallgat. Ha szólna, legközelebb még jobban elverné az ura. Magára maradt a tanya, még a postást is elvettük tőle. Csodálkozunk rajta, ha ez lesz belőle? Szabad csodálkoznunk? Elég csodálkoznunk?

Nem én mondom ezt, hanem rendőr és ügyész. Egy szóval nem adnak fölmentést vérfertőzésre és utálatos alkoholizmusra, csak többet mérlegelnek, mint mi szoktunk, hiszen nekik nem mesélniök kell a tanyaiakról, hanem dönteni sorsukban, ha úgy jön ki a lépés.

Elképesztő esetet én is tudok, éppen azért jöttem Kecskemétre, hogy részletek után is érdeklődjek. Péter bácsit hetvenkilenc éves korában kiherélték saját tanyájában.

Az eset úgy is történhetett, ahogy Péter bácsi jegyzőkönyvbe mondta. Este volt, feküdni készült, már a lámpást is lecsavarta, amikor két férfi rárontott. Kabátot dobtak rá, lerántották a földre, az egyik ráült a mellére, a másik pedig operált. Érzéstelenítés? Semmi. Ha netán nők is olvassák ezt az írást, külön bizonyítás nélkül is higgyék el, a férfinak fájdalom szempontjából is legérzékenyebb pontjáról van szó. Régi

nagy vallatók is tudták, hogy a kimondhatatlan kinok kinját is itt lehet legkönnyebben előidézni. Akkora barbárság kell ide, mai ésszel elképzelni is nehéz. Péter bácsi túlélte, mert eszméletét nem veszítette el. Maga varrta össze a sebet. Avval, ami volt: kendercérnával. Akkor is vérzett, megvarrta másodszor is, és azután még egyszer. Az orvos azt mondta, mestermunka volt, harisnyát nem lehetne szebben bestopolni.

Három nap múlva kórházba kerül, kitisztítják a sebet, szakszerűen ellátják, és tizennégy nap múlva gyógyultan elbocsátják. Észreveszik, hogy hiányzik a két golyó, kérdezik, de nem vallják. Péter bácsi azt mondja, kerítés hasította föl. Másik verzióban azt emlegeti, fát hasogatott, és az egyik odapattant.

Ilyenek is történnek tanyán, tehát valóban sötét egy hely a tanya. Megint elszaladt velünk a ló, mert csak az áldozat lakik a tanyán, a tettes nem. Kocsival ment oda, öreg Warszavával. Tanyai szívósság kellett viszont hozzá. Elviselni és vérmérgezés nélkül megúszni.

Négy év múlva tett csak följelentést Péter bácsi, nem lehetett már kideríteni, ki volt a két lator. A tanúk még arra se tudtak egyforma választ adni, be lehetett-e csukni később a föltört ajtót, vagy nem. Volt vejét vádolta Péter bácsi, igen bizonytalanul. A szembesítés eredménytelenül végződött, ezzel az ügy lezáródott.

Kitérő következik most, elnézést kérek érte. Sok minden ketyeg a fejemben, és az ember feje nem galambház, hogy kirepüljön belőle, ami benne van. Tanyai ésszel megáldott szakértőt keresek, az igazságszolgáltatás hivatásos szakértőit messzire kerülve. Én mondom, amit tudok, ő pedig vélekedik.

– Tehát este volt. Villany nincsen, és a lámpa le volt csavarva. Benne van az orvosszakértő véleményében, hogy összefaragták a sebet?

– Nincsen benne, és a klinikai orvostól is úgy tudom, mintaszerű vágás volt.

– Próbáljon maga egy ceruzát kihegyezni félhomályban!

– Várjunk, tatám! Azt a lámpást föl is lehetett srófolni, csak a delikvens nem látta, mert kabát volt a fején.

– Akkor is nehéz lámpánál operálni. Aki meg tudja csinálni, juhász, kanász vagy másféle állatgondozó lehet.

– Miért éppen az?

– Van magának bicskája? Éles? Ez viszont éles volt. Olyan éles,

amivel herélni lehet. Kinek van ilyen? Aki herélni szokott. Malacot, csődört, akármit. Ezeket kellett volna sorra nyomozni. A kántor ilyen-
mit nem tud véghözvinni, pedig az finom ember, de a hentes se, mert az meg durva hozzá.

– Le van írva az is a szakvéleményben, hogy úgy szakították ki a herevezetékét.

– Látott maga már malacot herélni? Az ügyesebbje fölvtágás után foggal húzza ki a golyót, hogy a vezeték is kijöjjön. Ez az ember tehát tudta, hogyan kell csinálni.

– Akkor bevarrni is tudta volna.

– Vagy sietett, vagy nagyon dolgozott benne a bosszú. Nagyon alávaló ember.

– Az egyik vallomás azt mondja, vért találtak, de a herét nem, pedig az udvaron is keresték.

– Játéknak jó csak az ilyen vallomás. Elvitte az illető bizonyítéknak, vagy odadobta a kutyáknak.

– Kutyákról nincs szó.

– Megette a macska, vagy elvitte a kánya! Válassza ki azt, amelyik jobban tetszik. Nincsen jelentősége. Arról nem beszél a jegyzőkönyv, hogy lekötözték volna?

– Nem emlékszem rá.

– Itt a baj! Más se figyelhetett rá.

– Rajta ültek a mellén, az nem elég?

– De nem a mellét operálták. Mit gondol, ha a maga mellére ülnek, akkor maga nem tud rügni? A csillagokat lerügná, annyira fáj. Ha ellenben botot dugnak a két térde alá, és fölkitik a vállához, akkor elhiszem, hogy meg tudják csinálni.

– Öregember volt, ne felejtse el.

– Neki is az az egy fájdalma van.

– És ha így is sikerült?

– Akkor megint leírja az orvos a klinikán, hogy ezt a sebet összefaragták.

– Igaza van, nem írta le, de mire megy vele?

– Én semmire. De ha én vagyok a nyomozó, erre is rákérdézek, mert ez is fontos.

Akárki tette, akármiért tette, akkor is vérfagyasztó örülség. Még akkor is, ha rényként fogadjuk el az orvosszakértő egyik kijelentését: saját magán is elvégezheti az illető. Minden elképzelhető, csak fantázia

kell hozzá. Az is, hogy valaki békés együttélésben tölti el hetvenkilenc évét azzal a szervével, amit közönségesen csak acskónak mondanak, egyszer aztán ráront erőszakkal, és kivégzi. Akkora a harag benne, hogy nem elég neki a borzalom az egyik golyónál, megduplázza fájdalmait, mert tiszta munkára határozta el magát: pusztuljon a másik is. Mindezt olyan helyzetben, amilyenben zoknit se lehetne stoppolni. Minden lehetséges, de az én fantáziám gyöngé hozzá.

Nem folytatom a mindenféle borzalmak csámcsogó leírását, mert nem akarok kedvet csinálni majdani krimitermelőinknek, hogy sorozatfilmjeiket átokverte tanyákon forgassák. Az is elég, ha a tanyát a libafarmok teszik tönkre. Hattyúdál, *libával*.

A bünbeesett tanya képét azért se akarom nagyra növeszteni, mert nem mennék vele semmire. A falusi ember emlegeti a bűnös várost, mert onnan csak a csalók és kujtorgók híre jut el hozzá, a városi pedig emlegeti a borzalmak tanyáját, a vidéki Szodomát. Ebből én kiszállok, veszek elő inkább másfajta embereket.

Álljon első helyen Kakasszék intézetvezető főorvosa, dr. Kovács Pál. Első szavával helyreigazít, nem intézetvezető, mert ez csak volt intézet. Átszervezték, a vásárhelyi kórház egyik osztálya csupán.

– Tudatos visszafejlesztés?

– Messzebből kezdjük, mert így nem fogja megérteni. Induljunk Júliától, az első betegtől. Legendás története van, csodás gyógyulással kezdődött ennek a fürdőnek a karrierje. Csontsipolyos beteg volt az egyik gazda lánya, a bizonyos Júlia, aki nem tudott mit kezdeni gyógyíthatatlan bajával, félszességében a nád közé bújt, és ott lógatta be lábait a vízbe. Nem hiszem, hogy gyógyulást remélt tőle, de meggyógyult. Mennyire boldog lehetett az apja, ment egyenest a kezelőorvoshoz. Szerencséje volt, világosfejű sebészorvos volt Genersich Antal, nem hessentette el baĉonás képzelgések miatt. Nem biztos, hogy első szóra elhitte, mindenesetre kipróbálta. Lajttal hordatta be az iszapos vizet, és elkezdte a kezelést. Akkor is volt társadalmi összefogás, megvették a Sarkadi villát, 12–16 beteget tudtak itt kezelni egyszerre. Kizárólag sipolyos betegeket. Hamarosan három szálloda is épült, de abba se fértek el. Annyi kocsi jött, az állomásig ért a sor. Okosan gondolkodtak, miniszteri alapból és városi pénzből szanatóriumot építettek ide, a szikes tó partjára. Kiküldték a városi főmérnö-

köt Davosba, így lett a szanatóriumunk az ottani intézet pontos mása. Amikor a svájci cég megtudta, hogy mi készül nálunk, vállalta, hogy felszereli.

– Gondolom, a kapcsolat továbbra is fönmaradt, mert láttam a márványtáblát a folyosón: „A gyógyintézet épületét a Népjóléti Minisztérium a 3 éves terv keretében állította helyre. A berendezés és az orvosi felszerelés a Don Suisse adománya.”

– A tábla természetesen az igazat mondja. Azt hiszem, ötvenkettőben államosították, tébécés intézet lett belőle.

– Ön akkor már itt volt?

– Negyvennyolc június 1-től kezdődően, megszakítás nélkül. Negyvenhatban voltam szigorló orvos, ez volt az egyetlen szabad állás, elfogadtam, és itt maradtam.

– Tanyai orvos lett. Nem nagy karrier.

– Most azt várja, hogy cáfoljam? Erre tettem fel az életemet, ne várjon tőlem bizonyító szavakat. Egyedül voltam akkor orvos itt, mondhatom, mindenhez közöm van.

– Hallottam olyan véleményt, azért kellett a fürdőt megszüntetni, mert gusztustalan látvány a sok sebes beteg. Át is ragadhat a baj egyikről a másikra.

– Gusztusokkal és tiltó rendeletekkel nem érdemes vitába szállni. Én is fürödtem együtt a betegekkel, semmi bajom nem lett tőle.

– Önt mégsem fürdőorvosként emlegetik, hanem neves sebészként.

– A csonttébécés orvos is maga alatt vágta a fát, szinte teljesen sikerült felszámolni a betegséget, elkezdük gyógyítani a csontizületi bajokat.

– Gyógyszerrel?

– Új gyógyszerekkel és új műtéti eljárásokkal.

– Merevítés helyett járás?

– Az izületi gümőkórt mozgó állapotban gyógyítani valóban újdonság volt. Sikerült. A gerincműtétek egyik változata is Kovács-módszerként jelent meg egyik német szakkönyvben.

– Szeretett operálni?

– Bolond a hasonlat, de nem tudok jobbat: nekem olyan volt, mint másnak a horgászat. Az volt az egyetlen hely, ahol kizárólag egy dologra koncentrálni lehettem, és én azt szerettem. Csonttranszplantáció. Itt volt a legtöbb.

– Ebben mi a jó?

– Máshol is operálnak porckorongsérvet, de utána rokkantállományba megy a beteg. Ha merevíteni tudom a transzplantációval, dolgozni tud utána. Kimondhatatlanul nagy a jelentősége akkor is, ha kizárólag a népgazdasági oldalát nézem. Nem vetem el a gyógyult ember gazdasági értékét, ez is fontos szempont, de többre tartom, hogy teljes embernek érezheti magát utána.

– Mégsem operál.

– Átszenvedtem a megszűnést, de ma se tudom, valójában miért szüntették meg nálunk a műtétet. Arra hivatkoztak, nincs annyi vizünk, amennyi a műtétnek kellene. Felelősségem teljes tudatában kijelentem, kétszer annyi volt.

– Mi lett a svájci műszerekkel?

– Bevitték Vásárhelyre, az intenzív osztályra.

– Úgy hallottam, az udvaron ette őket a rozsdá.

– Csak azt, amit ott nem tudtak használni.

– A tanyai sebész tehát hátrányos helyzetben van?

– Tagadhatatlanul vannak nehézségek. Konziliumot tartani itt nehéz. A vérellátás is nehéz. Külön gépkocsi kellene hozzá. Szervezési szempontból nem egy ideális hely.

– Ha egy csirkefarmra valaki azt mondja, ide kocsit kell, nem a farmot szüntetik meg, hanem kocsit vesznek. Egy szempont lehet, a betegé.

– Az egészen más. Ne vegye dicsekvésnek, de jobb helyet elképzelni se lehet. Bejön a beteg, észleljük a bajt, megoperáljuk, utókezeljük, mindent egy helyen. Elejétől fogva figyelemmel tudom kísérni, felbecsülhetetlen adottság. Kevés ilyen hely van.

– Tudományos elismerés?

– Ötvenkét közlemény jelent meg az intézetből, az előadások száma kétszázfelé jár. A csigolyagümőkórosok rehabilitációs helyzetét feldolgoztuk, beadtuk a Korányiba, első díjat nyertünk vele. A díjat ünnepélyes keretek között az Akadémián adták át. Azt mondta a Rusznyák professzor, úgy, ahogy van, add le kandidátusi értekezésre. Soha nem gondoltam rá.

– Nem is lett belőle semmi?

– Lehetett volna. Nagyon kérem, ne higgyen nekem, mert az elfogultságot nem lehet kizárni. Letettem a vizsgákat, beadtam az értekezést. Személyes ellentétet látok benne, az egyik opponens nem java-

olta. Tanácsolták, kérjek harmadik opponenst, mert szélsőséges a két vélemény.

– Kért?

– Dehogy kértem! Magyar betegséggel állunk szemben, nem gyógyítható: nem én csináltam, nem is lehet jó! Hova menjek panaszra? Ezt a kórt fellebbezéssel nem lehet gyógyítani. Visszavontam, többet sem is próbálkoztam vele. Álljak be abba a sorba, hogy eladjuk találmányainkat az angoloknak, és dollárért visszavásároljuk, mint egyedül üdvözítő módszert?

– Maradt tehát a rehabilitáció. Csontfájós emberek Mekkája most Kakasszék. Azt tessék mondani, hol operálnak?

– Szegeden és Szentesen is.

– Minden rászorulót?

– Néhányat csak.

– A betegek rovására szüntették meg a műtéteket?

– Ha így fogalmazunk, a szintiszta igazat mondjuk. Elvettek valamit, ami jó volt, és nem adtak helyette semmit.

– Az ország más részein?

– Ott se.

Ezt az intézetet megaszalták.

– A jövő?

– Az olajosokkal nagyszerű kapcsolataink vannak. Önti a reumás betegeket az olajipar, érdeke, hogy gyógyítsuk őket. Fürt egy csodálatos kutató, folyamatban van, hogy gyógyvizként elismerjék a vizét. Tizenöt ágyat adtunk neki érte.

– Kakasszék először gyógyfürdő volt, de megszűnt. Operáltak, az is megszűnt, de Kakasszék marad.

– Bizunk benne.

– Ha viszont marad, ide ember kell. Takarítani, főzni, beteget forgatni is.

– Már most is kevesen vagyunk.

– Itt kell annak laknia, aki itt akar dolgozni.

– Mindenképpen. Akármilyen jó közlekedést szerveznek ide, aki egyszer elmegy, nem nagyon jön vissza. Ha nagyon akar egészségügyi dolgozó lenni, akkor se, hiszen minden kórház segéderőt keres.

– Aki viszont itt marad, annak laknia kell valahol. A fiatalnak építenie.

– Tanyán vagyunk, építési tilalom van. De sok felterjesztés elment

már ebben az ügyben, még a képviselők is interpellált, hiába. Harminc négyzetméteres üdülőt lehet építeni a közvetlen közelünkben, mert az nem létkérdés, de lakóházat annak, aki naponta emberek sokaságán segít, azt nem lehet.

– Valami itt is kifordult a maga mivoltából. Számoljunk: egy négyzetkilométeren van negyven ház? Vagy félen a húsz?

– Nem kell feleznünk, biztosan megvan.

– Ez is formális kérdés lehetne, mert itt gyógyintézet van, de a formának is megfelel, tehát akadálya nem lehetne.

– Mégis van.

– Mostohagyerek Kakasszék?

– Az elszalasztott lehetőségek igen sok újságírókat ide vonzottak már, mind abszurdnak tartotta, amit talált. Száztíz betegre egy tus jut a tisztálkodásra, és három kád a gyógyításra. Aki bemegy a fürdőbe, és a látványtól nem lesz beteg, az hosszú életű lesz a földön. Hat éve nem tudunk meszelni. Soroljam még? Ne erről beszéljünk mégse, mert most újra reménykedünk. Három nagyon jó gyógyvize van az országnak, az egyik a mi kutunkból jön elő. Kilencvenkilenc fokos, három téeszt el tudna látni meleg vízzel, mert nekünk a kifolyó maradék víz is megfelelne, de senki nem kapadozik utána. Biztos számaim vannak: az olajipar a három év alatt húszmillió forintot takarított meg táppénzen azzal, hogy gyógyítottuk a betegeit. Ez csak a táppénz, azt a termelési értéket nem tudom, amit a gyógyult ember előállított a három év alatt, és azt se tudom számokba foglalni, milyen érzés betegség helyett gyógyulni. Csak az olajipart számoltam, a többi beteg ezen felül van. Ekkora értéket nem lehet kihasználatlanul hagyni, és nem lehet rá sokáig oda nem figyelni. Ez egy gyorsan visszatérülő beruházás, kis befektetés nagy hasznot hoz. Akkor ne vennék észre, amikor mindenhol a pénzt akarjuk megfogni? Ezért mondom, reménykedünk.

Motyogok magamban, forog a ringlispil, nem lehet kiszállni: akármelyik székbe ülök, mindig oda jutok. Tanyai koncepciónk – ha van egyáltalán, illetve ha koncepciónak lehet nevezni azt, ami van – az a beteg, azt kellene meggyógyítanunk.

Ha már Kakasszéken vagyok, és Svájc is szóba került, nem hagyhatom ki Sipos Aladárt. Talán ötszáz városi nem pörösködik annyit, mint ő egymaga. Tyúkpöرت szoktunk emlegetni, neki lúdpörei vannak. Kihozzák a kicsi libákat, elkezdenek pusztulni. Sipos azt állítja, beteg kapta őket, a szövetkezet pedig azt mondja, vészes a hely, zsúfolt, azért döglenek. Ki fizessen, kinek? Sipos azt mondja, neki van kára, mert ő nevelni akarta a libákat, nem dögleszteni. A szomszéd kutyák bementek egyszer a ludak közé, huszonötezer forintot ítelt meg a bíróság. Rosszul minősít a szövetkezet, Sipos azt mondja, Félegyházán vagy Kunágótán ugyanazt átveszik első osztályban. Tegyen igazságot a bíróság!

Csakhogy én nem libaügyben jöttem ide, hanem Svájc tanyái miatt. Sipos Aladár járt kint, és benézett kettőbe is. Ugyan mire figyelt odakint az itthoni tanyái?

– Elzárttság?

– Ahogy vesszük. Az egyik tanya olyan magasan volt a hegyoldalon, alig mertem lenézni.

– Hogyan közlekednek?

– Minden tanyába műút vezet.

– Kinek a pénzén?

– Nyugodt lehet, megkérdeztem én is, mert nem akartam elhinni. Azt mondták, az államén.

– Megéri nekik?

– Ezt is kérdeztem. Minden élelmiszert külföldről vesznek, csak a tejet nem. Nyilván megéri, ha nem kell azt is külföldről bevinni. Az egyik gazda ötven marhát tartott, a másik negyvenet.

– Gépek?

– Ott a jószág csak zöldet eszik, amíg lehet. Kis traktor kaszál, viszi a fűvet befelé. Ami megmarad, azt szárítóra teszik, mert ott magától semmi meg nem szárad. Traktor, fűkasza, autó, cséplőgép, automata fejőgép, szeparátor, minden van.

– A lakás?

– Bementem az egyikbe, emeletes volt. Mit mondjak? Gyönyörű. Telefon minden tanyában.

– Nem igaz! Mondja még egyszer!

– Mondom én százszor is. Fölveszi a kagylót a paraszt, leszól a boltosnak, hogy ez meg ez kell neki. Kocsin a boltos hozza föl a portékát.

– Tanyára?

– Maga nem érti első szóra? Mondom, hogy tanyát néztem.

– Ki dolgozik?

– Az elsőnél jól becsapódtam, a másodiknál már vigyáztam. Pucolta az állatokat, gondoltam, a cseléd, majd jól kikérdezem. Ő volt a gazda. Nesze neked, Sipos!

– Más érdekesség?

– Csak álltam, és bámultam. Cirkuszban vagyunk, vagy legelőn? Sorban állt a szabad ég alatt az ötven marha, és várta, hogy megvakarják. Amikor készen volt, akkor ment el legelni. Kötél? Semmi. Kutyá? Egy se. Borzasztó nagy ész kell ahhoz, hogy ötven szép marhát libasorba lehessen szoktatni.

A telefonról nem áradozott, a betonos útról se, csak a vakarásra váró tehenekről. Gondolom, azért, mert ami elérhetetlen, azon nem érdemes rágódni, ellenben a tehénsorakozó vezényszavait jó lenne eltanulni.

Milyen kicsinyek az igények a svájci tanyában, ha magyar tanyai fordul meg bennük!

Jó játék nekem ez a motyogás, oda ugrálhatok vele, ahová akarok. Két éve készülök Szalay Ferenchez a mártélyi tanyára. Most már tudom, nem lesz belőle semmi, mert egy kötetbe az se fér bele, amit eddig összeszedtem. Sokszor voltam ott, amiről rendszertelenül beszélgettünk, nem vehetem elő a háta mögött.

A most élő tanyafestők közül sokra tartom őt, erről kellene kérdeznem, de ezért se megyek el hozzá még egyszer, mert nem is tanyafestő igazából. Magyarországot festi, tanyaablakból nézve. Azt már meg kéne kérdezni tőle, honnan veszi a bátorságot, hogy tenyérnyi földdarabon állva például téeszörténelmet fessen. Sokkal bonyolultabb dolog ez, ezer szála van, és minden szálon ezer boga, mégse kérdezem, mert egyrészt látom az eredményt, másrészt látom azokat, akiknek ekkora földdarabhoz sincsen közük. Aki a kicsi darabhoz nem tud kötődni, az az egészhez is másként tartozik, motyogom magamban a közhelyeket, de keményfejú nyakasságát és a témája iránti jámbor alázatát nagyon tisztetem.

Amikor ő megvette a mártélyi szelmalmot a malomházzal, még akkor nem volt fölkapott divat a státustanya, és a pihenőtanya fogalma

se volt ismerős. Még csak zsindelezte a lyukas tetejű malmát, már rászóltak, ez a szélmalom ipartörténeti jelentőségű népi műemléknek való, és nem maradhat egy kóbor festő bolondériás kezén. Addig senkinek nem kellett, tőle mindenki el akarta védeni.

Akkor megkérdeztem, miért száll harcba. Olyanokat mondott, hogy ez a malom mindig is összejáró központja volt a vidéknek. Szeretné, ha sokan jönnének ide ezután is. Kardos Pál teljes kórusa volt nála egyszer ámuldozni, és ámulatba ejteni a házigazdát. Az éneklőknek azelőtt semmi közük nem volt a tanyához, most hazajöttek mégis. Nekem külön izgalom volt a találkozás. Mit kezd majd egymással az általam nagyra tartott, de tanyai szellő által talán meg se fújdogált karnagy és a tanyát is föl vállaló festő? Közvetítő voltam, hogyne izgatott volna. Preparált izgalmak ezek, azóta már tudom, mert sokat öregedtem. Két tisztességes ember akkor is képes megérteni egymást, ha mind a kettő nagy lélekkel van megáldva.

Különcnek tartották a lelegején Szalayt elég sokan, talán annak hiszik most is. Mások azt mondják, a tanya nélkül nem tudott volna komoly dolgokat festeni, mert őserő van a tanyába. A mondat végét bolond beszédnek tartom, mert ha igaz lenne, legalább annyi komoly festőnk lenne, ahánynak azóta tanyája van. Egy biztos: ha a tanya eredendően a szellemi sötétség legfőbb fészke volna, meg se foganhatott volna a gondolat, hogy Mártélyon nemzeti történelmet kezdjen fősteni valaki, emberközeli alulnézetből. A többit bizzuk rá a kritikusokra és az idő rostájára.

Szalay csak bevándorló tanyai, nem az igazi. Ezt mondják rá azok, akiknek vérségi kapcsolatuk van evvel a vidékkel. Igaz a beszéd, Mosonmagyaróvár egészen más, mint Mártély. Az én fejemben azért ketyeg tovább a gondolat, mert egy tételünket, azt hiszem, megint át kell alakítanunk. Szeretjük azt mondani, azért ragaszkodnak az emberek a tanyához, mert százados hagyomány és mozdulni képtelen restség dolgozik bennük. Szalayra egyik se illik. Nem is szörcsuhába bújva menekült el a zajos és bűnös civilizáció elől a pusztai magányba. Vásárhelyen lakik és Szegeden tanít. Szava csöndes ugyan, világfi talán soha nem lesz már belőle, de nem is csodabogár.

Ha sokan kérdezzetik, milyen a tanyai ember, és sokan mondogatják, hogy fejbéli sivatag lakik távol a világtól, akkor én előveszem ezt a festőt is százakra menő bizonyítékaim között arra való példának, hogy termékenyítő világosság is otthon lehet benne.

Itt van Fűri József is, a szőlőnemesítő, Kecskemét határában. Nem hagyhatom ki őt se.

– Hogyan került ide?

– A puszta nekem ürességet jelentett, semmi nem vonzott hozzá. Egyetemista koromban Helvéciára jöttünk metszési gyakorlatra, szemem-szám tele lett homokkal. Nézzen rám, jó magas vagyok, földig hajolni éppen elég, hogy a fejművelésű szőlőt elérjem. Csúsztam-másztram a sorok között. Láta a professzor, azt mondta, ilyen lusta emberből nem lesz szőlész.

– Mégis lett.

– Különbően jó tanulója voltam a professzornak, megkért, vállaljak el egy dolgot, írjam meg Kocsis Pál élete munkáját. Autodidakta volt, szinte semmit le nem írt, csak jó érzékkel nemesített. Kitüntetés volt ez a kérés, természetesen elvállaltam, de eszembe jutott a homok is. Menekülni lett volna jó. Igen ám, de gyakorlatok alatt nemcsak a szőlőt metszettük, le-leültünk beszélgetni is az emberekkel. Az is eszembe jutott, hogy nyiltszívűek. Az Eger környéküket ismertem, azok befelé fordulók, talán a dunántúliak is azok. Kerestem az okát. A kiegyensúlyozott életmóddal függne össze? A pannóniai ember civilizáltabb, talán a római birodalom is belejátszik még most is ebbe, meg az is, hogy Nyugathoz közelebb van. Az alföldi elszigeteltebb. Ritkán találkozik valakivel, ha igen, beszélni és meghallgatni akar. Nyíltabb, de igénytelenebb? Ez a kettő nem fért össze az én fejemben. Azóta tudom, én a sikereimet nekik is köszönhetem. Eger környékén is meghallgattak az emberek, de sumákolnak. Itt? Vitatkoznak, amíg meg nem győzöm őket, mert mind szakember, érti az összefüggéseket, és nem adja meg egykönnyen magát. Ha azonban meggyőztem őket, biztos lehetek benne, pontosan úgy csinálnak mindent, ahogy kértem. Emlékszem rá, Pali bácsi mindig leállt velük beszélgetni. Bosszantott, mert addig se dolgoztak. Fizetni csak munkáért lehet. Mondtam neki, azt felelte, nem baj. Ha tanulnak, többet ér.

– Milyen a Fűri-féle metszés?

– Nem a tulajdonom, csak azért nevezik így, mert én kértem meg őket, hogy így csinálják. Az a lényege, hogy a befásodott hónaljajtásból több lesz a szőlő. Nagy lépés volt áttérni a fejművelésről az úgynevezett magasművelésre. Kiadhattuk volna a parancsot, de olyan is lett volna. Tanfolyamot tartottam, addig gyözködtünk egymással, amíg szusszal bírtuk, de az eredmény, a kezük munkája, mintaszerű.

- Recept?

- A himpellért megismerik. Aki riszálja magát előttük, attól elfor-
ulnak. Kijön egy fiatal az egyetemről, nem gátolják a munkáját, de
igyelik szinte minden mozdulatát. Embernek kell lennünk, hogy
embernek tekinthessük társainkat. Kocsiból, motorról beszélgetni
nem lehet velük, oda kell menni hozzájuk, kezét kell fogni velük,
kérdezni még a családra is.

- Fogás?

- Azt is észrevennék, ha valaki csak fogásból csinálja. Vele jár a
munkával. Nekem is jólesik, ha érdeklődnek. Most kezdem megérteni
Pali bácsit.

- Milyen tehát a tanyai ember?

- Feleségem húsz évig tanította őket, be is jártak hozzá. Azt mond-
ja, tudássomj hajtja a tanya népét. Apósom harminc évig iskolaigaz-
gató volt, ő azt mondja, beléjük ivódott a kultúra utáni vágy. Régeb-
ben zárkózottabbak voltak, ezt is apósomtól tudom. A közös munka
hozhatta, hogy nyíltabbakká váltak. Éli mindegyik a kettős életét, van
otthoni gazdasága is, talán meg is élne belőle, de jön dolgozni, mert
ez egyrészt biztonságot ad, másrészt a valahová tartozás vágya is hajtja
őket.

- A tanyához is ragaszkodnak?

- Van, aki igen, de nem ez az általános. Nézzen szét Katonatelepen,
fejlődőfélben lévő valóságos kertváros. A tanyaiak szivárognak ide,
hogy buszhoz, vonathoz közelebb legyenek.

- A tudássomj a beköltözőkben is megmarad?

- Feltétlenül. A Szegedi Szabadtéri Játékok előadásaira kétszer
annyian jöttek el, mint amennyire számítottunk.

- Ajándék jeggyel?

- Fizették, mert érdekelte őket. A közös kirándulás mindig jó alka-
lom a tapasztalatszerzésre, ennél fogva biztatni se kell őket.

- Megszűnik a tanya?

- Sajnálánám, ha így lenne.

- Önben nem vert gyökeret a nagyüzemi szemlélet?

- Tudom, hogy a nagyüzemnek néha gátja a tanya, de ne túlszűfolt
területre akarjuk bevinni azt, aki eddig szabadnak érezhette magát.
Legalább négyszáz négyszögöles portát mindenképpen adnék, vagy
inkább nagyobbat. Hadd tarthasson állatot, aki akar. Aki attól fél,
hogy ez a terület kihasználatlan marad, az nem tudja, mit beszél.

– Sikerei?

– Sokrétű a témám, minden érdekel, ami a gyakorlatban hamar megvalósítható. Hatvannyolcig-hetvenig folytak a kísérleteim, a diszsertációm megvédése után – summa cum laude – kandidátusira biztattak, de az orvosom nem pártolja ezt a gondolatot.

– Mi a baj?

– Két éve infarktusom volt.

(Üldöz az infarktus bennünket, válogatás nélkül, vagy nem jövünk rá a logikájára. Számlálgatom magamban, hány embert ismerek, aki a tanya mozdításáért sokat tett, és megszólalt benne a csöngő: állj meg, ne tovább! Mást is elérhet ez a nyavalya, a folyton égő embereket hamarabb, mégis meg kell fogalmaznom a kérdést: mekkora ellenállásokat kell leküzdenie annak, aki az átokverte tanyán jobbítani akar? Csak az alatt az idő alatt, amíg gépelem ezt a szöveget, egymás után hallom a híreket: agyvérzés, szívinfarktus. Évszázados nehézkedési erővel szállnak szembe, talán azért? Biztosan sokat nyom a latba ez is, de meg is pótoltuk saját tehetetlenségi törvényeinkkel is. Mindig úgy cselekedni a jót, hogy az hivatalosan rossznak minősítetik, mert keresztezi egy át nem gondolt koncepció útját, megfekszi az idegrendszert, azt hiszem, és megdarálja az embert.)

– Új szőlőfajták?

– Három fajtajelöltről szívesen beszélek. Van egy korai csemegeszőlőm, az RF 5-ös. Egyidőben érik a csabagyöngyével, vagy valamivel korábban.

– Az R mit jelent benne?

– Rezisztens, betegségeknek ellenállóbb. Az RF 16-os borszőlő, szeptember elején érik, magas a cukortartalma, kellemes a zamata, a telet jobban tűri, mint az 5-ös. Nagyon bőtermő, a rajnai rizlinghez hasonlítható a bora. Az RF 48 tiz nappal megelőzi a csabagyöngyét, tramini jellegű bort ad, a téltűrő képessége ennek a legjobb. A termés mennyiségéről még nem beszélhetek, csak kicsi területen vannak tapasztalataim. Bizom benne, hogy beváltja a belefektetett reményeket.

– Mi kell ehhez a munkához?

– Megszállottság. Ha két napig nem látom a kísérleteimet, nem érzem jól magam. Ha tévézés közben eszembe jut valami, megyek ki, megnézem. Hatvanöt fajtából százhatvan töke szőlőm van a kertemben, és negyven gyümölcsfa. Először otthon szeretek kipróbálni

nindent, és ha sikerül, akkor viszem a kísérleti telepre, onnan pedig nagyüzembe.

Megszólal a feleség is. Azt mondja, ha a szocializmusban minden második héten szabad a szombat, ő annak is örülne, ha férjének minden második vasárnapja lenne szabad. Úgy jönnek ide az emberek, mint a zarándokok. Ki győzi erővel?

Az egyik orvostanhallgató azt írta, legfőljebb infarktus ellen jó a tanya, én meg egymás után találok azokat, akik fejféval vagy zárójelentéssel igazolják, hogy a tanya se véd meg tőle. Addig bócorog a fejemben a gondolat, amíg ki nem köt Papp Pálnál. Tanítottam a lányát Mérgesen, eleven eszű, mindig figyelő kislány volt, de a családot nem ismertem. Tanárkodásom utolsó napján beszél valaki az osztályba, jöjjen ki, mert keresnek. Beszélgettünk akkor már csupán, búcsúzkodtunk, nem üzentem vissza, hogy várjon csöngetésig, kimentem néhány percre. Talpig feketében várt Papp Pál, csizmáját biztosan letörülte a kapuban, mert fénylett.

– Mivel lehetek szolgálatára?

– Hallottam, hogy tanár bácsi elmegy.

– Így forogta ki a sors.

– De tanította az én lányomat, a kis Katit.

– Nem tehet róla szegény, ezt is a sors hozta így, de gratulálok hozzá, mert esze és igyekezete is van. Sokra viheti még.

– Köszönöm, de ez még odébb van. Én csak azért jöttem, mert ha maga elmegy, lehet, hogy az életben soha többet nem találkozunk.

Amiket még mondott, a pályáját éppen elhagyó tanárnak is többet ért, mint egy összekapcsolt fizetésemelés. A lényeg az, hogy bejött a tanyai ember elköszönni. Jól megnéztük egymást, de húsz év múlva már nem tudtam visszaidézni arcvonásait. Gondoltam egyet, megkeresem.

Csöngetni tanyán nem kell, ott a kutya tölti be a csöngő szerepét. Döngeti belülről a kaput, ahogy erejéből futja. A kutya fürge, a gazdája lassú. Látszik rajta, régóta nincsen szaladgálós kedvében. Most ő kérdez.

– Mivel lehetek szolgálatára?

– Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy Papp Katalin, és annak egy apja...

– Maga az, tanár úr? Na, fiatalabb maga se lett, az biztos.

A kutya azonnal farba rugatik az én tiszteletemre, aztán meg is kötődik az eperfához. Bemegyünk, bent a feleség. Pál gazda eltűnik egy pillanatra, amikor visszatér, látom, átöltözött. Borral kínál, kicsit kérek, azt is csak illendőségből.

– Még mindig nem? Látja, hogy összefutottunk? Én meg már nem nyúlhatok utána.

– Mi a baj?

– A szív. Rosszul ketyeg. Két nap permeteztem, a harmadikon elkezdte szorítani valami a szívemet. Hát ez meg mi lehet? Ha te szorítasz, én is tudom szorítani a számat, gyerünk tovább! Amit elkezdünk, azt be is kell fejeznünk. Nem vált jóra, el kellett mennem az orvoshoz. Be kéne jutnom Szegedre, de élhetetlen vagyok én már ahhoz. Hogy a mentő vigyen be, ahhoz meg túlságosan élő. Mégis, mire beértem, már fogtak. Négy évig rokkant voltam, aztán ezt is fölfüggesztették: keressen valami könnyebb munkát a szövetkezet. Portás voltam először, most meg udvaros vagyok. Kaszálgatok, amíg bírok, meg takarítok. A doktornő, aki az infúziót adta, azt mondta, nem való nekem már a munka, jogom van harmadfokúra menni. Nem mehetek, mert akkor itthon se dolgozhatom. Ha elkapnak, fuccs az egésznek. Azt én nem viselhetem el, hogy dolgoznom is lopva kelljen.

– Mi az pontosan, hogy udvaros?

– Udvari bolond.

– Viccel.

– Igazán mondtam. A legaljasabb munka, ami van, az az udvarosé.

– Nem a legkönnyebb?

– Mondok egy példát, ítélje meg maga. Jön az Imre gyerek, azt hiszem, őt is tanította valamikor, de nem látszik meg rajta. Azt mondja: ide figyeljen, Pali bátyám! Ha fél óra múlva nem lesz tiszta a vécé, akkor maga már mehet is. Mondom én, akkor adjon hozzá vasvágó fűrészt is vagy dinamitot, mert úgy körül van annak már rakva az ülőkéje, másként le nem jön. Tudja, mit mondott rá? Na, azt nem idézem, rábizom a fantáziájára. Ha most előállna, aki engem beagitált a téeszbe, és elmondhatnám neki, hogy szarvakaró lett belőlem, pedig ő boldogulást ígért, az nekem elég lenne. A valagukat ne törüljem ki, csak azért, mert én vagyok az udvaros?

– Csillapodjon! Árt a szívnek.

– Árt hát, de ha belül marad, akkor jobban árt. Nagyra akartam

vinni, ez lett belőle. Készülődött a háború, szedték a pilótákat. Apám azt akarta, szabó legyek, de a négy fal közé én nem akartam beülni. Mi baja lehet a pilótának? A földön többen halnak meg, mint a levegőben.

- Mert ott mindig kevesebben vannak.

- Addig jutottunk, bevitt apám Halasra, a városházára. Ha annyira pilóta akarok lenni, ő nem állja el az utat előttem. Ott, a kapu előtt megsajnáltam, visszafordultam. Nem lett volna szabad megreterálni, amikor sírtak. Az öcsémnél már belátta apám, hogy nemcsak a szántás-vetés van a világon, ő a kartográfiai vállalatnál van, már megkapta az aranygyűrűt is. Én meg megkaptam az árnyékszékét, teljes rakományával együtt. Belebújtam a földbe, mint a vakondok, és benne is maradtam. Ha beletetted a járomba a fejedet, húznod is kell.

- A traktor?

- Nagy botrány lett belőle. Beállít egyszer valaki a téesz udvarára, vasárnap, hogy traktort kér, mert szántani szeretne. Ha valaki dolgozni akar, azt nekem segítenem kell, nem hátráltatni. Értesz a traktorhoz? Láttam, hogy érti, odaadtam neki. Fölírtam a nevét, de kiderült, nem az igazi neve volt. Hazudott a szerencsétlen. Nem is volt tagja a szövetkezetnek. Na, jó, mégse a kocsmába vitte a traktort, hanem dolgozni, és szerencsére vissza is hozta baj nélkül. Nekem estek, hogy merek én traktort adni idegennek? A keservit, ha rám bízzák vasárnapra a téeszt, akkor legyen jogom belátásom szerint cselekedni.

- Ez azért másként van.

- Másként hát. Nekem csak a kolhozkozozetthoz van jogosítványom. Hová lett a tanyai ember becsülete, ha már az is elviszi a traktort, aki nem tagja a szövetkezetnek?

- Itthon?

- A feleségem mindig mondja, életmódot kellene változtatnunk, mert ezt nem bírjuk sokáig. Házunk van a faluban, csak ki kellene pofázni egy kicsit. Akkora a porta, abból meg is lehetne élni, de én még bizom az életben.

Ötvennégy éves, sajnálja itthagyni a tanyát. Bevezettette az ipari áramot, mert ha villany van, minden van. A szecs kavágót is, a fejtöget is az hajtja. Kifelé jövet bekapcsolja a darálót, hadd halljam, milyen szépen szól. Mint a repülő, amikor fölszáll.

És dolgozik hajnaltól estig.

Milyen a tanyai ember? Ilyen is. Sokszor jártam utána, miért hajtja magát ennyire? Száz botos ispán nem tudta régen úgy sürgetni, ahogy most saját magát kényszeríti embrenyúzó munkára. A lehetőség hajtja. Az a tudat, hogy most még érdemes, és a bizonytalanság érzése, mert soha nem lehet tudni, mikor csapják be a kaput az orra előtt.

Egy teljes hetet Kigyóson töltöttem. Szegedi főiskolások jöttek ide, ismerkedni a világgal. Az általam ismert egyetlen tanyakutató csoport. Kíváncsi voltam, mit tudnak meg róla? Akarnak-e egyáltalán megtudni valamit? Az alapállásukat ismertem, kis fogalmazványokban leírták, de annak élményalapja nem volt.

Bátortalanok voltak először. Hogyan lehet bemenni egy tanyaába? Mit kell tenni, ha jön a kutya? Estére kelvén földobódtak: akárhová mentek, szívesen fogadták őket. Egy csoport volt csak, amelyik panaszkodott. Szeretett volna bemenni, de nem tudta, hogyan kezdje. Udvaron volt az asszony, gondolták, kérnek tőle pumpát, és közben beszélgetnek. Innen már csak egy ugrás, és belül vannak. Az ugrás elmaradt, az asszony adta a pumpát, és nem szólt semmit. Visszaadták, megköszönték, még mindig nem szólt semmit.

Mindenki mondta este a tapasztalatait. Ha ezek éppen olyan emberek, mint mi vagyunk, akkor bánjunk velük éppen úgy. A nagy fölismerés: ezek nem is bennszülöttek! Ne köntörfalazzunk, ne becsúszni akarjunk hozzájuk, mondjuk meg, kik vagyunk, és mit akarunk.

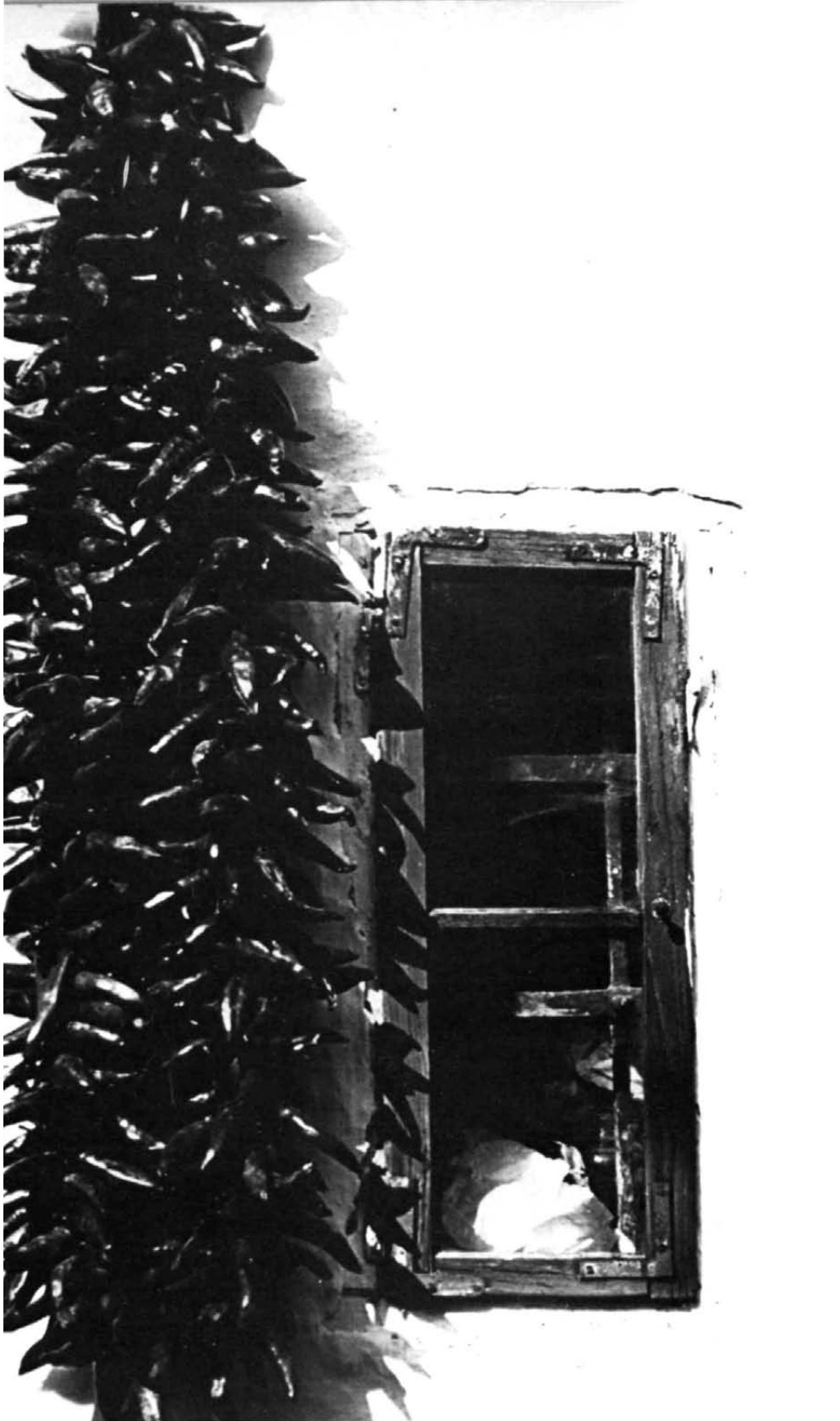
Farkas Ágota azt írta, ismeri a tanyát, hiszen négyéves koráig ott élt. Első este ilyeneket mondott:

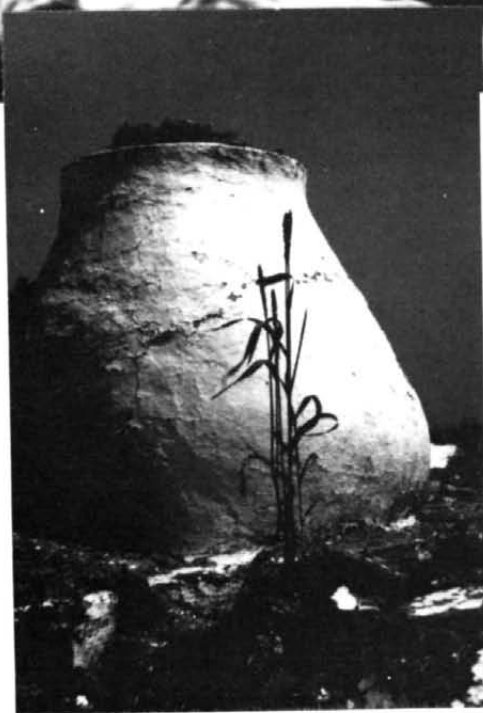
– Furcsa érzés vett erőt rajtam. Láttam az ember arcát, hallottam a hangját. Ez a pár perc megérte az egész táborot. Sok embernek hiányzik, hogy tanyaival tanyán találkozzon. Azt mondjuk rájuk, zárt világban élnek, most látom csak, mennyire el vagyunk mi is zárva a világtól. Ismerjük egymást, ismerjük tanárainkat, ebből építünk világot magunknak. Rájöttem, van másik világ is, és az egészen más.

Némethné Csala Gabriella azt írta, nem szereti a tanyát, mert ott mindig tejet kellett innia, és ki nem állhatja. Most olyan tanyaába mentek be, ahol kecske is volt, és az asszony egy nagy tál kecsketúróval kínálta őket. Örült a néni, hogy ízlik a városiaknak. Mindig visszamentek a tálhoz.

– Iszonyúan félttem, hogy képtelen leszek egy emberrel két óráig

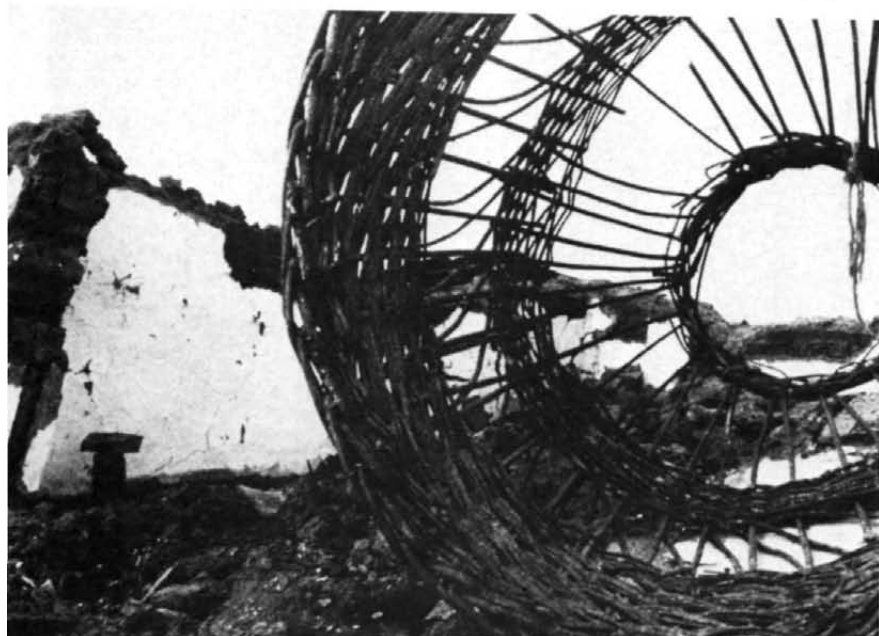

beszélni. Társadalomban élünk, mégis nehéz szót értenünk. Távol-
ságtól féltünk, emberek közötti távolságtól. Elmúlt a félelmem, a
távolság nem magától van, azt mi gyártjuk magunknak. Felmérésörü-
let van, magnósörület van, és azt hisszük, mindent tudunk, mert a
felmérés adatai mögött emberek vannak. Látni is kell az embert!

Praimajer Mária szavai:

– Azt tudtam, hogy elmaradott települési forma a tanya. Fiatalokkal
beszélgettünk, természetesen meg akartuk győzni őket, hogy itt nem
lehet emberi életet élni. Ők győztek meg minket. Megértem már őket,
és nem csodálkozom, ha itt akarnak élni.

Nagy vitát csaptak csütörtökön este. Hivatalos emberek jöttek köz-
jük, telve jó szándékkal. Olyanok, akik a tanyaiaik gondjaival szinte
naponta találkoznak, sőt dönteniök is kell az ügyükben. Minden fiatal
hozta a magnóját, és sorban kikapcsolta mind. Kérdeztem a mellettem
ülőt:

– Mi nem tetszik?

– Maga nem veszi észre? „Gyere, ülj közénk, mesélj!” Üres duma.

Volt a vendégek között olyan is, aki azt mondta, semmi kényszerítő
erő nem hat most, ami a tanyaik erőszakos megszüntetéséhez vezetne.
A másik viszont azt mondta, okosan kell megszüntetni a tanyaik, és
felelősséggel. Molnár Imre kifakadt:

– Általános műveltséget emlegetnek itt állandóan, és általános mű-
veletlenséget értenek rajta. Négy napja reggeltől estig tanyaiaikkal
beszélek, eddig még nem vettem észre, hogy elmaradottak lennének.
Lehet, hogy romantikus vagyok, de az emberi becsületességnek azt a
tisztaságát találtam itt, amit keresni kell másutt. Annyiszor emlegetik,
hogy a művelődési lehetőségek miatt kell bevinni a tanyaik a faluba.
Tessék mondani, mit kínál a falusi művelődési ház? Mozit vasárnap
és közgyűlést évente egyszer.

A válasz valahogy így hangzott:

– Súlyos kérdéseket érintett a felszólaló. Valóban nehéz a faluban
olyan közösségbe bevinni az embereket, ami itt adva van. A művel-
ődési autónk hónapokig állt, mert nem volt sofőr. Buszvezetőnek kell
lennie, de aki buszt vezethet nyolcezerért, nem jön ide háromezer-
öttszázért. Másik gondunk: nincs keretünk ismeretterjesztő előadásra.
Se bent, se kint.

Gazdasági szempontok jöttek elő. A fiatalok mindig avval vágtak

vissza, hogy emberi tényezőket is vegyünk figyelembe, hiszen érte történik minden, illetve érte kellene történnie.

Molnár Imre megint szólt:

– Olyannal beszéltem, aki öt hónapig volt a tanyai kollégium lakója. Ötödikes. Elmondta a napirendet. Hatkor ébresztő, fél hétig mosdás, hétig reggeli, tanulás, nyolctól kettőig iskola, kettőkor ebéd, háromtól négyötvenig első tanulás, tíz perc szünet, négyötventől ötötvenig ismét tanulás, ismét tíz perc szünet. Vacsora, nyolcig megint tanulás. Akinek nem elég, fél kilencig tanulhat. Leckekikérdezés kilencig, utána mosdás, lefekvés. Időközben változott a program, most már fél hétkor van ébresztő. A kislány azt mondta, amíg ő ott volt, hárman szedtek be altatót. Megmentették mind a hármat. Többen kiugrottak állítólag az ablakon, hogy haza kerülhessenek. A szülőkhöz? Azokhoz is, de mindenképpen el innen. Azt mondjuk, bődületes energiával rendelkezik a tanyai gyerek. Kérem, ha a bődületes energiát ilyen körülmények közé szorítjuk, mi lesz belőle? Kérdeztem a büntetésekről is. Aki nem tanulta meg a leckéjét, annak követ kellett súrolnia. Ettől talán okosabb lett? Aki kiszökött, azt eltiltották a játéktól és a televíziótól. Azért szökött, mert igénye van a játékra, és attól is eltiltjuk, amit a kollégium még egyáltalán adni tud?

A válasz:

– A gyerek szavát se szabad elhinni mindig. Amit a kollégiumról mondott, én nem hiszem el.

A másik válasz:

– Lehet, hogy igaz, amit Jolika mondott önnek. Tegyük elviselhetővé a gyerekek életét a kollégiumban is. Nem muszáj annak embertelenül keménynek lennie.

A harmadik válasz:

– Amikor én középiskolás koromban kollégista voltam, karácsonykor én is úgy pakoltam haza, hogy oda én többet nem megyek. Az embertelen hajtás, az én szabad életem után, elviselhetetlennek tűnt. Megfogott a bátyám, és azt mondta: ugye, öcskös, te ott is megállod a helyedet? Mi mást tehettem volna? Megálltam.

A negyedik válasz:

– Én mindennap a kollégiumban étkezem, fikció, hogy rossz az időbeosztás. Valamilyen rendnek muszáj lenni. A főiskolának nincs

rendje? Nem akarom azt mondani, hogy valami anarchiás kislány a Jolika, de olyasféle. Ha a Jolika igazat mondana, az igazgatót már elzavartuk volna.

Felelet a negyedik válaszra:

– Aki naponta fürdik a Tiszában, nem biztos, hogy tudja, mi van benne.

FÖLDÚTON

Amióta a tanyát járom, mindig figyelem, milyen a tanyai. Eszes vagy buta? Beteg vagy egészséges? Szegény vagy pénzes? Kinyílik vagy bezárkózik? Segítő vagy fukar? Veri a feleségét vagy szereti? Szidja az urát vagy kitart mellette? Ha most magam elé sorakoztatom arcukat, mindről tudom, melyik milyen, de a sok emberből nem tudok átlagosat csinálni. Az én gyöngeségem lehet, hogy nem tudok embereket belebújtatni a számokba, és nem tudok a számokkal labdázni, ha emberek vannak benne. Tisztelem is, irigylem is azokat, akikben ilyen görcsök nincsenek.

Elővettem azokat a rövid futamú írásokat, amelyek tanyajárásom kezdetén rakódtak egymás mellé. Jól megrostáltam őket, mert nem érdemli mind, hogy még egyszer elolvassa valaki, de néhányat ide teszek belőlük.

Nekem fontosak ezek az írások. Elvezettek a könyvhöz.

AMERIKA

A repülő? Akkor ültem rajta először. El nem hittem volna, hogy ennyire unalmas tud lenni. Csak ül az ember, és nem csinál semmit. Kinézni? Ott az ablak, de nem látni semmit. A felhőt legföljebb, ha van, de azt se úgy, ahogy a normális ember teszi, hanem fölülről lefelé. Menjen föl maga, és mondja meg belőle, lesz-e eső? A repülőterre elkísérték a gyerekek bennünket, mert Pesten mi még soha nem voltunk, nehogy eltévedjünk. Azt mondták, vigyázzunk magunkra, mi pedig azt, hogy az állatokra gondjuk legyen. Avval el is indultunk.

– Koszt?

– Olyan fekete pincérünk volt a gépen, mint a bokszoskatula belülről. Ha jött, én csak nevettem. Ő is nevetett, mindig csak nevetett, és hozta a kosztot. Mondtam neki, nem libatömőben vagyunk, elvtársam, de nem nagyon érthette, mert aztán is hozta. Nem is dolgoztunk, mégis eszünk? Ezt is csak nevette. Egész úton úgy sürgölődött körülöttünk, mintha én volnék a kínai császár.

– Baj, semmi?

– Az is összejött. Hallottam én már annyi mindent az amerikaiakról, de hogy ennyire ütődöttek legyenek, azt nem gondoltam volna. Csomagoltunk a gyerekeknek, ne mondja, hogy üres kézzel jöttünk, azok meg se szó, se beszéd, csak szedik ki a csomagból. Zabrálnak, Amerikában? Mondtam nekik, minálunk kérni szoktak az emberek, ha megkívánnak valamit. Oda a böcsületed, Amerika! Várt a gyerek a repülőtéren, ő magyarázta, ne bánjam, mert ezt mindig így csinálják. Azt hiszik, valami nyavalyát hurcolnak be vele az idegenek. Engem gyanúsítanak? Én hoztam be hozzájuk a krumplibogarat meg a szövölepkét, vagy ők mihozzánk? Addig magyarázott a gyerek, amíg el nem kezdett nagyokat nyelni, és jobban szidta a vámosokat, mint én. Végre ehetett volna valami jót, azt is elvették. Én meg ráfeleltem: látod, milyen bolond vagy? Mi bajod lenne, ha otthon maradtál volna?

– Más baj?

– Megizzadtam egyszer, pedig akkora kényelemben még nem élttem. Eltelik egy nap, dolog semmi. Jön a másik, akkor se. Vágnék egy kis fát, fiam! Nem kellett ott vágni, a pincében fűtötték a kályhát, de azt se kellett rakni. Csak buffant egyet, és adta föl a meleget. Kaszálnék, fiam. A mienknél is alacsonyabbak a házaik, kerítés semmi, csak szép gyöp van körülöttük. Még teregető gyöp is van, hogy a földre le ne eshessen a ruha, ha lefújja a szél. De sok szép jószág elcsatangolhatna itt, de ezeknek semmijük sincs. Kaszálni? Nyírják ott a fűvet, mint itthon a birkát.

– Az izzadás?

– Csak én voltam otthon. Úgy eluntam magamat, ha rábiztat valaki, hogy vessek bukfencet, talán azt is megtettem volna. Azt mondták, pihenjem ki Magyarországot. Messzire ne menjek el a háztól, mert nem találok vissza. Na, kuksolok magamban, egyszer aztán megszólal a telefon. Este! Otthon se telefonáltam még, mit kezdenék vele? Megfogni meg tudnám, belebeszélni is tudnék, de törje ki a nyavalya, ha

úgyse érti meg. Ha itthon megzörgeti valaki az ablakot, akkor abból ki lehet érezni, mekkora a baj, de a telefon egyformán zörög. Ég a ház? Ellőtték a templomtornyot? Akkor nem ide telefonálnának. Úgy szól, mint az ember foga, ha a hideg rázza. Ha azt akarja megmondani valaki, hogy ma született meg a legszebbik gyereke, énnekem hiába mondja. Legjobb lesz, ha abbahagyja. A vekker elhallgat, ha lejár, de a telefon nem jár le. Hallgass már el, verjen meg az Isten!

– Kiment?

– Na, komá, akárki vagy, én kibabrálok veled. Mondok én neked olyat, ha megérted, eláll tőle a lélegzeted, ha pedig nem érted, legalább csöndben leszel tőle. Halló! Itt Kiss József beszél Kissorról! Csak hallgat a telefon. Megnémult. Tenni akarom le, amikor elkezd sipákolni benne valaki. Honnan? Kissorról? Magyarországból? Akkor mi szomszédok vagyunk, azt mondja, és szipog tovább. Én félttem, és ő ijedt meg? Hogyhogy szomszédok? Ilyen kicsi a világ, innen ment el ő is, de a határ másik feléről. Az a föld már Románia. Addig olyan hangosan beszéltem, talán itthon is meghallották, de most elcsöndesedtem. Az meg csak mondja, hogy Szüzanyám így meg Szüzanyám úgy. Járt is nálunk, de igen régen, még a háború előtt. Ha már így jött ki a lépés, megegyeztünk, hogy találkozunk egymással, mert nem tudhatjuk, lesz-e még rá alkalmunk valaha.

– Eljött?

– Minket hívott, úgy illett, hogy mi menjünk. Vénasszony volt, jó sokat beszélt, én meg hagytam. Látszott rajta, ritkán beszélheti ki magát. Azon kezdte, mennyire megörült, amikor a szép magyar szavakat meghallotta. El is határozta mindjárt, hazajön, amíg van ereje hozzá, és szétosztja a földjét a szegények között. Mit lehet erre mondani? Csak jöjjön, szívesen látjuk mi is, ha fölkeres bennünket, de ha csak a birtoka izgatja, nyugodtan meghalhat itt is a tekintetes asszony, mert el van az már igazítva.

– A házak?

– Fából mind. Mondtam is magamban, amikor megláttam, ezeknél se lehet minden Amerika, ha ennyire el vannak maradva. Ellenben belül olyan szép mind, mint a kisvasút kocsija. Meszelní? Ha elunják magukat, legföljebb törülgetik. A fák? Keresve se talált volna tüskös fát az utcán.

– A feleség?

– Nem győzte dicsérni Amerikát. Nemigen jött az sehova, azt

mondta, neki az a gyönyörűség, ha kipróbálhatja a házi gépeket. Itthon nem jutott hozzá, hogy géppel mosson, muszáj volt neki Amerikába menni érte. Csirkét vágni? Kopasztani? Ott nem kell, csak bemegy az ember a boltba, kinézi magának a legszebbet, és viszi haza. Itthon a leghitványabbat vágja le, mert amelyik mutat valahogy, azt viszi a piacra, ott elkezd válogatni. Mit válogatsz, ha mind egyforma? Tisztára megpucolva, kibelevve, csak annyi a dolog vele, hogy megfőzi. Na, főzött is az én feleségem annyit, itthon egy esztendőre elég lenne.

– Mit?

– Azt rendőlte a gyerekek, túrós lepényt süssön neki. Amióta kinn van, azt még nem evett. Túró nélkül nincsen lepény, elmentünk az ottani tanyába, vettünk a farmertől harminc liter tejet.

– Mennyit?

– Harminc litert.

– Elég lett?

– Ott más a világ, nem nagyon litereznek. Ott a kanna, benne a tej, akinek kell, megveszi.

– Szétnézett?

– Ha nekem úgy mondták volna, amit ott láttam, nem hittem volna el. Kétszáz hold föld járt a farmer tanyájához, a mienkhez egy hold. Tudja, hányan dolgoztak a kétszázban? Hárman. Az öreg csak dirigálta a munkát, a két fia végezte. Egy szalmaszálát nem tesznek arrébb gép nélkül. Van itatógép, etetőgép, teherautó, taxi, aratógép, zeter, ckekapáló, meg olyan is, amelyik a jószág alól kihúzi az istállóból a ganét, a földeken meg szétteríti. Negyvenöt tehenük volt, fejték mindet. Kétszáz olyan szép üszőjük, mintha egy kaptafára húzták volna. Kanász? Gulyás? Húznak egy drótot, beleviszik a villanyt, és kész. Ilyen Amerika! Etetni kell? Megnyom a koma egy gombot, és mehet a dolgára.

– Más?

– Elmentünk egyszer a gyerekekkel a kocsmába. Addig én haza nem jövök, amíg kocsmát nem látok. Ott legalább kibeszélheti magát az ember. Ezt is csak az gondolja, aki nem járt még odakint. Úgy ül ott mindenki, mintha megkukult volna. Csak isznak, de nem beszélnek. Danolni? Ki nem bírtam, csak megkérdeztem a fiamat, tudja-e még azt a nótát, hogy a Szabadkai udvaron Elhervadt a lilium. Megeresztettem a hangomat, hadd lássák egyszer legalább, hogyan mulat egy

tisztességes ember. Végig se tudtam mondani, eszébe jutott hirtelen a gyerekeknek, hogy nekünk most, de azonnal, haza kell mennünk. Várjál, fiam! Nem, de nem, csak menjünk. Otthon aztán megmondta, a többiek azt hitték, azért danolok, mert koldulni akarok. Sértésből nekem elég annyi, hogy pestisesnek nézik a disznót, pedig nem is látták, és elveszik a kolbászt, de hogy kúduznak is néznek, az már sok.

– Mit tudnak rólunk?

– Éppen úgy van önáluk is, mint minálunk. Mind arra kíváncsi, a másik mit csinál. Mi azt tudjuk meg gyorsan, hogyan zongorázik a Nixon a Trumannak, ők meg azt firtatják, megcsókolta-e Kádár János a Brezsnyevet, vagy nem csókolta meg. Magyarokkal nem sokat beszéltem, a fiam nem nagyon tartja velük a barátságot, a többit meg nem értettem. Azt mondja a gyerek, minek komázna avval, akivel itthon szóba se állt volna. Megtanította a feleségét magyarul, a gyerekeit is. Azok mindent tudnak rólunk, amit csak lehet. Hol van a Balaton? Milyen a szélmalom? A gémeskút? Le is rajzolják, csak éppen nem láttak egyet se. Táltos lovakról meséltem nekik, pedig az igazi ló is megtette volna. Bántam, hogy elkezdtem, mindig a nyakamon lógtak. A Hétfejű sárkányról, a Fanyüvről, a Vasgyúróról, a tündérekről, királyokról meséltem, de úgy hallgatták, mint a templomban a prédikációt.

– A boltok?

– Az a feleségem reszortja volt. Mondom, megnéztem a kocsmát, meg elmentem a vásároshoz, mert okos ember onnan is látja, honnan fúj a szél. Megkérdeztem, árulnak-e kapát. Nem árulnak. Hát kasza nyelet? Tokmányt? Azt se tudták, mire való.

– Mit hoztak?

– Encsömbencsömöket, de nem sokat. Saját gyerekitől mit hozzon az emberfia? Hátha azt meg a mi vámosunk veszi majd el. A vasboltban addig böngészttem, amíg találtam egy ötágú vasvillát. Úgy állt az öt ága, mint a tenyeremen az öt ujj. Csak néztem. Ilyen létezik? Letettem, fölvettem, megvettem. Ha semmit nem is, de ezt az egyet hazahozom. Ott tudtam meg, nincsen olyan okosság a földön, amit butaságba ne lehetne átfordítani. Az a szép kis szerszám össze volt növe a nyelével, együtt pedig nem vette föl a repülő. Azt az ötágú vasvillát nagyon szerettem volna hazahozni.

A SZÉLMOLNÁR

Negyvennégy szélmalom volt a környéken, majdnem összeért a vitorlájuk. Mintha szél fújta volna el őket, ma egy sincs. Csak a molnár van meg itt-ott.

Az én molnárom most hordót csinál. A gyalupad mellett derékig érő tőke áll, mostanában hasadt ketté. A szélkerék főtengelyéből való, 1893. július 25-én fordult először. A szű nem esett bele, vagy inkább kiszédült belőle. Szép malom volt, legszebb a vidéken. Minden munkára befogták benne a szelet, hajtott koptatót, magolót, sárospataki és francia rakott követ. Ha egy kötelet meghúztak, mintha harangoznának, szélerővel a földszintről a garatig szaladt föl a tele zsák.

Azt mondja a molnár, mindig jó dolga volt. Annyit alhatott, amennyi a lustaságába belefért, ha a szél nem fújt. De ha legszebb álmában kezdett beszédet a szellő a vitorlával, már kiment megpróbálni, tud-e forogni a malom. Lánynézőbe is akkor ment, amikor nem fújt.

A szolgálja meg az úr is a szél volt. Érkezését előre jelezte a dombon szemlélődő molnárnak. Nagy, vörös kárpit vonta be az eget este, ha útban volt, mint ahogy az uralkodóknak terítik meg a földet, és hitvány tolvajként észrevétlenül távozott.

A szélmolnár mindenhez ért. A katonaságnál pék lett, mert az is liszttel bánik. Csinált itthon koporsót is. Az is fából van. Kilenc gyereket egytől egyig maga segítette a világra. A bábaasszony is ő volt.

– Hogy mert hozzáfogni?

– Amit elkezd az ember, fejezze is be. A gyereket is. Láttam én már elleni lovat is, tehenet is, disznót is, ez se lehet másképpen. Másnap már mindig fölkelhetett az asszony. Nem kell féltetni őket! Csak annak van baja, amelyik nem akar gyereket. Pusztítja a magzatát, vele pusztul maga is. Mert ők annyira összetartoznak, abba nem lehet beavatkozni kívülről.

A fűrésztéshez már áthívta a szomszédasszonyt, az az egy nem állt a kezére. Mondják róla, az első fűrdetés előtt azért megmártotta a gyereket a vályúban, ha tél volt, akkor is. Az egyik csak másfél évet élt, hirtelen nem is tudja, az ötödik volt vagy a hatodik.

– Az asszony szipogott egy kicsit, de amíg a kaptafa jó volt, én nemigen búsultam. Majd lesz másik.

Ha élete nevezetes eseményéről kérdezem, a fogorvost említi. Az utolsó fogát orvossal húzatta ki, csak kíváncsiságból.

– Az elsőket mind egy asszony szedte ki. Nem tanulta az sehol se, kapálta a krumplit, mint a többi. Ha mentek hozzá, bevágta a kapát a földbe, fogta a fogót, és kihúzta a fogat. A fogorvos egészen más. Érzéstelenített elől is, hátul is. Egy hétre rá is fájt. Szerencsére van itthon timsó a borotválkozáshoz, jól bekentem a helyét, azóta nyugton van.

A mesterségéről nem szívesen beszél, pedig sok baja nem volt a hivatalos emberekkel. Megtanulta a szokásaikat, és igazodott hozzájuk. Paprikát csak télen örölt, amíg tartott a nagy hó, mert paprikát őrleni tilos. Nem tudja, hogyan történt, egyszer mégis ráköszönt a fiánc akkor is, amikor piros liszt folyt a zsákokba. Tetten érték, lepecsételték a malmot. Nagy bizottság szállt ki másnap, hogy a többi molnárt is megijesszék. A pecsét jó, a büntetés el nem kerülhető. Csak bámulták, mert nyomát se találták paprikának. Éjszaka, amikor már biztosan nem jár fiánc, odafordította a vitorlát a felső kisablakhoz, bemászott rajta, és reggelre rendbe szedett mindent. Az első eresztés kukorica csíphette csak a disznók torkát, de azok nem mentek panaszra.

– Nem sokkal azután, hogy betiltották az őrlést, megint bizottság jött megnézni, mi van a malomban. Műemléknek akarták fölavatni. Szeretném én látni, aki erre kiteszi a táblát! Kerülgessem a más jószágát a saját portámon? Inkább krumplit ültetek a helyére. Egy nap és egy éjjel kiszedtem belőle mindent. Amikor megint jöttek, megkérdezték, mi az a repedés ott fönt. Nem veszélyes? Mondom nekik, amíg fönt van, addig nem, de ha rám hallgatnak, messzebből érdeklődjenek a részletek után. Mintha óraütésre ment volna, már ott porzott a lábuk előtt a műemlék.

– Malom nélkül jött a csendes öregség.

– Úgy látszik, a szél nagyon ideszokott. Akkor is meglátogatott, amikor már nem volt malom. Belém kapaszkodott, hová tettem? A fejemben kezdte keresni. Mondom az asszonynak, hogy furcsán bizsergetti valami. A lábamujjánál megállt. Kilenc napra megbénította a jobb felemet. Szél ért. Megmutatta még egyszer, hogy ő a gazda.

AZ AUTÓS PARASZT

Az első kocsit én vettem a parasztok között. Azelőtt csak lenéztek, azóta irigyelnek. Ráadtam a fejemet, meg is vettem, de évekig nem jártam én se moziba, se bálba, sehová se, csak etettem a disznókat. Egy öltöny ruhának tíz évig tartani kellett, hamarabb nem vettem újat.

Amikor tanultam a vezetést, igen megbámultak. Doktorok meg orvosnők jártak akkor csak. Nem dörgölöztem hozzájuk, én nem kezdek velük piccipacsit, ők jöttek. Érdekes parasztnak találtak, komáztunk. Nem hoztam a fajtámra szégyent ott se.

Megvolt a papír, mentem Pestre a kocsierért. Vittem a pénzt is. Kocsi nincs, majd jövőre. Ha nincs, nincs, elmentem a mezőgazdasági múzeumba. Azt mondták, tegyem le a táskám. Nem tehetem le, nem játékszer van ebben. Ne féljek, két fillér el nem vészett még innen. Több van benne, hatvanezer. Bolondnak néztek, kint maradtam.

Amikor mégis megkaptam az autót, szikrázott előttem a világ. Nagy szenzáció lehettem, mert kihívták az újságírókat is, hadd nézzék meg, hogyan veszem én át a kocsit. Hogy venném? Hoci, nesze! Rádió bekapcsolva, jöttünk mi olyan komforttal, hogy a püspök se különben. Kecskeméten be a halászcárdába! Nagyon ráéreztem én erre az előkelőségre.

Itthon akkor csépeltek. Leállt a gép, engem nézett mindenki. Ilyen még nem volt. Parasztnak, autó? Az orvos azt mondta, mert ő kipróbálta azonnal, hogy epebántódása lesz ettől igen sok embernek. Lett is. A piacon a szemembe kiabálták, hogy azért drága a tojás, mert én autón járok. A szomszéd gyalog hozta, vegyenek attól! Jöjjön, kisanymám a téeszbe, ott mindenki autót kap! Olyan jó alakja van, majd én beajánlom!

Jön az Imre egyszer, hogy két nőt kellene bevinni Szegedre. Disznótorba jöttek, színházba mennének. Egye fene, menjünk! Kérdezik, mi lesz a fizetség? Mi lenne? Minden kilométer után egy csók. Legfőljebb összerakjuk, hogy ne kelljen mindig megállni, de akkor kamatozik. Legény voltam, bolondoztam. Igen csinos, elvált asszony volt az egyik, meg szép is. Ő ült mellém. Mehetünk!

A nyakatlan kereszt után azt mondja az Imre, most kezdjük bevasalni rajtuk, mert bent otthagynak minket. Ők, ott hátul, hamar elszámoltak húszig, mert ennyit tettünk meg egy szuszra, de nagy bajban

voltam én. Meg kellett volna fognom nekem is, de nem tudtam, honnan kezdjem. Nem volt még nővel dolgom soha. Olyan lehettem, mint a birka. Néztük egymást, pironkodtunk. Azt mondja, bevihetem én szivességből is. Jól van, bekapcsolom a kocsit, de hátrafelé. Borzasztó rosszul lett, mindjárt kezdődik a színház. Elkapta a nyakamat, odahúzódott mellém, akár hiszi, akár nem, nem tudtam megszámolni, hány volt. Lehetett az ötven is. Az elején még zavart, hogy jönnek-mennek a kocsik körülöttünk, de ha ő nem bánta, megszoktam én is. Megizzadtam, jobban, mint ha két hétig aratok. Találkoztunk máskor is, azt mondta, vegyem el feleségül. Mindig ilyen emberre gondolt, amilyen én vagyok. Jól van, galambom, de tudod-e, hogy engem mindennap szájon törül latyakos farkával a tehén. Ha ezt le tudod csókolni rólam, elveszlek.

Csak ennyit mondott: paraszt! És otthagytott.

SZÁZ ÉV

Könnyű kimondanunk, nem látszik meg rajta, hogy száz év nyomja a vállát. Talán csak azért nem, mert nem nagyon tudni, milyen az, akin meglátszik. Nincs mértékünk rá. Ideje pedig fölkészülnünk, mert az öregcsorvai Katona József százesztendőös bölcsessége szerint kezd divatba jönni ez is. Jól megy a népeknek, megérik a százat.

Kicsit se henceg a korával. Még el se vitte Szegedet a víz, amikor meglátta a világot, idősebb tehát a Városnál: 1878. március 3-án született. Nem tudták hazahozni a mindenféle vizek miatt, elvitték megkeresztelni Szabadkára. Akit pedig Szabadkán irtak be az anyakönyvbe, az szabadkai születésű lesz száz év múlva is.

Első feleségéről, Földi Annáról nem sokat beszél. Sok emléke nem is maradt róla, száz évéből csak egyet élt vele. Elvitte a betegsége.

A nagy életnek nincsen titka, de hozzá tartozik, hogy táncolni soha nem szeretett, inkább kártyázni. Unokája italosán még nem látta, pedig most is kicsi pohár pálinkával köszönti a reggelt. Mindent eszik, legjobban azt, ami jó. Sokat is eszik. A tejet megissza, a pipát csak szerette. Leszoktatták róla, mert a pipa bűdös. Rászokott a feketeká-

A bácsi huszonöt esztendeig magában számolta a nappalokat is, éjjeleket is. Elvált tőle a feleség. A néni is panaszkodik: elmondhatatlanul rossz életem volt nekem. A kutyának is különb sors jutott. Mégis megkönnyezteti az emlék.

– Sajnálom, persze hogy sajnálom, csak szeretett volna élni még ő is. Addig zötykölődtünk, addig rázódtunk, reszelődtünk, amíg aztán nagyon hiányzott, hogy elment. Jobb a rosszal, mint rossz nélkül. Abban a sötét, hosszú télben egyedül voltam. Félttem, kegyetlenül félttem. Ha jött a fiam, csak sirtam: vigyetek el, nem maradhatok egyedül! Az ajtót se lehetett bezárni. Ha én az ajtót jól be tudom csukni, még most is magánasszony volnék. Igaz, most is az vagyok, mert ehhez a bácsihoz én nem mentem hozzá, meg nem is megyek. Minek is mennék? Mondom a lányomnak, mit szólnátok, ha másképpen csinálnám a sorsomat. Én tovább egyedül nem leszek. Mit akar, öreganyám? Férjhez akar menni? Jaj, röhögött a lányom. Kövér asszony, olyan, mint egy kemence, fogja a hasát, kiabál, hogy öreganyátok férjhez akar menni. Szégyellheti magát! Hetvenéves vénségire minek még magának a férfi?

Megmondtam neki, én férjhez nem mék, de ha énmeltem való illetőt veszek magamhoz, ebből parancsolna valaki? A fiam azt mondta, nem bánja, de előbb látni akarja azt a bácsit. Ha jönak ismeri, többet ér száz lakatnál, száz szolgálonál. Eljöttek, itt beszélgettek. Így mondta a gyerek:

– Ha maga csak azért jött, mert maga van az anyám, hogy ne legyen maga, meg maga van maga is, ne legyen maga se maga, akkor én nem teszek ellene semmit. Hozza el a cökmókját, lakjanak együtt.

Amikor először megkérték a kezemet, nem örültem neki ennyire. Édes fiam, de jó embernek neveltelek én téged!

Szombaton el is jött a félhármassal a bácsi, hogy másnap majd kocsival hozzák a südőket is meg miegymást. Tán ide, tán oda, beszélgetünk, melegsünk. Beállit a vejem is, hogy megnézné, kit fogtam magamnak.

– Adjon Isten, apukám, kedves tatukám!

– Figyelj ide, fiam! Ez neked nem apukád, nem édesapád, nem is tatukád, ez csak egy Pali bácsi.

Egy pohár bort, kettőt, egy litert is, másikat is, akkor aztán elkezdi, hogy ide-oda, erre-arra, kend férjhez ment? Pali bácsit elmondta kúdosnak, pizoknak, szemétnek, kiabált neki, hogy eredj, mert kiirta-

lak, mint egy kutyát, aztán kilökte az ajtón. Gondolhatja, hogyan érzi magát egy öregasszony ilyenkor. Az úton nem jött senki, a szomszédok alusznak, nem ég a lámpa sehol. Éjnek évadján hová lett ez a szegény ember? Reggel eljöttem, megnéztem, hazatért-e, történt-e vele valami. Hát ez a szegény bácsi itthon volt. Éjfél után kettőkor ért haza. Jött utána egy kis magánautó, nem mentő, kiállt elibe, ha ellöki, jó, ha nem, úgy is jó. Elvinnének-e a pénzemért a Bába-keresztig? Dehogy ütötték el. Elhozták szépen, a pénzt meg el se fogadták. Én otthon tovább nem mertem maradni, itt maradtam. Van itt nekem olyan életem! Két év alatt ez a bácsi még azt se mondta, állj arrébb, vagy egy komoly szömet ez még nem vetett rám. Nem is adtam rá alkalmat. Kimosom a ruháját, ő meg fölívágja azt a kis fát.

Miért esküdnék én meg vele? Szép az eskü, de ha nem tudnak együtt élni, minek az eskü? Nem úgy vagyunk mi már, mint a fiatalok. Mi öregek vagyunk, mi egymás gondviselését vállaltuk. Én őrá, ő énrám vigyáz.

Jobban csak akkor értem, amikor megkérnek, hogy fényképezzem le a bácsit. Igazolványba kellene, régóta sürgetik, de nehéz azért bejutni a városba. Mellképhez is átöltözködik tetőtől talpig. Fehér az ing, meg is fésülködik a kucsma alá. Nézi a néni, neveti. Állj ide te is, hívja a bácsi. Kicserélődik a meleg téli kendő nyárira, öreg ujjakkal megfogják egymás hetvenesztendős, csontos, ráncos kezét. Látni, hogy szoritják, húzódnak egymáshoz, összeér a válluk, végig a karjuk, és nézik egymást. Most múltak húszévesek.

Aztán visszamennek a házba, egyik az egyik ablakba áll, másik a másikba. Lesz-e nagy tél az idén?

TEMETETLENÜL

Balástyán holtan találtak egy embert. A hivatalos megállapítás szerint július és szeptember között halt meg, de nem tudni, mikor. Hónapok múlva vették észre.

Júliusban vitte a postás az adóívet. Bemenni nem tudott, a rostélyba fűzte. Szeptemberben a fölszólítást vitte, hogy ideje lenne már az adót

befizetni. Azt is befűzte a lécajtó hasítékjába. A halott ember erre se fizetett.

A tanya ötven méterre ha van az aszfaltos úttól. Százak járnak el mellette naponta. Szomszédja az új temető. Senki nem vette észre, hogy itt is temetni kéne. Másik oldalról éppen a temető csősze lakik. Ő se tudta, hogy ez az ember a főnhatósága alá költözne, ha lenne, aki kiviszi oda. Júliusban, augusztusban, szeptemberben, bomlasztó kánikulában temetetlenül feküdt szobája földjén a balástyai ember.

Kinek hiányzott először a tanya lakója? A kéményseprőnek. Kotorta volna a kéményt, de nem juthatott be a házba. Láta kívül a lakatot, gondolta, elment valahová. Befűzött ő is egy papírt, hogy majd jön máskor. Neki tűnt föl hetek múltán, hogy a papiros ott maradt, a lakat is úgy áll, és az állatok mind elpusztultak. A tanács emberei akkor törették be az ajtót.

Aki látta:

– Én ilyet még nem láttam. Nem merem elmondani, milyen volt.

Aki nem látta:

– Erre nincs magyarázat.

Milyen volt a balástyai ember? Akit értem, megkérdeztem.

– Zárkózott volt. Azt mondják, se lányával, se a vejével, se a fiával nem fért meg egy földél alatt. A feleségét se tűrte.

– Nem ismertem iszákosnak.

– Elhagyott ember volt. Legelőször a családja hagyta el.

– Egyszerű ember volt. Végtelenül egyszerű. Amíg a szülei éltek, ők tartották a gyepelőt. Régen nagykorú volt már, elmúlt harmincéves is, de pénze még mindig csak akkor volt, ha kapott. Ő is ilyen maradt. Élt hatvanegy évet.

– Előtte minden bajra panaszkodott. Azt mondják, beteglapot is kért.

– Nem igaz, hogy rigolyás volt. Zárkózott, semmi más. Egyszerű, zárkózott ember volt.

Mégis érthetetlen, hogy ennyi idő alatt senkinek nem tűnt föl, hogy orra bukott, és nem kelt föl többet. A lánya ezt mondja:

– Kicsi korunktól kezdve nem törődött velünk. Anyánkat ütötte-verte. Inni nem ivott, talán idegi alapon volt összeférhetetlen. Nem jártunk hozzá, leginkább a bátyám felesége szokta meglátogatni. Úton, ha találkoztunk, köszöntünk egymásnak, más nem volt közöttünk. Ő se látogatott meg minket.

– Közel vannak a szomszédok, észre kellett volna venniök.

– Jó szomszédja soha nem volt. Senkivel nem járt össze. Mindig bezárkózott, mintha félne. Azért fordíthatta kívülre a lakatot, ne tudják, hogy itthon van.

Hatvanegy éves, téesztag, tehát nem nyugdíjas. Innen se hiányzott? Óvatosságból előbb egy másik téesz elnökét kérdezem az utcán, mennyi idő alatt tudja meg, ha egy ember elmarad a munkából.

– Egy hét múlva tudnom kell.

– És a brigádvezető?

– Három napon belül észreveszi.

Fölteszem ugyanezt a kérdést az illetékes szövetkezet elnökének is. Ez nagyobb gazdaság.

– Mikor tudom meg? Talán csak év végén. Amikor nézem a kimutatásokat. Ha nagyon utána akarok járni, lehet, hogy hamarabb is.

Ágaskodott bennem egy másik kérdés is, de nem mondtam ki. Ha egy tenyészbika eltűnik, azt is csak év végén veszik észre? Kérdezek inkább tovább.

– A brigádvezető mikor tudja meg?

– Ha szerencséje van, egy hónap múlva megtudja. De ha átmegy valaki a szántóföldről a szőlőbe, ő se észleli az elmaradást.

Most mondom csak meg, hogy a temetetlen ember miatt kérdezem. Itt se érez felelősséget senki.

– A családja tehetett volna érte valamit. A brigádvezető többször is járt nála, hogy gazos a föld a tanya mellett, föl kellene szántani. Láta, hogy kívül a lakat, nincs itthon, eljött.

Az iroda ablakából mutatják meg, melyik az a tanya. Három perc nincsen gyalog.

– Értse meg, magányos volt. Olyan bozótos az udvara, ha ott matat, azt se látja meg senki. Hát még ha nem matat!

– Van még ilyen magányos emberük?

– Van. Egy.

– Vele is megeshet ugyanez?

– Meg.

A téesz termel. A mostani öregek közös földjén termel. Azért, hogy a paraszt sorsa emberibb legyen. Megemészthetetlen nekem, hogy a másikkal is megeshet ugyanez.

Koros ember a falu plébánosa. Őt is kérdeztem.

– Régóta temetek, de ilyen esetem még nem volt. Kegyetlenül

megrázott. Hozzátartozói vannak, a tyúkok megdöglenek, mégse veszi észre senki.

Egy vallásos ember:

– Más itt a hiba. Anyagiasak lettek a balástyaiak. Csak a pénz, a pénz, a pénz! Pénz az istenük.

Egy nem vallásos ember:

– A pénz a mindenük. Nagyobb isten az Istennél.

Virágh János tanár mondja:

– A magam faluját kötelességem szeretni. De szidni is! A fajtámat szidom, ha szidom. Aki itt tisztességgel körülnéz, hamar elszédül. Soroljam az eseteket? Olyan kamrában tartotta valaki öreg édesanyját, ahová a kutyát nem lökné be. Mert azt tudja, hogy a kutyának levegő kell, mozgás kell, élet kell. Az öreg szülének semmi nem kell, mars a kamrába! Menj körül a faluban, érdeklődj! Hallani fogod, hogy valaki évekig kötelen tartotta tulajdon öccsét, mert elmebeteg volt. Csöndes, ártatlan beteg. Volgán hetvenkedő emberről azt is megtudod, hogy istállóba tette ki meghalni édesapját, mert, ugye, a nagy házba, a szép, új házba mégse vihette be. Ez is Balástya. Az újgazdag Balástya.

Mondjak még példát?

– Inkább magyarázatot.

– Mondok. Ezeket az embereket a hirtelen jött jómód ütötte el. Az önzés. Öfelsége, a forint. Ha megmaradnak a maguk szegénységében, ha leélik az életüket Volga nélkül, palotányi nagy ház nélkül, flanc, törtetés, nagyzolás nélkül, akkor imádságoskönyvbe való szép példákat írhatnak, mennyire becsülik öregjeiket.

– Most kit okolsz?

– A családot. A gyerekeit.

– Kegyetlen volt hozzájuk.

– Apjuk volt!

– Mindegy, hogy milyen?

– Mindegy.

Aki látott már poklot családi közelségben, nem tud ennyire sarkosan fogalmazni. Hány lapátra való, senkiházi rongyember takarózhatna ezzel a fölmentéssel. Aki szétszórja gyerekeit, mint a vakon született kölkömacskákat, az a vér szerinti apaság jogán ne mondja ki, hogy jussom van a család szeretetére, mert megöregedtem. Akinek álmokat reszketető rossz emlékei vannak apjáról, nem mindig tud megbocsátani.

Nem tudom eldönteni, a balástyai emberre melyik ítélet illik. Regen nem a temetővel szomszédos tanyánál járunk már, hanem Balástyán. Mindenki ezt mondja:

– Véletlen lehet, hogy két hónap múlva találták meg, de az is lehet véletlen, hogy két hónap múlva egyáltalán megtalálták. Öregek élnek a tanyákon, sok közöttük a magányos, magatehetetlen öreg. Akad gyerek, aki nem szeret visszanézni oda, ahonnan kikecmergett. Néha az öregek is mentik: jaj, lelkem, áldott jó gyerek az én fiam, de annyi a dolga, hogy nem jöhet mindig minket ajnározni. Vagy a másik: ha itt fordulok föl, ha a kuttyák kaparnak el, akkor se megyek be. Én itt születtem, apám is, nagyapám is, itt is haltak meg, itt kell meghalnom nekem is. Ez a törvény.

Balástyáról átléptünk az egész tanyavilágba.

A halotti bizonyítványon az áll, a halál oka: szívelégtelenség.

A JUHÁSZ

„Itt nyugszik a balástyai Móra Tsz juhásza, Csurgó Mihály.” Jókör jöttünk, most éppen nem nyugszik. Kint őrzi a birkát.

Nemcsak a „feje fáján” mutatkozik be úgy Csurgó Mihály, hogy ő a Móra Tsz juhásza, hanem kézfogáskor is. A nevét nem, csak a rangját mondja. Pedig juhászból ebben a szövetkezetben van legalább tíz. Nem fél, hogy összetévesztik valakivel. Azt mondja, a Ferenc Jóska még benne ült a nagy székben, amikor ő már bürgét őrzött. Birkák között született, hogyne lett volna belőle juhász. Van egy pitykegombos lajbija is, apja örökölte az ő apjától. A fia már nem veszi föl, traktoros lett.

– Megyek nyugdíjba. Küldeni nem küldenek, csak én megyek. Nem bírom ezt a munkát. Hogy nem nehéz? Próbálja meg! Etetni nem kell, mert ott a takarmányos, de járjon maga kint száztíz kilóval. Vagy ne is járjon, csak álljon. Nehezebb embert én már láttam, de kövérebbet nem. Nem bírnak el a lábaim.

– Nehéz sorra nem vall a kövérség.

– Panaszkodtam én? A teljesítmény tíz százaléka a mienk, ezen felül van az alapbér. Darabja havonta öt forint. Száraz pénz formájában

kijön ide az irodából ötvenezer forint. Elsőnek én voltam téeszjuhász a környéken, kaptam is egy oklevelet meg ezerötven forintot. Azelőtt? Azelőtt a város bérletén voltam.

– Juhász akkor lehet kövér, ha jó a kutyája.

– Eltalálta. Én ugyan nem tekegek a birka után, csak szólok: Bojti!

Akkorát ugrik azonnal a kutya, mintha puskát sütöttek volna el mellette. Öt mérnök fél óra alatt nem rajzolt volna olyan szabályos kört ide az árvabúza közepébe, mint amilyent birkából rakott ki fél perc alatt a kutya. Egyetlen bamba birka lóg ki a körből, fültövön kapja, bevezeti a többi közé. Vakkant rá egyet, hogy legyen mihez tartani magát, aztán megáll a gazdája előtt, mintha jelentene.

– Okos kutya! Jól van, kutya! Okos! Okos!

A szőr közül is látszik, előnti a gyönyörűség a kutya szemét. Azt hittem, rátaláltam a kutyapedagógia első törvényére: jó munkáért szép szót! Már fűzném tovább, hogyan lehetne ezt a szokást némely embe-
rekben is meggyökereztetni, de tisztázzuk először a juhászi nevelés-
mélet minden pontját.

– Sohase verte?

– Hej, dehogynem! Úgy kupán vágtam egyszer, na, mondom, kutya ebből se lesz többet. Meg se mozdult, úgy elterült. Nézem, csak nézem, egyszer aztán fölérzett. Most mi lesz? Mert van kutya, amelyik úgy megsértődik az ilyesmire, szóba nem áll többet az emberrel. Mondom neki, csak csöndben, na, eredj, Bojti! Pattant, mint a parancsolat. Azóta szent a béke közöttünk.

Ha a kutyával kezdtük a beszédet, nem lehet könnyen abbahagyni.

– Túl a Tiszán őrzött egyszer az apám. Kiúzen neki a Rényi Károly, fejes volt a Torony alatt, hogy kösse meg a kutyáját. Vezesse madzagon. Ilyen juhászt se látott még a világ. Visszaúzen apám: kedves Rényi úr, akkor én átaladom a pásztorbotot kendnek. Aki kitalálta, az próbálja ki elsőnek. Madzagos kutyával én nem tudok dolgozni. Na, kijön erre a Rényi. Jön vele még valaki, de az megállt messzebb-ről. Azt mondja, hadd látom, milyen ez a kutya. Szól apám, eridj, Rigó, hajtsd ide őket! Egy hét múlva az egész város a mi kutyánknak tapsolt. Megy a mozi, bekiabálnak a népek: ez meg az öreg Csurgó kutyája!

Egy-két szó még a történelmi Rigóról meg a jelen való Bojtiról, aztán megmondom, miért jöttem.

– Van egy fejfa a temetőben.

– Nem fa az. Fának igen kemény fa lenne, ha egyszer marvany. Az is csak azért van, mert van miből. Inni én nem iszom, elverni nem tudom a fizetésemet. Fél liter szesztől már táncol a szívem meg a fejem. Az orvos nem mondta, hogy ne igyak, de orvos nélkül is legyen magához való esze mindenkinek. Enni se ehettek többet, csak amennyi jölesik. Idén beadtunk már tizenöt mázsa disznót, de még nem vágunk. Minek vágnánk? Van baromfi, kinek kell a disznó? Két éve tizennégyet hizlalt a feleségem, abból lett a televízió is meg a kemény fejfa is.

– Alja is van a márványnak.

– Tisztességes kripta.

– Minek, ha maga itt van?

– Volt nekem egy sógorom. Igen vicces ember volt, egyszer aztán mégis meghalt. De nehezen ment át a másvilágra, szegény. Akkora volt a víz árja, nem ment le a koporsó. Még most is borsókázik a hátam, ha rá gondolok. Rááll egy ember az egyik végére, egy másik a másikra, úgy himbálják lefelé. Engem aztán ne taposson bele a sárba halálom után senki! Boldogan akarok meghalni.

– Korán van még.

– Ettől én még elélhetek egészen addig, ameddig jölesik. Jobb, ha megvan.

– Mit beszélnek a népek?

– Még nem mentem el ember mellett azóta, hogy meg ne kérdezte volna, minek az énnekem. Bunkert csináltattál magadnak? Most meg meg akarják venni. Dehogy adom! Aki megkívánta, csináltasson magának.

– És a feleség?

– Neki csak a betű nem tetszett. Minek hencegek én avval, hogy a Móra Tsz juhásza vagyok? Hencegni nem hencegek, de az vagyok. Ha a régi világban kiirhatták, hogy ilyen kamarás meg olyan főkamarás, akkor én is kiirhatom.

Pontot tesz a vita végére, lehajol a kutyához, kezét fog vele: „Okos kutya! Okos! Okos!”

Nyugdíjba megy, a gamóból hamarosan dísz lesz a falon. A szép szavú csöngők és kolompok az utódokra maradnak. Ócskapiacok zajában szebben szóló hangsort filharmóniás ember se válogatott volna össze. Muzsikál a nyáj, ha lép egyet.

Gazdát cserél Bojti kutya. Ezer forint az ára.

– Szemmel mérve ötszáz forint kilója.

– Nem a kutya, csak az esze ára.

SZEGÉNY SÓGOR!

Az is régen volt, amikor öreglegényként vettük föl az örömlajbit. Elszoktunk már a katonaságtól, az első sorakozó eltartott fél óráig. Megállt előttünk a parancsnok, látszott rajta, tiszteli a kort bennünk. Nem kiabált, mint eddig az összes parancsnok, nem futtatott bennünket ész nélkül, nem volt villanás, nem volt lapos kúszás, csak föltolta a sapkáját: lassan megy, gyerekek. Jól megnézett bennünket.

– Ért valaki a disznókhöz?

Számítottunk mi esőre, sárra, rohamra, gázálarcra, riadóra, kivonulásra, bevonulásra, még zárkára is, de a disznókra nem számítottunk. Nem is lépett ki a sorból senki.

– Azért kérdezem, mert van néhány sertésünk, hogy a konyhai maradék kárba ne vesszen. Szabadságra ment a gondozójuk, jó lenne, ha két napig helyettesítené valaki.

Voltak köztünk jogászok, tanárok, kubikosok, régészek, buszvezetők, vállalati igazgatók, festők és szobafestők, ezek kezére két napra is bűn disznót adni.

– Senki nem vállalja?

– Ha így állunk, én elvállalom. A disznónak enni kell, ha a hadseregben van, akkor is.

– Neve?

– Vér János.

– Ért hozzájuk?

– Szoktam disznókkal foglalkozni.

Innen az ismeretségünk. Együtt voltunk katonák, el is neveztük disznóparancsnoknak.

Elvonult az ólak környékére fél vállra csapott hátizsákkal, csajkával, rohamsisakkal. Alig vackolódott le külön kis sátrában, jött a hír, hogy beütött a száj- és körömfájás. Gödröt ásni, aknát robbantani dehogy jöhetett, pózna végén nyújtották be neki az ebédet is. Ha visszakevere-

dik közénk, az egész ezred vitte volna a betegséget árkon-bokron át. El nem felejtettük azért, akárhányszor elmentünk a kerítése előtt, énekeltünk neki. Egyszer-egyszer a parancsot megszegve meg is álltunk, mint szerenádnál a szép lány ablaka alatt, úgy zengedeztük: „Százestendős anyakoca, hátul van a farka...”

Máskor meg úgy vertük előtte a lépést, mintha generális lenne. A parancsnoknak kijár az ilyen tisztesség. Rákönyökölt a kerítésre, csak a feje látszott, azon meg az, hogy első szóra közénk ugrana. Szegény Sógor!

Mindenki sógor volt nálunk. Ebben a korban már egyszerűsít is az ember, az idő is rövid, ki tudna hamar sok nevet megtanulni? Nem katonás, de nem féltünk mi annyira a civilszagtól, hogy be ne engedtük volna. Szegény Sógor, mindig ez volt a kanásznóta vége.

Leszerelés előtt két nappal lefújták a disznóriadót, Vér János visszajöhetett közénk. Örült, mint a gyerek. Végre emberek közé került. De ha nem kérdezték, két szót se szólt volna.

– Mi vagy te civilben?

– Paraszt, Alsótanyán.

– Az más – mondták a jogászok, tanárok, buszvezetők, kubikosok.

Leszereltünk, elbúcsúztunk: csak komiszban ne találkozzunk!

Vér sógorral civilben se találkoztam, csak most. Most is véletlenül.

– Hát te?

Akkora háznál hordja a téglát, keveri a maltert, aki körülkerüli, elfárad bele. Tanyai háznak szokatlanul nagy, ezért álltam meg. Visszakérdez ő is: hát te?

– Nézegetem a más házát.

– Nézheted, kezdenek lenni.

– Szép nagyok. Az a másik is szép, ott szemközt.

Leteszi a vödröt, összecsapkodja a tenyerét.

– Gyere, nézz be.

– Kutyát uszit ránk a gazda.

– Kötve van a kutyája.

– Kiféle?

– Szegényember.

Bemegyünk, asszony áll elénk a nyári konyha ajtajában: Véré né vagyok.

– Ejha! János, ez a te házad?

Most nevet először.

– Nyertél? Loptál?

– Ugyan.

– Honnan vetted?

Elém fordítja két tenyerét.

– Kerestem. Csináltam.

– Ebbe öszültél bele?

– Ilyen a fajtám. Apám is fehér volt harminc után.

Van egy régi térképem, minden tanya rajta van név szerint. Indulás előtt nézegettem, Vér nevet nem találtam. Vér János ősei kapások voltak a más földjén, ki írta volna föl őket a térképre. És minek?

Megyünk megnézni az új házat. Csövek a falon.

– Ebből mi lesz?

– Központi fűtés.

– Tanyára?

Megáll, szembe velem.

– Miért nem mondd hozzá: neked? Parasztnak? Aki a hadseregben csak a disznót őrizte?

– Figyelj ide, Sógor! Sok időnk nem volt akkor se kertelni, ne legyen harag belőle most se. Hozzá gondoltam azt is. Vér János tanyai paraszt központi fűtéses tanyát épített magának.

– Meg is büntették érte tizenötezer forintra.

– Ki is fizetted?

– Részletekben, de érteni részletekben se értem. Ha benne maradok a koszban, nem sértem a törvényt, de ha ki akarok vakaróznai belőle, megsértem? Te érted?

– Értem, csak nem jár mindig egy kerékre mindnyájunk esze. Szép, akárki csinálja. Irigylem is.

– Elhiszem.

Nincs büszkeség a szavában.

– A városi ember csak ezt tudja. A hozzá való tíz évet nem irigyled?

– Más is dolgozott a tíz év alatt.

– És kinyújtja a kezét, hogy tegyenek bele egy központi fűtéses lakást. Amikor én kinyújtottam, beletettek tizenötezer forint büntetést. Tudod te, hová jöttem én haza leszerelés után?

Frissen kőporozott kis házhoz visz az udvar másik felén.

– Kicsi, de szép.

Bemennék, de nem tudunk. Egy ló hátsó fele elfogja az ajtót.

– Csinka, te!

Csinka csak úgy fér be az istállóba, ha keresztbe áll benne. Feje a sarokban, fara az ajtóban.

– Itt laktunk. Ezt is irigyled? Meg azt is, hogy inam szakadásáig dolgoztam? Ha obsztyasztáskor beállnék a sorba, senki nem mondaná, hogy korán jöttem, pedig csak negyvenéves vagyok. Ezt is irigyled? Ettől az élettől én semmi mást nem akarhattam, csak azt, hogy házam legyen. Negyven évig csurgott utána a nyálam. Ezt is irigyled? Nem loptam, belegebédtem. Ne irigykedj énrám, nem áll jól neked se, nekem se.

– Minek a flanc? Köporos istálló? Előtte talán gróf volt a lovad?

– Ha nem hozom rendbe, összedül. Én pedig azt akarom, lássa meg az unokám is, honnan indult a nagyapja. Nehogy azt higgye, hogy az új házat is a gólya hozza.

– Örülök, hogy itt találkoztunk.

– Én annak is örültem, hogy bent voltunk. Utoljára katonaruhában pihentem ki magamat. Talán még távcsővel se nézték, dolgozom-e vagy alszom. Ettem, aludtam, ettettem, aludtam.

Mi meg sajnáltuk szegényt.

Leveles ládákat rakott az új út mellé a posta. Ragyog mind, mint az új csizma.

– Gyere oda, lefényképeznénk. Úgy csináljuk, hogy most veszed ki az újságot. Belelapozol, mintha olvasnál

– Az hiányzik éppen! Újságot, dologidőben?

A BALESETEK OTTHON TÖRTÉNNEK

Arra kért meg Szabó István, segítsek neki. Egész nap teng-leng, lebzsel, lopja a napot. Üres zsebbel urat játszik, pedig dolgozni szeretne.

– Ehhez minek a segítség? Kialtson egyet, és százan jönnek magáért.

– Háztáji kéne.

– Törvény van rá, kinek jár, kinek nem.

– Nekem nem szól a törvény. Rokkant vagyok.

– És dolgozni akar?

– Legalább pizmogni. Fölkelek, lefekszem, és közte nincsen semmi. Maga tudna így élni?

– Tömérdék itt a parlagföld! Tavasszal kicsírázik rajta a gaz, őszre erdő lesz belőle. Menjen be a tanácshoz, álljon bele az egyikbe, és kapálja, ameddig akarja.

– Nekem nem lehet. Rokkant vagyok.

– Kedves Szabó István, próbáljunk szerencsét. Ha többet tudok, visszajövök.

– Ne menjen el, előbb hallgasson meg.

Elém lötytyinti panaszát. Megjárta ő már száz tú hosszát, mindenható íratott levelet, de aki válaszolt, csak azt felelte, majd kivizsgálják az ügyét. Vagy azt, hogy elküldték a szakszervezetbe a levelét, onnan várjon segítséget.

– Mi a baj?

– Méreg. Permeteztem az állami gazdaságban, rosszul lettem, bevitt a mentő. Azt mondta az orvos, ha még egy kicsit késnek velem, már alulról szagulom az ibolyát. Megreperált, ahogy tudott, aztán nyugdíjaztak. Kértem, mondják ki, hogy üzemi baleset volt, hátha jár érte valami. Legalább egy hold háztájit adjanak érte.

– Tehát dolgozott, és kint lett rosszul.

– A lucernaföld végében.

– Mikor?

– 1972-ben.

Úgy benőtte ezt már a fű, száz fiskális be nem bizonyítja, hogy igaza van. Elesett nyomorúságában belém kapaszkodott, nem mondhattam neki, nyugodjék békében.

– Amit kér, mindent megfizetek, csak segítsen!

– Kért már valaki pénzt?

– Tudom én, hogy ingyen semmi nem megy. Pénz nélkül az ügyvéd se csinálja. Amit kér, magának megadom.

Csak ágról szakadt szegénységét adhatná. Elvesztettem minden józanságom, amire száz fiskális csak legyintene, belevágtam.

– Vissza tud emlékezni arra a napra?

– Csak az elejére. Hatra mentem dolgozni, az eligazításon mondtam a növényvédősnek, nem érzem jól magam, nem nekem való méreggel bánni, nem megyek permetezni. Azt mondta rá: volt maga katona? Mindig az utolsó parancs a parancs, tessék menni permetezni. Elmentem, két gép vizet bekevertem, el is locsoltuk, aztán rosszul lettem.

- Nehéz ezt elhinni. Az utolsó parancsot leginkább.
- Mind igaz.

Ha igaz, ha nem, itt áll egy szerencsétlen ember, és lehet, hogy igaza van. Elmentem a szakszervezetbe, a munkavédelmi felügyelőhöz, ahol állítólag minden levél elakadt. Nem tudtak róla, de tisztességgel fölháborodtak, és segítséget ígértek. Néhány nap múlva egy csomó jegyzőkönyvet mutattak, és azt mondták, ezek után nem tudnak segíteni. Legalább jegyzőkönyv van már, gondoltam, induljunk el azokkal. Igaz, késeiek, de az igazság későn-korán igazság marad, csak meg kell tudni, most éppen hol lakik. Minden jegyzőkönyvet elolvastam.

Készült 1975. dec. 11-én. Tárgy: Szabó István 1972. aug. 15-16-án elszedett Bi 58-as vegyszermérgezése. Személyesen megjelenő kerületvezető előadom, hogy Szabó István (1941) vegyszeres mérgezéséről utólag szereztem tudomást, amikor munkacsapatvezetője behozta az orvoshoz, és azt követően jelentette nekem az esetet. Szavai szerint Szabó István az őt ellátó orvosnőnek elmondta, hogy előző nap burgonyáját Bi 58 vegyszerrel permetezte, és a rendelőben ilyen diagnózis alapján kapott injekciót. Az esetet, mint otthon történt balesetet vettem tudomásul.

Első gondolatom: Szabó István becsapott. Otthon kinlódott a méreggel, és rá akarja verni az állami gazdaságra. A másik gondolat: szerencsétlen ember, nem nézek ki belőle fifikát. A harmadik: miért kerül a jegyzőkönyv legtetetejére a Bi 58?

A következő vallomás:

Személyesen megjelenő traktoros előadom, hogy 1972. augusztus hó 16. napján reggel a XXII-es táblán Regloneval kellett permetezni, amikor is munkagépkezelőm Szabó István lett volna. Reggel 6 órakor elindultunk a központból, illetve Szabó István a Kiskezü tanyánál csatlakozott hozzám. Amikor a munkaterületre értünk, én kb. fél 7-kor reggelizni kezdtem. Ugyanígy Szabó István is. Unottan evett, és látszott rajta, hogy sápadt. Megkérdeztem tőle, miért eszel olyan keveset, ill. miért nem eszel rendesen. Azt felelte, nem tudja, rosszul érzi magát. Azt mondtam neki, akkor várjuk meg az agronómust, és ő majd megteszi a megfelelő intézkedést. Ezután ő félreállt, ill. a tartálytól távolabb leguggolt, én pedig feltöltöttem a tartályokat vízzel, majd beletöltöttem a Reglont. Szabó István semmihez nem nyúlt hozzá. Ezzel eltelt kb. egy óra, és fél 9-9 óra körül az agronómus kiérkezett a helyszínre, ahol is elmondtam neki a történeteket.

Ez is mást mond. Hozzá se nyúlt Szabó István a mérleghez. Biztosan becsapott, amikor nekem panaszkodott. De miért kell betartani életbevágó ügyekben a szolgálati utat? Az orvos azt mondta, majdnem későn érkeztek, itt viszont majdnem két és fél óra úszott el. Ha valaki rosszul lesz a lucernaföldön, viselje emberséggel, amíg idevetődik följebbvalója, és intézkedik? Miért nem intézkedett a traktoros? Jegyzőkönyvbe foglalt mulasztás lenne? Hűtlen cserbenhagyás a várakozás álláspontján? Olvasom tovább.

Személyesen megjelenő agronómus előadom, hogy Szabó István növénytermesztési dolgozó volt, és az én felügyeletem alatt végezte munkáját. 1972. augusztus hó 15. napján délben tölem elkéredzkedett azon indoklással, hogy délután krumpliföldjét akarja megpermetezni. Azt nem mondta, hogy mivel. Én elengedtem. Másnapra, azaz augusztus 16-ára ... traktoros mellé osztottam be munkagépkézelőnek, azzal, hogy Reglonozást végezzen. Amikor kiérkeztem a munkaterületre, a XXII-es táblához, úgy kb. 8 óra körül, akkor láttam, hogy nem dolgozik, félreül, és rosszul van. Ugyanigy tájékoztatott a traktoros is. Elmondta, hogy Szabó István munkát végezni nem tudott, nem is csinált semmit, és kért egy munkagépkézelőt is. Én azt mondtam, mivel rosszul van, ne is dolgozzon, ugyanis ott a táblán elmondta nekem, hogy előtte való nap délután Bi 58 vegyszerrel permetezte krumpliföldjét, és ezért én már komoly bajra gyanakodtam, aminek következtében tiltottam meg az esetleges munkavégzést. Elmentem a munkagépkézelőért, elhoztam a XXII-es táblára, és Szabó Istvánt behoztam az orvoshoz, mivel azt mondta, hogy fel bir ülni a motorra. Úgy emlékszem, 10 óra előtt már az orvosnál voltam Szabó Istvánnal.

(Törölve a jegyzőkönyvből: végignéztem) Bementem Szabó Istvánnal az orvosnőhöz is, és hallottam, hogy Szabó István ott is azt mondta, hogy Bi 58-cal permetezett, s úgy emlékszem, az orvosnő injekciót is adott neki. Hallottam, amikor az orvosnő felhívta a szegedi mentőket, telefonba is azt mondta, hogy Bi 58-as mérgezéshez kell a kocsí.

Itt a koronatanú. Láttá, hogy beteg, tudja, hogy előtte való nap töle kéredzkedett el krumplit permetezni. Vigyázzunk! Kérdezzük meg Szabó Istvánt, volt-e egyáltalán krumplija. Gyanú támadt bennem. Ez az a vegyszer, amit a nagyüzem nem használ, hátha éppen azért emlegetik. Bolond gyanú. Inkább azt vegyük észre, ami biztos. Az előbb jegyzőkönyvezett mulasztás megpüpozva tér vissza. Az agronómus látja, hogy a tábla végén gubbaszt egy ember, de nem hozzá megy először, hanem a traktoroshoz, akinek semmi baja nincs. Amikor már sejti, hogy komoly baj van, sőt azt is, hogy mérleg áldozata lehet, akkor se fut vele azonnal orvoshoz, előbb kerít a széles határból gépkézelőt

helyette. Másképpen jár az ő órája, mint a traktorosé, de aszerint is két órát aszalódott a lucernatábla végén Szabó István. Tegyük föl, gyorsan járt a telefon, és a mentő is robogott, akkor is tizenegy óra, mire ide kiér, és legalább fél tizenkettő, mire a klinikára beér. Reggel hatkor jelenti, hogy rosszul érzi magát, fél hétkor a traktoros is tudja, nyolckor vagy kilenckor az agronómus már komoly bajra gyanakszik, és tíz óra körül kerül bele az elleninjekció. Ha lassan ballagó mérreg van benne, ennyi idő alatt akkor is hat. Ez már akkora üzemi mulasztás, gondolom én, ha kávéscsészével itta otthon saját akaratából a Bi 58-at, akkor is üzemi baleset. Aztán leintem magam, nem értek én ehhez.

Személyesen megjelenő traktoros, Szabó István sógora, az ismertetett vallomások következtében a f.évi dec. 9. napján tett vallomását a következőképpen módosítja. Emlékszik arra, hogy sógora, Szabó István Csiszár Antaltól bérelt 1972. évben burgonyaföldet.

Ha szembesítés után emlékszik minderre, két nappal előbb nyilván nem emlékezett, vagy másra emlékezett.

Módosítja vallomását úgy is, hogy az agronómus neki a baleset napján nem délben szolt, és nem délben érkezett a XXII-es táblához, hanem délelőtt. Közelebbi órára nem emlékszik. Arra sem emlékszik, hogy sógorát ott látta-e vagy sem.

Van tehát krumpliföld. Igaz, nem saját, csak bérlet. Megállni! Hatalmas kanyar! A sógor egyetlen szavát nem hiszem. Azt mondja, nem emlékszik, látta-e a sógorát vagy nem. Ha örökös ellensége, vagy ha soha nem látott idegenről van is szó, akkor is két dolgot mondhat: vagy látta, vagy nem látta. De arra nem emlékezni, hogy látott-e ott fetrengő embert, aki miatt őt hirtelen ide citálták, és az éppen az ő sógora, ezt nem lehet. Olyan sógor nincs is a világon, aki oda nem megy megkérdezni, hát veled mi van?

Minden jegyzőkönyvben van burgonya, van Bi 58 és van ellentmondás. Indulok megkeresni a traktorost és az agronómust. Behívják az irodába, amíg megérkezik, beszélgetünk. Nincs nekem tapasztalatom a praktikákban, mondom tehát, azt keresem, akinek a száján legelőször kiszaladt a Bi 58. Valaki mondta az orvosnőnek, az fölirta, a mentősök is fölirták, a klinika is fölirta, erre már lehet tényként hivatkozni. Ennyi dokumentummal mit kezdjen a szakszervezet? So-

kan voltunk, nem vettem észre, hogy már a traktoros is hallja meg az agronómus is. Külön szobában, jegyzőkönyvével ellentétben azt mondja tehát az agronómus, sőt határozottan állítja, hogy nem kísérté be az orvosnő szobájába a beteget, nem hallotta, és nem is hallhatta, hogy ott Bi 58-at említett volna. Azt sem hallotta, hogy a mentőknek is Bi 58-at mondott a doktornő a telefonba. Még azt is mondta, orvoshoz szállítás közben nyakába csorgott a hátsó ülésen utazó beteg nyála.

Sok a hajszál ebben a levesben. Gyanús a Bi 58. Megkérdeztem az agronómust:

– Találkozhatott reggel hatkor a növényvédelmi felelőssel Szabó István?

– Igen. Amikor visszajöttem az orvostól, jelentést tettem neki. Megijedt, első szava az volt, még szerencse, hogy ki volt oktatva.

– A kioktatás mindig reggel történt?

– Igen. Szigorú ember volt, senkit nem engedett kioktatás nélkül dolgozni.

Ha az egész történetből csak ezt fogadom el hitelesnek, amit a szemembe mond valaki, akkor is nyertem. Ha mérgezését hazuról hozta volna Szabó István, a reggeli kioktatáson azt is észre kellett volna venni. Fél hétkor már a traktoros is azonnal észrevette, és a motoron már habzott a szája! Ha ilyen állapotban munkába küldik, és ha ennyit késve szállítják orvoshoz, hatalmas mulasztás.

Elmentem az állami gazdaság igazgatójához, hátha tudna valahol tanyák közé beszorult kicsi földet adni Szabó Istvánnak. Kár volt mennem, azt mondta, sajnós, nincs rá lehetőség. Elsoroltam, mit tudok és mit nem hiszek az egész mérgezésből. Azonnal hivatkozik egy jegyzőkönyvre, amelyben maga Szabó István ismeri el aláírásával, hogy Bi 58-cal permetezett otthon. Erőlködöm, de leint:

– Értse meg, ez gyengeelméjű. Gyerekkora óta.

– Erős a vád. Fogalmazzunk úgy, hogy súlyos állapotában beszámíthatatlan. Láttam a papírjait.

– Kérem, higgye el úgy, ahogy mondom.

– Bocsánat! Szabad egy gyöngelméjűt méreg közelébe engedni? És ha belekóstol? Ha kristálycukornak nézi?

– Orvosi engedélye volt rá.

Marad tehát az aggodalmam, el szabad-e fogadni azt a jegyzőkönyvi

aláírást, amely egy gyöngélméjűtől származik súlyos mérgezés után, jóval később?

Más hajszálak is vannak. Azt állítja a rokkant ember, nem volt krumplija, nem volt mit permeteznie otthon. A téesztől kapott harmadosat, de azt a téesz vegyszerezte. Megyek Csiszár Antalhoz, neki se volt, ő is a téesztől harmadolt. Baj van a krumplival, baj van a Bi 58-cal!

Bekopogtam a doktornőhöz is. Rögtön mondta, nem jó helyen járok, ő nem emlékszik semmire, Szabó István nem is az ő körzetéhez tartozik. Nem is hallott róla, de mérget venne rá, hogy otthon történt a baleset.

– Honnan tudja, ha nem is hallott róla?

– Mert mindig így van. A nagyüzem vigyáz, betartja az előírásokat, otthon pedig soha nem tartják be. Nincs álarc, nincs kesztyű, kalap, védőruha. Ismerem a falut. Itt a balesetek otthon történnek.

Egy másik traktoros azt mondja, nem sokkal a baleset előtt éjszakai porozáson volt Szabó Istvánnal. Akkor se vitték ki a védő fölszerelést. Sötétben úgyse látszik.

Szakértőt kerestem. Kellett, mert a klinikai értesítés harmadik sorában ez áll: „Dg.: Permetezőszer-mérgezés. (Bi 58)” Ez a diagnózis mindenütt bizonyíték amellest, hogy a Bi 58 a ludas, és mivel ezt a vegyszert a nagyüzem nem használja, gondolni se illik, hogy bármiben is mulasztott volna. A szakértőm szerint a Bi 58 a szerves foszforsav-észterek családjába tartozik, mint a Wofatox, a Basudin, a Parathion és a többi, azoktól a toxicitás (mérgezés) fokában tér el. Ellenszerük közös, kezelésük hasonló. Megkérdeztem:

– Ha körzeti orvos leírja a Bi 58-at, a klinika vizsgálja-e külön, hogy Wofatox vagy Bi 58 okozta a bajt?

– Vizsgálhatja, de a kezelés szempontjából nem ez a fontos, hanem a cholinesterase.

Nem mernék tehát esküt tenni a klinikai értesítés után se, hogy valóban Bi 58 van a dologban. Megkérdeztem azt is, létezik-e valamilyen küszöbérték a mérgezéseknél. Ha alatta van a dózis, nem érezni hatását, de ha fölhalmozódik, ha átlépi a küszöböt, az illető rosszul lesz, hányingere van, enni nem tud, sápadt, habzik a szája. Azt a feleletet kaptam, van ilyen küszöb, és ezt rendszeresen vizsgálják is.

– És ha két vizsgálat között lépi át a küszöböt?

– Akkor van a baj.

– Panaszkodik az életre?
– Se nem panaszodom, se nem dicsekszem. Mi bajom lehetne? Még a csülkös babot is megeszem, ha jól van megfőzve. Ha én kötözöm a paprikás zsákot, és nem engem kötöznek a kórházban, akkor nagy panaszom nem lehet.

– Nagy haragja?

– Elmúlik az is.

– Amikor kisöpörték a técszából?

– Harminc éve lesz lassan, legyintsünk rá. Rosszul esett.

– Mit vétett?

– Hét hold bérlettel kezdtem az életet. Annyi eszem volt, még nem volt földem, de a szőlőt már gyökereztettem, és oltottam a gyümölcsfákat. Legyen, ha majd lesz. Erőlködött az ember, hajtotta magát, jött a földosztás, danolni lett volna kedvem. Huszonnégy holdat kaptam. Mire bejött volna a kulákvilág, megszabadultam tőle, hogy baj ne legyen. Ha a villám be akar valahová csapni, be is csap. Kizártak a Vincével együtt.

– Ok?

– Kizsákmányoló voltam, idegen munkaerőt foglalkoztattam.

– Ahogy elnézem, ez a szokása megmaradt. Most is vannak napszámossal. Kizsákmányolja őket?

– Van azoknak annyi eszük, hogy nem hagyják magukat.

– Az előbb mondta, maga is volt napszámossal. Mit változott a világ?

– Sokat. Akkor mi kerestük a munkát, most a munka keresi a napszámossal.

– Mennyi a bér?

– Huszonöt forint óránként.

– Ital?

– Reggel egy kupica, napközben egy-két deci. Többet nem adok.

– Nem mondják, hogy sóher?

– A szemembe nem mondják, de gondolhatják.

– A Vince közben elnök lett. Ott voltam, amikor összevesztek.

– Maga most hazudik. Megmondtam az igazságot, az elnökségben meg rosszul értették.

– Megtették a kivizsgáló bizottság elnökévé.

– Annyira talán még soha nem babráltak ki velem. Kivizsgáltam én mindent, le is gépeltettem. Elaltatták, semmi nem lett belőle.

– Azóta tart a harag?

- A múltkor már kezét fogtuk.
- Tehát kibékültek?
- Nem szóltunk, csak kezét fogtuk.
- Volt egy másik gazdagabb ember is.
- Meghalt szegény.
- Nem is békültek ki?
- Nem maradt rá idő.
- Mi volt a baj?
- Egyszer rosszul szólt. Ellenem.
- Erre nincs bocsánat?
- Ilyenre nincs.
- Senkinél?
- Akire én egyszer azt mondom, egye meg a fene, megvárom, amíg megeszi. Vagy engem.
- Akart valaha elnök lenni?
- Nem.
- Ha mégis az lett volna?
- Nagy baj lett volna belőle. A fél világot gyümölcsel ültettem volna be.
- Igaz a kosár?
- Nem értem.
- Azt mondják, amikor letelt a kuláksága, egy kosár barackmaggal kezdte.
- Van benne valami.
- Azt is mondják, maga tanította meg a falut a barackra.
- Megkértek rá. A művelődési házban tartottuk a tanfolyamot, legalább tíz éven át.
- Fizetség?
- Aki megkért, azt mondta, majd megosztjuk a pénzt. Én legyintettem rá. Komolyabban vehette az én legyintésemet, mint a saját szavát, mert nem kaptam érte semmit. Pedig egy kicsit nekem is köszönheti, hogy gazdag lett, meg a téesznek.
- Aki Okos, a szövetkezetből is tanult?
- Sokat. A műtrágyázást is, a gépes művelést is, és a kordonos szőlőt is. A magas szőlőnél nagyon tiltakoztam, mégis jó lett. Legföljebb egy kicsivel emennek jobb a bora.
- Tehát minden héten tanított?

– Vasárnap. Megtisztelt egyszer a párttitkár, megkért, menjünk ki az egyik tanyai iskolába is.

– Gazdag?

– Megyek össze. Adnám a földet a gyerekeknek, de ők se bírnak vele.

– Gazdag?

– Inkább legyen száz irigyem, mint egy sajnálóm.

– Gazdag?

– Kis bajból lesz a nagy, kicsi magból a nagy. A gyümölcs meghálálja a munkát.

– Más nyolcvanéves ember húsz esztendeje nyugdíjban van.

– Rosszul számolt. Nem vagyok, csak benne vagyok a nyolcvanadikban. Most hagyjam abba? De jó lenne! Ha tudnám.

– Gazdag?

– Nem bugyborékolok, tehát nem sülyedtem még el. Azt mondom csak, ne sajnáljon senki.

Kínált itallal, mindig töltött, nem sajnálta, de az időt kimeríte. Amikor nincsen munka, inkább akkor jöjjelek.

Arra gondolok, homokkal-szőlővel kötötte meg az ember a homokot, de magát is hozzá kötötte.

GÖRBE BOT A FOGASON

A mórthalmi házigazdák azzal kedveskedtek a messziről jött idegéneknek, hogy esti tanyalátogatást szerveztek. Hadd beszélgessenek a tanyáról a tanyaiakkal is. Az egyik csoport a Krisztin család vendégszeretétét élvezte, hozzájuk csatlakoztunk mi is.

Borral és étellel vártak bennünket. Hagyományos szokás tanyán is. Mindenki asztalhoz ült, csak a háziasszony nem. Ez is így volt régen is. Amit ezeken kívül láttunk és hallottunk, a belénk kövesedett régi tanyai képtől messze járt.

Krisztin István végigülte velünk a reggeltől estig tartó tanácskozást, és figyelt végig. A maga asztala mellett azt mondta, örül, hogy foglalkoztunk velük.

– Mi a haszna belőle?

– Mondja a rádió, ha én minden rovart agyonpermetezek, az a rovar is elpusztul tőle, amelyik a másikat megeszi, és elpusztul a madár is. Ha a tanyákat leradíroznák a homokról, itt is megszakadna az egyensúly.

– Sokan beköltöztek már a faluba.

– Nem vagyunk egyformák. Biztosan jól járt az is, aki bement, különben nem lépett volna utána a másik, de aki itt akar maradni, nem biztos, hogy rosszul cselekszik. A benti is fölkel akkor, amikor én, de mire végez a ház körül, és kiér a földre, én már javában dolgozom. Úgy gondolom, az országnak egyelőre nagy szüksége van rá, hogy én sokat dolgozzam.

– Kanyarodjunk vissza! Miért jó, ha ötven ember egy napig beszél a tanyákról?

– Azt érzem ki belőle, rájöttek, más lett a tanya. Aki a régit akarja megtartani, nagyot vétkezik. Bent arról is beszéltek, hagyni kell, amelyik fejlődni akar, és segíteni. Nekünk az is elég, ha hagynak bennünket.

Éz a tanya, amelyikben most vagyunk, beállhatna a szegedi házak sorába városképet javítani. Ebből persze általánosítani nem lehet, csak azért mondom, mert sok minden következik belőle.

– Miért jobb kint?

– Akkor kelek, amikor bírok, és akkor fekszem, amikor tudok.

– Mikor kel?

– Tavasztól őszig három és négy között. Este tizenegy, amikor ágyba kerülök.

– Ennyi munkát bírósági ítélettel se szabnak ki mostanában. Arról is volt szó bent, hogy embertelen a tanya: inaszakadásig dolgozik, aki lakja. Mi hajtja?

– Behozni a lemaradást.

– Mennyi tejet fej?

– Semmit. Amikor jött a progresszív adó, még az istállót is lebontottam. Az ólakat is. Disznót nem hizlaltam, magunknak is úgy vetünk.

– Jött az adó, el is ment.

– A tehén nem jött vissza. Nincs helye. Hizóra viszont szerződtem, minden évben húszra.

– Szőlő?

– Kidöntögettem. Sok volt a boradó. Bánom, mert ez az adó is elmúlt, most telepíthetek megint.

– Barack?

– Háromszázhatvan fám volt, kivitte a belvíz. Csak annyit ültettem, hogy lopni ne kelljen, ha megkívánom.

– Alma?

– Megritkítottam, felét kivettem. Kell a hely a szőlőnek.

– Akkor miből él?

– Csak abból, amiből meg lehet élni. Ha lehúzzák valami előtt a redőnyt, azonnal abbahagyom. Fűszerpaprikából nekem száztíz mázsa termett egy holdon, amikor a nagyüzemi átlag még csak negyvenöt mázsa volt. Nem hitték el, hogy dupla annyi trágyát vittem ki a földre, jól megadóztattak érte. Azért fizessek, mert jobban termelek? Büntetni akarnak érte? Megégette egyszer a számat, nem vágok bele megint.

Itt van velünk a falu patikusa is, receptről látja, ki mennyit dolgozik. Meddig bírhatja a munkát, aki ennyire hajtja magát?

– Most ötvenhárom éves, szívós fajta, még talán tíz évig.

– Mi lesz a földdel azután?

– Megy be a szakszövetkezetbe. Két lányomnak hagyok annyit az öt holdból, amennyi a ház körül kell.

– És a házzal?

– Férjhez mentek a lányaim, az egyik itt maradt családotul. Együtt maradunk.

– Tehát még tíz év kemény hajtás?

– Most jutottunk el oda, hogy nem gyarapodni kellene, hanem élni is egy kicsit.

Megnéztük a lakást, nagyon szép. Most a ház asszonya mondja:

– Harminc éve vagyunk házasok. Harminc évünk ment rá, hogy ilyen lett.

Jó erős görbe bot lóg a fogasról. Sétabotnak nehéz. A keménykötésű, a szívós fajta Krisztin István látja, hogy kézbe veszem.

– Amikor lerobbanok, nekem kell.

Férj-feleség teljes élete vágya áll itt házzá válva. És a görbe bot.

BABA

Aki látja, sajnálja, de aki igazán sajnálja, nézni se tudja. Ott fekszik a poros út homokjában, az út közepén.

Csikókori jó barátjával fogták be most is a hámba. Amíg a gazda visszament a papírokért, addig jött a veszedelem. Hiába tanulta meg, hogy az igás lónak a kénköves istennyilától se szabad megijedni, most elfelejtette a leckét, odaugrott a tehervonat mozdonya elé. Van, aki egyszer téveszt életében.

Nem nagyon láthatja, hogy szánakozók veszik körül. A feje úgy fordult, hogy egyik szemének pillája a földet kaparja, a másik szemével pedig a szikrázó égen futó apró felhőket rendezné sorba, ha a közeli sötétség nem takarná el előle. A bőre táncol, minden darabja más ütemre, mintha fázna, pedig habos izzadság verte ki.

A gazda nincs itt, elment kötélért. A többiek igazítani se mernek rajta, mert hivatalos emberek méregetnek körülötte. Csak a szomszéd megy oda hozzá, lehajol a feje mellé.

– Baba, Baba! Hallod-e, Baba? Szenvedsz nagyon, ugye, Baba?

A ló irtózatos fájdalmában is megérzi a simogató csontos kezét, meghallja a beszédet is. Talán meg is érti, mert hatalmas erővel földobja a fejét. Vissza is esne, ha nem tudná az orrát megtámasztani a földhöz. Az a szándék is benne van az erőlködésben, hogy a nyaka egy darabja ott maradhasson a kerges tenyér mellett. Amikor sikerül, akkor felel csak egy futamnyi nyerítéssel a fájdalmas dallamú emberi szóra. A füle vakarására újra nyerit, aztán még egyet. A szomszéd meg csak beszél neki, mert kéri a nyerítésből, hogy ez a beszéd most létkérdés.

– Baba! Baba!

Nem tudja hozzá mondani, hát miért nem vigyáztál jobban, látod, látod. Ekkora bajban már nem segít az oktatás. Szólitják a körből, megcsapkodik még egyszer a nyakát, csak azután indul. De a ló, mintha kötőféken vezetnék, megy utána. Estében széjjelszaladt lábait maga alá rántja, és szédült gyorsasággal talpra ugrik. Amikor a világra jött, ember segítette, ha rogyásig dolgozott, akkor is simogatás vigasztalta meg, éjjel is benéztek hozzá, jólesik-e a pihenés, csak most hagynák itt? Megy utána.

Egyetlen lépésnél nincs több erő benne. Elszédül, belezuhan a

sötét, üres világba. A lába úgy jár a levegőben, mintha vágóban rohanna a távozó után. Újra nyerít. Sírással van tele a nyerítés: ne hagyják egyedül!

Akik körülállják, szóvalan emberek. Aki megszólal, annyit mond csak, nem lesz már ló belőle.

Megint a szomszéd megy felé. Két kézzel fogja a hosszú kést, úgy lép, mintha kitüntetést vinne. Hüvelykujját ugráltatja a késen, hogy éles-e. Odafeni a nadrágja szárához, mint ahogy akkor is odafeni, amikor kenyeret szel. De csak bal kézzel tud hozzányúlni a lóhoz.

– Baba!

Elcsitul a bőrén a viharzás, megpihen a levegőbe futó négy láb is. Felelni már nem felel, arra nincs ereje. A szemében alkonyodik a fény, a simogatást se érzi, pedig ez még igazi, szivből jövő simogatás. Az utolsó.

A jobb kéz még tehetetlen. Föláll a szomszéd, otthagya a lovat, de reszketését magával viszi. Ujja ideges rángással ugrál a kés élén. Éles. Bekiabálnak hozzá: „Ne hagyd elpusztulni! Semmit nem ad akkor a vágóhid érte.”

– Gyere, csináld te! A ló nem disznó!

Visszamegy mégis.

– Várj még! A gyerekek! Mars haza!

Az asszonyok is mennek. A szomszéd meg újra súg a lónak:

– Jobban vagy már, Baba?

JÓSLAT NÉLKÜL

Aszaló nyárban utaztam Szegedtől Nyíregyházáig. Azt akartam kipróbálni, mire jutok, ha úgy teszek, mint sokan mások. Egy kiállításon vettem észre egyszer, hogy jeles festők – úgy is mondhatnám, hogy futtatott festők – tanyaképein az arany metszést a vonatablak-perspektíva adja. Akkora az előtér, amennyi az ablakból látszik, és a tanya mögötti föld és ég is akkora, amekkorának innen nézve tűnik. Gondoltam egyet, ezt a fogást én is kipróbálom. Föl a vonatra, nézzünk bele az Alföldre! Így néztem bele először is, mondhatnám úgy is, ez a módszer öshonos az én fejemben is.

Sok évvel a hátam mögött pillanatok alatt kimondtam, nem szabad erre a látványra hagyatkozni. Lépten-nyomon meg kellett volna állnom, megnézni vagy megkérdezni valamit, mert úsztam a lényeg fölött. Az azonban a vonat ablakából is látszik, hogy senyveszt az aszály. Furulyázik a kukorica akkor is, ha nagy a tábla, és akkor is, ha kicsi. Sok vízlépcsőnek és csatornának kell megépülnie ahhoz, hogy ettől a látványtól megszabaduljunk véglegesen. Látom viszont, mely tanya környéke valóságos oázis. Csökútból öntöznek, paprikát és paradicsomot termelnek. Ha egy intésre beviszem a tanyát, a furulyázó kukoricából több lesz, és oázisból kevesebb. Indokolni mindig tudnánk, de a piac egyre inkább nem a magyarázatokat keresi, inkább a portékát.

Tudnom kellene az egész mezőgazdaság jövőjét, ha tanyaügyben szólni mernék. Nem tudom. Terveit igen, de sokszor más a terv és más a jövő. Sejtem csak, az idő neki dolgozik, de nem tudom, a mai kereskedelem milliós értékeket herdáló jelenéből milyen ösvények vezetnek a holnapba. Amikor Szegeden megépült a zöldségkereskedő vállalat zöld csempés palotája, biztosra vettem, ez a cég elsősorban nem kereskedni, hanem nyerni akar, különben tönkremegy. Egy kiló

kávé sokkal több a haszon, mint egy mázsa paradicsomon, nyilván csak akkor törí magát a paradicsomért, amikor toronymagas az ára. Az is kiderült, többnyire addig marad toronymagas az ár, amíg ez a cég akarja. Sok időnek kellett viszont eltelnie, hogy észrevegye az állam, szándékai ellen dolgozik az a vállalat, amelyik tőle szívja a támogatást. Bimbóznak még csak a többszatomnásnak nevezett kereskedelem apró hajtásai, nem tudom, milyen leveleket hajtanak majd. Biztosnak látszik, ha egy személyautó rakományával azért nem lesz érdemes Doma-székről Ózdra menni, mert értéke szerint lehet eladni itthon is, akkor több terem a tanya körül, mert kevesebbet autóznak az emberek, és többet termelnek. Ha viszont még több terem, a tanya jövője egészen más lehet, mint jelene.

Nézegetem a libás tanyákat. Ezer liba egy tanyában: ezer libamáj! Igaz, a tanya napjai meg vannak számlálva, ha libát visznek bele, mert a sok lúd tönkreteszi. Akikkel beszélgettem, azt mondják ugyan, nem lehet sokáig libázni. Ha a rabokat rászorítanak a libatömésre, kevesebb lenne a visszaeső bűnös. Várható, hogy viszonylag gyorsan cserélnek gazdát a libás tanyák, de nem tudom, hogy az itt fölhúzott gazdasági zsilipeket milyenek követik még, hiszen az úgynevezett vállalkozói rendszernek még csak a vázlatairól lehet hallani bizalmas tájékoztatókon, amikor ezeket a sorokat pötyögtetem. Azt hiszem, ez a lépés sarkaiból fordítja ki eddigi tanyai főntartásainkat és elképzeléseinket. Hiszem, de nem tudom.

Ha a jövőbe akarnék beleslátni, tudnom kellene, mennyit változik a tanya társadalmi megítélése. Mennyire vesszük észre az ott élő embert? Ha gazdasági szerepe nő, biztosan jobban észrevesszük, de emberek megítélése műveltségünk függvénye is. Bizom benne, sokat okosodunk, mert ennek az országnak a legnagyobb tartalékai a fejekben vannak. Aggódom azonban, útját tudjuk-e állni a tanyai sötétség terjedésének. A világosság terjesztése sziszifuszi munka volt mindig, de annak is tönkretettük intézményrendszerét. Ha nő a tanya gazdasági szerepe, gazdagabbak lesznek az ott élő emberek. Már nem lehet föltenni úgy a kérdést, hogy műveltek legyünk vagy gazdagok, fejünk és zsebünk közelebb van egymáshoz, mint gondoltuk volna. A viszonylagos gazdagság és a fejbéli visszamaradottság következményeit előre látni tételesen nem lehet, de a konfliktusok elkerülhetetlensége egyszerű belátás dolga csupán. Ahonnan a kultúra kihúzta a lábát,

félek, elvadul a tanya. Ha vadul, lehet, hogy vonzza a többi latrot, és szorítja befelé a tisztességet.

Láttam öregeket, akik annyi kétkilós kenyeret kötöttek föl a biciklire a bolt előtt, amennyit csak tudtak. A városi ember a másnaposat száznaposnak mondja, és nem eszi. A tanyai félt, legközelebb nem lesz jártányi ereje, legalább kenyér legyen a háznál. Tudnom kellene, mennyire változik a tanyai boltok hálózata, ha beüt ide is a vállalkozói rendszer. Nem tudom.

Az öregeket sokszor emlegetjük. Néha megrendülünk elesettségük láttán, és összefogunk, hogy segítsünk rajtuk, mert 'belső parancs hajt bennünket, néha reménykedünk, hogy elmúlásukkal a tanya is múlik. Hadd említsem meg szőrmentiben azt a tényt is, hogy a tanya kemény ellenségei is öregszenek. Generációs korszakváltás küszöbén állunk megint. Jó lenne tudni, kik jönnek a távozók helyébe. Azért nem tudom, mert a szellemi hajszalcsövesség terjedési sebességére nincsenek mérési adataink.

Régóta jövendölik, a jövő nagy energiaforrása a szél és a napsugár lesz. A szélkereket évente fölfedezik valahol az újságok, és írnak róla. Találtam olyan tanyait is, aki harmincnégy éve fejleszt áramot igen olcsón megszerkesztett szélkerekeivel. Amikor tévét vehetett, azt is rákapcsolta. A környéken sehol nincs villany, mégse követték a példáját. Próbát tettem, írtam róla. Kíváncsi voltam, lesz-e érdeklődő. Ketten jelentkeztek, mind a kettő értelmiségi, és pihenő tanyájába akar hasonlót. Ha a mátyáshalmi szélkerék a tudományok doktora portáján kel új életre, lehet, hogy többen figyelnek rá. A napelemekről is jó lenne jövendölni, nagy áldást hozhatnak a kint élőkre is. Ezt se tudom, mikor lesz, ezt is ki kell várni.

Legvégén nagy betűkkel hadd írjam: NEM TUDOM. Adja a pihent szövetű termékeny fejeket a tanya, föltehetően többet, mint eddig, különben az egész iskolai körzetesítésnek nem lenne semmi értelme. Jó lenne tudni, mikor merik bevallani akárhol is, hogy ők tanyáról jöttek, és mikor kezdik érezni, hogy a tanyák ügyében ők tudnak tenni legtöbbet. A kívülálló csak két kérdést forgathat: megszüntessük vagy meghagyjuk? Ezer árnyalatához csak ők tudnak színt keverni. Tudom, ez akkor lesz, ha a tizedik ember bélyege lekopik róluk, de ha időt is akarnék mondani, megint jósolnom kellene. Minél hamarabb, annál jobb!

Barátsággal int valaki, amikor könyvbéli szándékomról beszélünk,

ha máshová nem, legalább a végére írjam le, hogy sokat fogytak a tanyák. Most valahol ott tartunk, hogy minden huszadik ember él kint. Vigyázzunk, nehogy huszadrangúként kezeljük őket. Ez a barátom tanyai származék, intése kötelez: vigyázzunk, hogy ne úgy legyen!

Kérdéssel indultam: szeressük vagy temessük a tanyát? Felelnem kell rá először: én szeretem vagy temetem? Annyit jártam a tájékát, annyi egészséges fölfogású és egyenes gerincű emberrel találkoztam, nekem temetnem nem szabad. Sokkal jobban becsülöm, mint amikor elindultam.

Mit kellene változtatnunk a tanyarendszeren? Legelőször a parancsosztogatókat kellene kivonni onnan. Azokat, akik csak vezényszavakat tudnak: most jobbra, most balra, most meg egészen hátra. Egyszerre mindenki! Kopogjon a sarok! Azokra gondolok, akik igen gyorsan váltanak, és rekedtre kiabálják magukat akkor is, ha másik vezényszót kell mondani. Akik utolsóként tágitanak a betokosodott koncepció mellől is, de elsőként állnak az új mellé.

Aki gyógyító szándékkal közeledik a tanyához, azt legszívesebben tenyeremen hordoznám. A szándék azonban egymagában kevés. Aki nagyon akar gyógyítani ugyan, de nem tud, mert sem a bajt, sem az egészséges szervezetet nem ismeri jól, az nem orvos, hanem sarlatán. Tanulnunk kell végre tévedéseinkből is. Erdei Ferencnek volt bátorsága beismerni, hogy tévedett is tanyáink dolgában, pedig nála képzetesebb tudósa abban az időben nem volt a magyar tanyavilágnak. *Történelmi lecke a tanyákról* címmel írta a *Kortárs*-ban 1965 decemberében:

Még gyerekfővel elgondoltam, sőt le is írtam, és azt ki is nyomtatták, hogy a tanyai kinlakásnak hogyan kell előbb-utóbb megszűnnie. Majd később cselekvően részt vettem annak a társadalmi érvényre emelt felfogásnak a kialakításában és terjesztésében, hogy a szocializmus feltételei között hamarosan be kell következnie a tanyák megszűnésének, illetőleg a városias szocialista falvak vagy agrárvárosok létrejöttének. Azt is magától értetődőnek tartottam, hogy ennek bekövetkeztéig olyan *átmeneti* időszak következik, amit csak ki kell várni, és minden figyelmünket a kívánt és elérendő helyzet megtervezésére lehet és kell fordítanunk. Nos, a tanyák tényleges fejlődésének történelmi leckéje (hasonlóan a kisebb-nagyobb falvaké is) engem arra készített, hogy az ilyen idealista szemlélettől megszabadítsam magam, s megtanuljam, hogy *a történelemben az átmeneti időszak is érvényes*: az is éppen olyan része a történelmi fejlődésnek, mint a beteljesülés korszakai.

Erdei tehát idealista fölfogásnak mondja azt a saját régebbi véleményét is, hogy hamarosan megszűnnek a tanyák. Én még sok olyan felelős emberrel találkoztam, akik hadakoztak a tanyák ellen, és egyszer se gondolták, hogy idealisták. Még nem volt bátorságuk hozzá, hogy végiggondolják lépéseiket. Arra még kevésbé, hogy megkérdézzék a tanyán élőket. Pedig alkotmányos joga a tanyainak is, hogy sorsáról maga döntsön.

Azért se jósolok a tanyákról, mert nekem nem a jövőjükkal van dolgom, hanem a jelenükkel. Lényeges szempont, hogy meddig lesznek még tanyák, de sokkal lényegesebb, hogy vannak.

Intettek sokan, vegyem elő mégis a statisztikákat, és hívjam föl a figyelmet a belőlük kiolvasható tendenciákra. Nem a kényelem tartott vissza, inkább az, hogy a most kiolvasható tendenciák remélhetően nem lesznek érvényesek akkor, amikor ezekből a sorokból könyv lesz. Azért sem fogadtam meg a tanácsot, mert a humánium csorbulásaira nem számokkal kell felhívnom a figyelmet. Ha az építési tilalom következtében embertelenül nehéz helyzetbe kerültek emberek, akkor nem szeretném azt számlálgatni, százezerről vagy háromszázezerről van-e szó, nekem egyetlenegyért is föl kell emelnem a szavamat.

Szeressük vagy temessük? Ismerjük meg inkább!

Szeged, 1981. december

Tartalom

BEVEZETŐ

- 11 / Mi közöm a tanyákhoz?
- 15 / Vélemények a tanyáról
- 26 / Tanya, tanyai

JÉGEREDÉS

- 39 / Csápenszki István
- 49 / Közjáték
- 51 / Négyökrű Antal

TILTOTT HÁZAK

- 71 / Bűnös, fizess!
- 83 / Folt, belülről
- 95 / Tanyak a siralomházban
- 104 / A mérég
- 107 / Szikáncs
- 123 / Kettős létrák
- 126 / Árvíz után
- 134 / Halesz
- 151 / A házhelyek
- 156 / Ellentmondás

ELALUDT LÁMPÁSOK

- 167 / Minden évben Don Quijote
- 174 / Szinkópa, magnóval
- 178 / Vilmaszállás
- 187 / Riportfilm az iskolákról
- 198 / Lakat az iskolán

- 208 / Mézeskalács
223 / A cserbenhagyott iskola
230 / Hiányjel
234 / Két pap
242 / Menekülők
243 / Az akasztott ember
246 / Izsák

MOTYOGÓ

- 270 / A közsegélyes kulák

FÖLDÚTON

- 311 / Amerika
316 / A szélmolnár
318 / Az autós paraszt
319 / Száz év
321 / A bácsi és a néni
323 / Temetetlenül
327 / A juhász
330 / Szegény Sógor!
333 / A balesetek otthon történnek
341 / Az Okos
344 / Görbe bot a fogason
346 / Baba

- 349 / JÓSLAT NÉLKÜL

Szépirodalmi Könyvkiadó | Felelős vezető Illés Endre igazgató
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem 837878/08
A kiadvány a Dabasi Nyomdában készült, Budapest–Dabason
1985-ben | munkaszám 83-2248 | Felelős vezető Bálint Csaba igazgató
Felelős szerkesztő Szilárd Gabriella | Képszerkesztő Zsoldos Vera
Műszaki vezető Ginács László | Műszaki szerkesztő M. Beck Anna
A táblavészetrajz Kiss Marianne munkája
Megjelent 26,76 A/5 iv terjedelemben, 2 iv képmelléklettel
Sz 3958–1–8586
ISBN 963 15 2624 0/ISSN 0231–2611

SZÉL PÁPDI 359
DÖZSÓ 362 SUTRA
BARKÁNYI 397
VESZELKA
BORBOLA
GÚJNICS
BALI JÓZSA
VESZELKA 37
GÚJNICS 150
TÓTH BORBOLA

54 SZÉL
KAPÁS SIMON 349
PÁPDI 360
MENYHÉRT
TÓTH 369
TÓTAGYÖRGY 183
TÓTH
BORBOLA
SZÉL 140
BARÁT BALOG 439
157 SZÉL 158
159
160
136
FARKAS
TÓTH 132
ZSEMBERI
NEFŐDŰS
KIS 340
LIPPAI
ÖRDÖG
198 KOVÁCS 197
ÖRDÖG 196
SZÉL 193
TÁPAI 192
ÖRDÖG 189
SZÉL
BORBOLA
DELI
NÉMET
BARKÁNYI TÓTH 167
SZANKA 123
127

62 BODOR PÁPDI
SZÉL
SZÉL 201
ZÁKÁNY SZÉL 201
PÁPDI
ÖRDÖG 207
SZÉL
TÓTH 221
TÓTH
220
DÉKÁNY
MÉSZÁROS
TÓTH
GÁL
TÖRÖK
JUHÁSZ
BABA
JUVÁRY
HEGEDŰS 216
KOVÁCS 216
KOVÁCS 218
UVVÁRY
FEKETE
109
BOTKA 107
KAKUSZI 118
CSÁNYI 113
ZÁKÁNY
BLÁSKOVÁCS
KOPÁSZ 124
423
SZANKA 424
422
BADÉNYI
KOPÁSZ 124

70 TÖRÖK
SÁNDOR
KOVÁCS
TÓTH
UVVÁRY
BOTKA
SZÉL
KOVÁCS
KOPÁSZ
SÁVAI
KOPÁSZ 427
SÁVAI
KELETÉSZ
CSÁNYI
KORMÁNYOS
KOVÁCS
KOPÁSZ
GYÖNGYI
GERA
SÁRI SZÉL
NERKE
KAKUSZI
TOMBÁCS
KÖNYA HEGY
KÖNYA
TOMBÁCS
VETRŐ
CSIKÓS

78 MARIONOSI
CSÁNYI
SZÉL
79
KONDÁSZ
GERA
DÉKÁNY 306
VETRŐ
SZÉL
FARMAS
TOMBÁCS

Gajgonya

Alsógajgonyai iskola
Sövényházi út

Szírtos

KÖNYA HEGY

